50ste vergadering

Donderdag 10 februari 1994

Aanvang 10.15 uur

Voorzitter: Groenman

Tegenwoordig zijn 111 leden, te weten:

Achttienribbe-Buijs, Apostolou, Beinema, J.H. van den Berg, J.T. van den Berg, Biesheuvel, Bijleveld-Schouten, Blaauw, Brinkman, Brouwer, M.M. van der Burg, V.A.M. van der Burg, Van de Camp, Castricum, De Cloe, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkstal, Doelman-Pel, Eisma, Van Erp, Esselink, Feenstra, Franssen, Van Gelder, Gerritse, De Graaf, Groenman, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van Heemst, Van der Heijden, Hillen, Van der Hoeven, De Hoop Scheffer, Van Houwelingen, Huibers, Huys, Janmaat, Janmaat-Abee, A. de Jong, G. de Jong, M.D.Th.M. de Jong, Jorritsma-Lebbink, Jurgens, Kalsbeek-Jasperse, Kamp, Kersten, Koetje, Koffeman, De Korte, Korthals, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Leerling, Leers, Van Leijenhorst, Lilipaly, Linschoten, Lonink, Mateman, E. van Middelkoop, Mulder-van Dam, Netelenbos, Niessen, Van Nieuwenhoven, Van Noord, Nuis, Van Ojik, Van der Ploeg-Posthumus, De Pree, Quint-Maagdenberg, Ramlal, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rijn-Vellekoop, Roosen-van Pelt, Rosenmöller, Scheltema-de Nie, Schimmel, Schoots, Schutte, Sipkes, Smits, Stemerdink, E.G. Terpstra, G.H. Terpstra, Van Traa, Tuinstra, Van der Vaart, Valk, Ter Veer, Te Veldhuis, Verbugt, Vermeend, Versnel-Schmitz, Verspaget, Vliegenthart, Van der Vlies, Van Vlijmen, Vreugdenhil, Weisglas, Wiebenga, Willems, Willemse-van der Ploeg, Witteveen-Hevinga, Wolffensperger, Wolters, Ybema en Van Zijl,

en mevrouw Maij-Weggen, minister van Verkeer en Waterstaat, en mevrouw d'Ancona, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Eisses-Timmerman, Paulis, Soutendijk-van Appeldoorn en Vriens-Auerbach, wegens bezigheden elders;

Esselink, Leerling en J.T. van den Berg, wegens bezigheden elders, alleen voor de ochtendvergadering;

Leers, wegens bezigheden elders, alleen voor de middagvergadering;

Stoffelen, Remkes en Van Hoof, wegens verblijf buitenslands;

Hermes, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **Herziening van het reglement van de Commissie voor de Verzoekschriften (23525).**

De **voorzitter**: Ik stel voor, het reglement conform het voorstel van de commissie vast te stellen. Ook stel ik voor, het reglement gelijktijdig met het nieuwe Reglement van orde van de Kamer in werking te laten treden.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- **de brief van de Commissie voor de Werkwijze der Kamer inzake Behandeling aangelegenheden Nationale ombudsman (23597).**

Overeenkomstig het voorstel van de Commissie voor de werkwijze der Kamer wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van bepalingen van de Mediawet in verband met het versterken van de organisatie van de landelijke publieke omroep en het bieden van langdurige zekerheid aan omroepinstellingen (23257)**, en van:
- de motie-Dees/Rosenmöller over het ongedaan maken van de voorgenomen splitsing van de NOS (23257, *nr.* 31).

(Zie vergadering van 9 februari 1994.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Beinema** (CDA): Mevrouw de voorzitter! Ik begin met een opmerking te uwer geruststelling. Mijn fractie heeft geen overvloed van aanmerkingen op dit wetsvoorstel en gevoelt evenmin de behoefte, een alternatieve mediavisie nog eens te vermelden en toe te lichten. Hiermee wil ik maar zeggen dat ik niet op een heel en zelfs niet een half uur van de spreektijd beslag zal leggen.

Mijn fractie voelt zich ten zeerste aangesproken door de goede

bedoelingen die de minister heeft met het onderhavige voorstel van wet, dat, zoals de intitulé vermeldt, gericht is op "het versterken van de organisatie van de landelijke publieke omroep en het bieden van langdurige zekerheid aan omroepinstellingen door middel van de verlening van tienjarige concessies, (...) opdat, onder behoud van zowel verscheidenheid als identiteit binnen de landelijke publieke omroep, een programma-aanbod tot stand kan komen dat zich blijvend onderscheidt van het aanbod van commerciële omroepinstellingen".

Deze opzet sluit voortreffelijk aan bij het programma van uitgangspunten van het CDA, waarvan artikel 83 als volgt luidt: "In het mediabeleid wordt de ruimte gewaarborgd voor de doorwerking van levens- en wereldbeschouwing. Tevens wordt gewaakt tegen vergaande commercialisering."

Dit uitgangspunt wordt uiteraard ook ingenomen in ons verkiezingsprogramma, waarvan de cultuurparagraaf ingeleid wordt met onder meer de volgende zinsneden: "Het economisch belang mag niet overheersend zijn. Een pluriform media-aanbod en onze culturele verworvenheden behoren tot het nationale erfgoed waarop we zuinig moeten zijn."

Dit wordt voor de omroep uitgewerkt in artikel 15 van die paragraaf, waaruit ik twee passages citeer: "De systematiek van de landelijke publieke omroep gaat uit van onderscheiden levensbeschouwelijke, maatschappelijke en culturele organisaties en instellingen die daarin samenwerken met behoud van identiteit en zelfstandigheid." En voorts: "Teneinde een gezonde ontwikkeling op lange termijn mogelijk te maken, moet de overheid de organisaties in de landelijke publieke omroep een meerjarige concessie verlenen."

De minister heeft, van haar kant, in de memorie van toelichting op het wetsvoorstel en voorts in de memorie van antwoord en de nota naar aanleiding van het eindverslag duidelijk gemotiveerd en met kracht van argumenten aangegeven dat en waarom het van belang is, ons pluriforme publieke omroepstelsel te behouden en te versterken. Zij toont daarmee geestverwantschap met de opvattingen van het CDA. Bovendien komt zij in concreto met het voorstel, de publieke omroepen concessies met een looptijd van tien jaar te verlenen.

De conclusie ligt voor de hand dat minister d'Ancona met dit voorstel van wet bij voorbaat een deel van het programma van het CDA uitvoert. Ik zou haar hiervoor kunnen en moeten loven en prijzen. Dit wil ik ook wel, maar wat ik niet wil, is haar in deze laatste maanden van haar ministeriële bestaan – zorgvuldiger gezegd: van haar eerste ministeriële bestaan – het politieke graf in prijzen. Daarom haast ik mij, te verklaren dat deze conclusie wel logisch en juist, maar tegelijkertijd eenzijdig is. De minister loopt immers met dit voorstel ook en vooral in de pas met het PvdA-programma, waarin zeker ook sprake is van pluriformiteit, maar dan wel een pluriformiteit die op termijn dreigt – dat "dreigt" is voor mijn rekening – over te gaan in uniformiteit. Billijkheidshalve en eerlijkheidshalve voeg ik hier onmiddellijk aan toe dat – tot nog toe – verschillen tussen de mediaparagrafen van Partij van de Arbeid en CDA een effectieve en plezierige samenwerking nooit belemmerd hebben.

Voorzitter! Een van de twee meest ingrijpende wijzigingen die voorgesteld worden, heb ik al genoemd: de tienjarige concessie. Uit de schriftelijke gedachtenwisseling is al gebleken dat mijn fractie daarmee van harte kan instemmen. De noodzakelijke versterking van de organisaties van de publieke omroep vergt op dat vlak – van organisatie en bedrijf – een hoge mate van samenwerking en is zelfs gebaat met, voor zover verantwoord met het oog op de diverse identiteiten, partiële integratie. We mogen echter niet verwachten, laat staan eisen, dat die samenwerkingsstructuren tot stand komen en goed gaan functioneren, als aan de partners geen redelijke mate van bestaanszekerheid geboden wordt. Het bezwaar dat eventuele toelating van nieuwe publieke zendgemachtigden dan slechts periodiek kan plaatsvinden, weegt in onze afweging niet op tegen de voordelen van het voorgestelde concessiesysteem.

De tweede ingrijpende wijziging die voorgesteld wordt, is de splitsing van de NOS. De verdeling die daarmee beoogd wordt, is ontegenzeggelijk tegennatuurlijk. Een natuurlijke splitsing zou tot gevolg moeten hebben, dat de bij-uitstektaken, zoals de nieuwsvoorziening en dergelijke, verzelfstandigd zouden worden en dat de aanvullende taken daarentegen dichter bij de ledengebonden omroepen gebracht waren, waar ze eigenlijk thuishoren. Maar leven en leer zijn in dit geval moeilijk met elkaar in overeenstemming te brengen.

De minister heeft in haar memorie van antwoord drie motieven voor deze splitsing aangevoerd, waarvan het laatste voor ons van overwegend belang is, namelijk het bevorderen van de samenwerking op het derde net. Maar, voorzitter, dit deel van de motivering is, als ik het goed zie, van bestuurlijke aard. Dat geldt trouwens min of meer ook voor de twee andere motieven. Mijn fractie zou het daarom op prijs stellen, als de minister onze vraag, waarom niet kan worden volstaan met een bestuurlijke splitsing, nog eens wat directer en helderder zou beantwoorden dan ze schriftelijk al gedaan heeft.

Mevrouw de voorzitter! De goede bedoelingen die de minister met dit wetsvoorstel heeft – ten gunste van zowel de publieke omroep in het algemeen, als de individuele omroepen – zijn zonneklaar. Maar juist tussen dat enkelvoud van de publieke omroep enerzijds en het pluriforme meervoud van de publieke omroepen anderzijds bestaat in het voorstel van wet een spanning die bedreigend is voor de feitelijke dan wel potentiële identiteiten van de verschillende omroepen. De minister wijst er in haar memorie van toelichting op dat in ons land de omroepfunctie van oudsher wordt verzorgd door sociale, culturele en levensbeschouwelijke organisaties en zij noemt die worteling een typisch Nederlandse verworvenheid, waarmee niet licht mag worden omgesprongen. Ik heb dit al meer geciteerd; het is voor mij een dierbaar citaat.

De Raad van State beaamt in zijn advies het belang van het stromingenbeginsel, maar stelt vervolgens vast – met enig leedwezen, naar het lijkt – dat het accent verschuift van dat beginsel naar de publieke functie. Het eerste en naar mijn mening belangrijkste punt dat de Raad van State in dit verband noemt, is de ontheffingsmogelijkheid die de omroepen geboden wordt, van de verplichting het programmavoorschrift als individuele omroep uit te voeren. De gedachte om omroepen gezamenlijk het programma-

voorschrift te laten uitvoeren, heeft de minister al voor het indienen van dit wetsvoorstel gekoesterd en geuit, en zij is daarin, helaas, bijgevallen door de voorzitters van alle omroepverenigingen.

Van de aanvang af heb ik mij tegen dat voornemen gekant, omdat het naar mijn inzicht verderfelijk is voor de kern van het bestel. Het ten dele gezamenlijk uitvoeren van het programmavoorschrift verzwakt de identiteit van de afzonderlijke omroepen, en daarmee de pluriformiteit en daarmee het bestaansrecht van ons omroepstelsel. Mevrouw de voorzitter! Het zal u en de minister niet verbaasd hebben dat ik op stuk nr. 21 een amendement heb ingediend, om te pogen dat onheil te weren.

Een ander element in het wetsvoorstel dat te kort doet aan de eigen verantwoordelijkheid van de afzonderlijke omroepen, is dat de minister hen het recht wil onthouden elk voor zich vertegenwoordigers in het algemeen bestuur en in de besturen van de televisieprogrammanetten te benoemen. De amendementen op de stukken nrs. 13 en 17, ingediend door mevrouw Van Nieuwenhoven en door mij medeondertekend, dienen ertoe deze te vergaande inbreuk op de eigen verantwoordelijkheid van de omroepverenigingen op te heffen.

In het oorspronkelijke wetsvoorstel werd in de verhouding van achtereenvolgens voorzitter tot dagelijks bestuur en van dagelijks bestuur tot algemeen bestuur de macht te eenzijdig bij respectievelijk de voorzitter en bij het dagelijks bestuur gelegd. De minister is daar enigszins op teruggekomen, ik waardeer dat, door op aandringen van verschillende fracties waaronder de onze niet meer het dagelijks bestuur, maar het algemeen bestuur het coördinatiereglement te laten vaststellen. Dat reglement en dus het vaststellen ervan is van vitaal belang om enerzijds tot verdergaande programmacoördinatie te komen en anderzijds plaats te blijven bieden aan ook een smalle identiteitsprogrammering, ook in de avonduren.

Maar nog steeds bekleedt in het voorstel van wet de voorzitter bij de toepassing van het coördinatiereglement een positie die vergelijkbaar is met die van een dictator, wel te verstaan een dictator zoals de Romeinen die kenden. Ik licht deze formulering toe, omdat die ten departemente is misverstaan. Een dictator in die zin was in het oude Rome een magistraat aan wie in een noodsituatie gedurende zes maanden bijna absolute volmachten werden toegekend om een welomschreven taak te vervullen. Het gaat in het voorstel van wet wel om een moeilijke, maar niet om een noodsituatie. En een nog belangrijker verschil: het betreft geen periode van zes maanden, maar van 60 maanden. Derhalve heb ik samen met collega Van Nieuwenhoven het amendement op stuk nr. 24 ingediend, teneinde de positie van de voorzitter tot redelijke proporties terug te brengen.

Ik noem nog enkele andere punten waarop naar het gezamenlijke oordeel van de fracties van PvdA en CDA, dan wel alleen naar het oordeel van mijn fractie, het gewenst is het voorstel van wet te amenderen. Ik noem deze amendementen in de volgorde van de in het geding zijnde wetsartikelen. Met collega Van Nieuwenhoven ben ik van mening dat de door de Wereldomroep en de regionale omroepen voorgedragen leden in het NOS-bestuur wezensvreemde elementen zouden zijn. Ik heb daarom het amendement op stuk nr. 14 medeondertekend.

Ook min of meer van bestuurlijke aard is het samen met de collega's van de PvdA ingediende amendement op stuk nr. 12. Het beslechten van geschillen die de programmacoördinatie en de zendtijdindeling betreffen, is een taak die mijns inziens omschreven is in artikel 9, lid 2, onder a, waar staat: "Het commissariaat bevordert overleg, coördinatie en samenwerking tussen de instellingen die op grond van deze wet een programma verzorgen voor de landelijke omroep."

Mijn amendement op stuk nr. 16 handelt in zeer algemene zin over geld. Het dient ertoe om naast de nieuw ingevoerde term "financiële bijdrage" ook de term "financiële vergoeding" te handhaven, teneinde enige relatie in stand te houden met de beschikbaar gestelde zendtijd.

Nu toch sprekende over het op dit ondermaanse zo onmisbare slijk der aarde, wil ik de minister nog een vraag stellen over de strekking van artikel 5, lid 2. De minister en ik weten van elkaar dat wij soms enigszins van mening verschillen als het over de financiering van de omroep gaat. Maar wij zullen het er toch wel over eens zijn dat het gewenst, om niet te zeggen noodzakelijk is dat de omroepen over een bepaald eigen vermogen beschikken en blijven beschikken dat ten minste 25 mln. moet bedragen. Ik ben daarmee min of meer in lijn met het rapport van Van der Zwan. Lees ik artikel 57, lid 2, nu goed als ik veronderstel dat de consequentie daarvan kan zijn dat vermogens die nu boven dat peil uitkomen, op de lange of korte duur – uiteraard afhankelijk van de hoogte van het vermogen en afhankelijk van het inflatietempo – beneden dat minimumpeil zullen uitkomen? Dat zal toch niet de bedoeling zijn.

Het in het voorstel van wet voorziene systeem van zendtijdtoewijzing kan ten minste in theorie betekenen dat op enig moment minder zendtijd beschikbaar kan zijn om aan de kerkgenootschappen c.s. toe te wijzen dan de gebruikelijke, in een reeks van jaren volgens een vaste lijn toegewezen zendtijd. Uit de plezierige schriftelijke gedachtenwisseling die ik met de minister heb mogen hebben over de positie van de IKON, heb ik niet de indruk gekregen dat zulks in haar bedoeling ligt. Ik veronderstel daarom dat het amendement op stuk nr. 25, dat ik samen met collega Van Nieuwenhoven heb ingediend, ook haar welkom zal zijn.

Voorzitter! Het zal de minister opgevallen zijn en wellicht zelfs deugd gedaan hebben, dat mijn fractie, anders dan in het recente verleden, zich niet heeft verzet tegen een gewaarborgde plaats voor de kunst in het programmavoorschrift. Het lijkt ons echter een overmaat aan overheidsinmenging als de minister dan ook nog de bevoegdheid krijgt, dit en de andere onderdelen van het programmavoorschrift budgettair te vertalen. Daarom heb ik samen met collega Van Nieuwenhoven het amendement op stuk nr. 25 ingediend.

Ik schakel over op de radio. In het wetsvoorstel is het bewaken van de radiozenderprofielen – dat toch te vergelijken is met programmacoördinatie bij de televisie – gans anders geregeld dan die televisiecoördinatie. Ons amendement op stuk nr. 10 beoogt het op vergelijkbare wijze te laten plaatsvinden.

In artikel 51f, lid 2, wordt terecht de mogelijkheid geopend, dat een regionale omroepinstelling programma-onderdelen levert aan een lokale omroepinstelling. Het lijkt

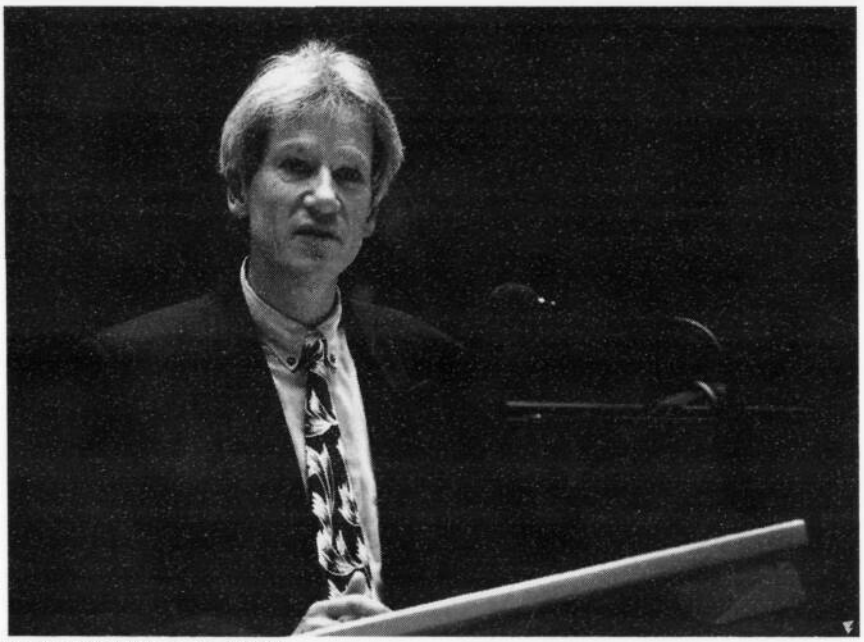

De heer Wolffensperger (D66)

mijn fractie logisch en billijk, in dat opzicht wederkerigheid toe te staan. Vandaar het amendement op stuk nr. 30.

Mevrouw de voorzitter! Mijn fractie heeft zich bij nader inzien nog de vraag gesteld, waarom Teletekst niet geheel of gedeeltelijk netsgewijze kan worden aangeboden. Het is een tamelijk ingewikkeld probleem. Wij hopen toch dat de minister zich, in samenspraak met de NOS, daarover wil beraden. Graag horen wij daarover nader.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Welke voordelen zou dat kunnen bieden, mijnheer Beinema? Misschien heb ik u niet goed begrepen, maar wilt u dat de NOS voor drie verschillende netten verschillende teletekstprogramma's verzorgt?

De heer **Beinema** (CDA): U hoort mij niet zeggen dat dit of dat moet. Nu gebeurt er op drie netten hetzelfde. De vraag is, of er niet netsgewijs een variatie kan worden toegepast. Alle vragen die u heeft, mevrouw Van Nieuwenhoven, geef ik aan de minister en de NOS mee.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Hoe weet u nu, welke vragen ik heb?

De heer **Beinema** (CDA): Het vraagstuk moet van alle kanten worden bezien, dus ook van de vele kanten die u in gedachten hebt, mevrouw Van Nieuwenhoven.

Gisteravond hebben de collega's Van Middelkoop en Rosenmöller intrigerende opmerkingen gemaakt over het aandeel van de publieke omroep in de kijkersmarkt. Naar mijn stellige overtuiging is de legitimiteit van de publieke omroep hoogstens in afgeleide zin gebaseerd op dat aandeel. De primaire vraag is dus niet, of dat bij 50% blijft hangen dan wel naar 40% zakt. Ik zeg niet, dat dit percentage onbelangrijk is. Het correspondeert met de hoogte van de STER-inkomsten. Als die aanmerkelijk minder worden, komen parlement en samenleving te staan voor de vraag, of zij genoeg waarde hechten aan deze vorm van een publiek bestel om omroepbijdragen op een algemeen Europees peil te brengen. Het bestaansrecht van ons publieke omroepstelsel is allereerst gelegen in de pluriformiteit en de kwaliteit van de programmering, dat wil zeggen in de mate waarin de publieke omroepen zich onderscheiden van de commerciële omroep. Daarom is de vraag, in welke mate Nederland 2 zich programmatisch onderscheidt van RTL4, wezenlijker dan de vraag, of het kijkersaandeel onder de 50% blijft of niet. Daarom is het jammer, dat het sponsorwetje nog niet bij de Kamer ligt. Daarom is het ook de vraag, of het zo moeizaam tot stand komende amendement van collega Dees met betrekking tot abonneetelevisie een Machiavellistische vriendendienst is van een politicus die het huidige bestel gaarne het werktuig aanbiedt om het eigen bestaansrecht te ondergraven.

Voorzitter! Tot slot kom ik terug op het nu voor ons liggende wetsvoorstel, maar ik doe dat wel kort. Dit wetsvoorstel bevat tal van elementen die mijn fractie graag tot wet verheven ziet. Dat het in de voor ons liggende vorm nog voor verbetering vatbaar is, blijkt uit de amendementen die wij hebben ingediend dan wel medeondertekend hebben. Onze grootste zorg betreft de artikelen die zozeer noden en nopen tot samenwerken en zelfs samengaan, dat de uitingsmogelijkheden voor de diverse identiteiten in het gedrang komen. Dat kan, op termijn, tot een ontwikkeling leiden die gaat van pluriformiteit naar een mate van uniformiteit die wij uit cultuurpolitieke overwegingen fataal achten. Uniformiteit belemmert namelijk niet alleen de burgers bij het tot ontwikkeling en uiting laten komen van hun eigen levens- en maatschappijbeschouwing in wisselwerking met gelijkgezinden, maar verhindert ook dat zij hun eigen opvattingen aan die van andersdenkenden kunnen toetsen. Uniformiteit zou de dood zijn in de pot van de cultuur en daar hebben we het toch over bij de bespreking van de publieke omroep.

□

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Het wetsvoorstel over de versterking van de publieke omroep dat wij vandaag behandelen is er een uit een lange reeks waarmee wij het Nederlandse omroepbestel van de toekomst, zowel het publieke als het commerciële, vorm proberen te geven. Als de politiek ooit de illusie heeft gekoesterd om voor dat toekomstige bestel een soort blauwdruk te ontwerpen en die in één mega-operatie op wetgevingsgebied in te voeren, heeft zij die opgegeven. Voor een dergelijke operatie is de materie te weerbarstig. Daarvoor zijn de meningen in Den Haag en Hilversum ook te zeer verdeeld. Al wetgevend zijn wij dus op weg naar een onzekere toekomst.

Die stap-voor-stap-benadering ontslaat politieke partijen echter niet van de plicht om een visie op een toekomstig omroepbestel te ontwikkelen en te formuleren. Mijn politieke partij heeft dat onlangs gedaan in een nota die wij "Op zoek naar publiek" hebben genoemd en ik kom daar even op terug, omdat het verhelderend is de relatie aan te geven tussen de daarin ontwikkelde ideeën en ons oordeel over dit wetsvoorstel.

De visie die daarin is verwoord, komt er in het kort op neer, dat versterking van de organisatie van de publieke omroep met als zwaartepunt de ontwikkeling van omroepautonomie om te komen tot zenderidentiteit voor het overleven van de publieke omroep essentieel is maar nog niet voldoende. Evenzeer noodzakelijk is het, dat de overheid in een tijd waarin schaarste in de ether geen dominante rol meer speelt, de doelstelling van haar omroepbeleid opnieuw definieert en de instrumenten kiest om die doelstellingen te verwezenlijken. Onze conclusie is dan, dat die doelstelling niet langer hoeft te zijn het in stand houden en het financieren van de structuren van de publieke omroep, maar het garanderen dat binnen het overvloedige programma-aanbod bepaalde programmacategorieën worden gerealiseerd en gestimuleerd. Welk instrument achten wij daarvoor geschikt? Wij denken aan het leggen van een directere koppeling tussen de voor publieke omroep beschikbare geldmiddelen en bepaalde programmacategorieën, overigens met behoud van een geheel uit publieke middelen gefinancierd televisienet. Het gaat om publieke kwaliteit over de gehele linie. Op dat punt doet zich overigens een kenmerkend verschil voor tussen de visie van de heer Dees en die van mijn fractie. De heer Dees sprak over het herijken van de rol van de overheid. Het verheugt mij dat zijn visie zeer lijkt op de mijne. Ik signaleer echter dat het kenmerkende verschil tussen de visie van zijn en mijn fractie daarin is gelegen, dat de heer Dees de publieke taken iets enger definieert dan ik. Ik acht het doen van een aanbod over het gehele scala, maar dan op publiek kwaliteitsniveau, ook te behoren tot de taak van de publieke omroep. Het gaat hierbij slechts om een honorabel verschil van mening. De heer Dees denkt meer aan het PBS-model en ik meer aan het BBC-model.

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter! In de afgelopen jaren hebben wij over dit onderwerp verschillende debatten gehad. Gelukkig! In die debatten heeft de VVD haar visie aangepast.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dat heb ik gemerkt en daar was ik heel gelukkig mee.

De heer **Dees** (VVD): De debatten hebben dus zin. Als het gaat om de vraag welke publieke functies door die nationale omroep moeten worden vervuld, hebben wij te kennen gegeven dat wij daartoe ook rekenen: sportuitzendingen, Nederlandstalig amusement etcetera. Die behoren namelijk tot het Nederlandse cultuurpatroon. Dat was de eerste opmerking.

Verder wil ik opmerken dat wij het zeker voor de overgangsfase niet uitsluiten dat naast dat ene net, waar u hetzelfde over denkt, een aantal publieke functies op contractbasis wordt uitbesteed aan omroepverenigingen. In die zin zijn de verschillen dus wat minder groot. Dat is, denk ik, goed voor het debat en in het belang van de publieke functies.

De heer **Wolffensperger** (D66): Onze standpunten vertonen inderdaad gelijkenis. Alleen zien wij het leggen van contacten met de andere omroepen dan die ene publiek gefinancierde zender niet als tussentijdse, maar als structurele oplossing. Wij willen dus ook het totale publieke aanbod over drie netten blijven verspreiden, zij het op twee netten via financiering, gekoppeld aan programmastructuren, programmacategorieën, en op één net totaal publiek gefinancierd. De heer Dees en ik zullen dit evenwel nog eens onderling uitspreken. Er zijn wat verschillen.

Voorzitter! Het resultaat van de operatie die ons voor ogen staat, is een effectievere inzet van overigens hetzelfde bedrag aan publieke middelen voor de publieke functie van het omroepbeleid. Ik heb die visie nog eens kort aangegeven, omdat daaruit rechtstreeks voortvloeit ons oordeel op hoofdlijnen over het voorliggende wetsvoorstel. Dat oordeel op hoofdlijnen kan ik in twee zinnen geven: met de minister kiezen wij voor een nieuwe organisatiestructuur die dwingt tot nauwere samenwerking binnen de publieke omroep; een tienjarige concessietermijn zien wij evenwel als een bevriezing van het huidige bestel en is voor ons dan ook niet aanvaardbaar. Ik zal beide punten nader uitwerken, maar eerst moet mij nog iets van het hart.

Het wetsvoorstel over de versterking van de publieke omroep is van het begin af aan gericht geweest op samenwerking, niet alleen na de inwerkingtreding, maar ook anticiperend op deze wet. Voor die samenwerking is overigens ook door de omroeporganisaties bewust gekozen na een lang proces van bewustwording en besluitvorming. Zij hebben daarmee ingestemd. Desalniettemin zijn de berichten over de bereidheid tot en het tempo van die samenwerking niet bemoedigend. In een brief van 11 oktober 1993 aan het NOS-bestuur schrijft de minister: "Na lezing van uw verslag bleek mijn zorg over het tempo en de daadkracht, waarmee het transformatieproces bij de publieke omroep plaatsvindt, echter nog niet geheel weggenomen." Even verder schrijft zij: "De echte vraag is of het veranderingsproces wel op het noodzakelijke tempo ligt." Weliswaar komt de NOS dan op 2 november met een geheel van positieve toonzetting doordrongen voortgangsrapportage, maar de berichten over en de voorbeelden van stagnatie in de samenwerking, onderlinge strubbelingen en competentiegeschillen blijven aanhouden. Kennelijk heeft dat ook de minister verontrust, want op pagina 9 van de nota naar aanleiding van het eindverslag schrijft zij de omineuze woorden – deze zin is al eerder aangehaald –: "Derhalve zal ik bij de plenaire behandeling van het wetsvoorstel beoordelen of de door mij beoogde samenhang tussen langjarige zekerheid ten behoeve van nauwe samenwerking tussen de publieke omroepen ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd." Dat slaat in als een bom! Welnu, ik vraag de minister expliciet naar dat oordeel, gelet op de stand van zaken op dit moment. Ik vraag haar ook naar de betekenis van die woorden. Wat zou de consequentie eigenlijk zijn, als de beoogde samenhang door gebrek aan samenwerking onvoldoende aanwezig zou zijn? Wat zouden wij dan gaan doen?

Voorzitter! Ik kom aan de twee hoofdpunten die ik genoemd heb. Ik begin met de duur van de concessie voor de omroep op radio en televisie. Ik heb op stuk nr. 26 een amendement ingediend om de termijn van die concessie te stellen op vijf jaar in plaats van op tien jaar. Ik heb daarvoor de volgende argumenten. In de eerste plaats is er de welhaast existentiële vraag of het mogelijk is om de situatie in een zich razendsnel veranderend medialandschap voor tien jaar te fixeren. Ik weet dat de minister straks zal zeggen dat er niet gefixeerd wordt. Uit de rest van mijn betoog zal evenwel blijken dat ik aanzienlijk minder fixeer dan zij. Kun je wel over een periode van tien jaar spreken? De huidige Mediawet is vijf jaar oud en zie hoe ingrijpend wij die aan het wijzigen zijn. Over zekerheden gesproken: ook ik heb in de krant gelezen dat Veronica, TROS en Endemol nu alweer aan het overleggen zijn over commercieel gaan. Tja, ik ben het met de minister eens dat het gelazer ook nooit ophoudt. Desalniettemin kan de minister haar licht echter toch ook eens even over dat onderwerp laten schijnen. Maar de teneur is natuurlijk, wat tien jaar zekerheid op dit terrein is.

Het tweede argument is dat ik die fixatie voor tien jaar, met de daaraan voor de omroepen verbonden rechten op financiering, ook niet wil, getuige mijn zojuist geëxpliciteerde visie op het mediabeleid, dat tot nieuwe veranderingen in de opzet van de wet zou moeten leiden.

Het derde argument is dat ik ook los van die eigen visie de mogelijkheid open wil laten om ook andere veranderingen die wij wenselijk of noodzakelijk zouden achten, eerder dan na tien jaar door te voeren. Zo zouden we, om maar eens een voorbeeld te noemen dat dicht in de buurt van dat van mevrouw Van Nieuwenhoven komt, kunnen overwegen om de wet in de tussentijd zo te wijzigen, dat na vijf jaar de concessie kan worden verleend aan een zendernet, in plaats van aan de afzonderlijke omroepen. Maar ook als je de thans voorgestelde systematiek handhaaft, zouden we na vijf jaar veranderingen moeten kunnen doorvoeren. Als de beoogde vergaande samenwerking tussen omroepen onverhoopt niet tot stand komt, zou na vijf jaar de indeling van omroepen over de zendernetten gewijzigd moeten kunnen worden, waarbij je dan overigens, als je verstandig bent, rekening houdt met de samenwerkingsverbanden die wel zijn gegroeid in het kader van deze wet. We mogen onze ogen niet sluiten – ook daarbij sluit ik aan bij wat al is gezegd – voor het feit dat de thans bestaande zenderindeling, gelet op de identiteit van de samengegroepeerde omroepen, nu eenmaal niet de per definitie meest logische is. De identiteit was ook niet het criterium; het voorstel van de NOS was het criterium om tot die samenwerking te komen. Dat is een wankele basis. In het voorstel van de minister is het enige instrument dat de minister na vijf jaar heeft de toetsing, bedoeld in artikel 36b. De minister zal daar in haar antwoord ongetwijfeld op wijzen. Maar die toetsing aan het ingediende beleidsplan geeft, ook gelet op de mogelijke consequenties van zo'n toetsing, veel minder ruimte tot verandering dan een vijfjarige concessieperiode, en dus ook minder druk om tot de beoogde samenwerking te komen.

Een vierde, principieel argument is dat een vijfjarige concessietermijn veel meer recht doet aan de openheid, die van oudsher het uitgangspunt was van ons publieke bestel. Dat heeft twee kanten: aan de ene kant zie ik niet in, waarom wij een omroep die alsnog zou besluiten om commercieel te gaan, contractueel zouden willen verplichten om tien jaar lang tegen zijn zin in het publieke bestel te blijven participeren. Op dat punt overigens een vraag aan de minister: kan zij precies aangeven, wat in haar systeem nu een omroep met een publieke concessie voor tien jaar ervan weerhoudt om tussentijds uit te treden? De minister zegt in de memorie van antwoord: "Tussentijdse inlevering van een concessie is niet het systeem van het wetsvoorstel". Nee, dat snap ik ook wel, maar wat is nu precies de tegendruk? De minister spreekt over contractuele verplichtingen, maar ik zou op dat punt graag een nadere toelichting horen.

Tot slot over die vijfjarige termijn nog het volgende. De tienjarige concessietermijn is voortgekomen uit de koppeling die de omroepen hebben gelegd tussen hun bereidheid tot samenwerking en een langjarige financiële garantie. Ik meen dat zo'n langjarige financiële garantie moeilijk als conditio sine qua non voor samenwerking kan worden gezien, omdat de loutere noodzaak tot overleven van het publieke bestel al tot die samenwerking dwingt. Maar ook in een vijfjarige concessieperiode wordt de bereidheid tot het geven van financiële zekerheid tot uitdrukking gebracht, zij het voor een kortere periode. Uiteraard bestaat de mogelijkheid om die zekerheid voor een volgende periode van vijf jaar te verlengen, als wij de thans voorgestelde systematiek behouden. Maar ook als wij die systematiek zouden wijzigen – ik heb daarvan een paar voorbeelden gegeven – of als er verandering zou komen in samenwerkingsverbanden, zal de financiële garantie voor publieke omroepen natuurlijk niet ineens wegvallen. In onze optiek zal het bedrag dat via omroepbijdragen uit publieke middelen voor de publieke omroep wordt ingezet, niet verminderen, misschien zelfs integendeel. Hoogstens zal dat bedrag op een effectievere wijze worden ingezet, en ook dat is een financiële garantie.

Alles overziende is mijn conclusie, dat een periode van vijf jaar een optimale en dus een betere afweging is tussen de evident betrokken belangen, namelijk enerzijds het belang van omroepen bij een financiële zekerheid en anderzijds het belang om in een zich razendsnel wijzigend medialandschap eerder veranderingen te kunnen doorvoeren dan pas na tien jaar. Vandaar het amendement. Ik realiseer mij overigens dat mevrouw Van Nieuwenhoven een amendement heeft ingediend waarin ook sprake is van een periode van vijf jaar. Wij moeten in het nadere debat beide systemen nog maar eens goed met elkaar vergelijken.

Waar ik in het voorgaande heb gesproken over de concessiesystematiek, bespreek ik nu meteen het tweede amendement dat ik heb ingediend op stuk nr. 27. Dat houdt verband met de openheid in die concessiesystematiek. Dat amendement strekt er namelijk toe om de eis dat een concessie steeds betrekking heeft op zowel radio als televisie, te laten vervallen. Dat is een eis die thans te vinden is in artikel 31, lid 2, voor de bestaande publieke omroepverenigingen, en in artikel 37, lid 2, voor de voorlopige concessies. Tegen die zogenaamde ontkoppeling van radio en televisie die als systeem

al is gekozen voor de commerciële omroep – zie artikel 71b, lid 1 – bestaan geen principiële en ook eigenlijk geen grote praktische bezwaren. In de schriftelijke voorbereiding zijn zulke bezwaren niet naar voren gebracht, hoewel ik daar meerdere keren om gevraagd heb. Ik zeg er met nadruk bij dat de wijziging geen praktische gevolgen behoeft te hebben voor de bestaande omroepen die immers alle voor zowel radio als televisie zullen opteren. Praktische consequenties zullen er pas optreden bij het eventueel toetreden van een nieuwe omroep aan het einde van een concessieperiode, die er dan dus voor kan kiezen om een concessie voor alleen radio of alleen televisie aan te vragen. Daardoor wordt naar mijn overtuiging de openheid van het publieke bestel bevorderd. Ik kan niet inzien waarom het publieke bestel door het vasthouden aan die koppeling een minder open karakter zou moeten hebben dan het commerciële bestel dat zo'n koppeling niet kent.

Voorzitter! Ik kom tot mijn tweede hoofdpunt, de voorgestelde organisatie van de publieke omroep. Uitgangspunt van die structuur is het vergroten van de drang tot samenwerking. In de daartoe strekkende voorstellen is een aantal hoofdlijnen te onderkennen. In de eerste plaats vergroting van de zelfstandigheid van de publieke omroep jegens minister en Commissariaat voor de media. In de tweede plaats slagvaardiger optreden van het bestuur binnen het geheel van de publieke omroep. In de derde plaats een verschuiving van omroepautonomie naar samenwerking per zender. In de vierde plaats het brengen van samenhang in de programmering door horizontale en verticale coördinatie. Naar aanleiding van deze hoofdlijnen is in de stukken een buitengewoon interessante discussie gevoerd over een wezenlijk thema: hoe moet de verhouding zijn tussen autonomie en identiteit van de op het stromingenbeginsel gegronde veste omroepen enerzijds en de drang tot samenwerking en wellicht zelfs fusie op termijn anderzijds?

De minister heeft die vraag beantwoord door het maken van een onderscheid; autonomie van de omroepen richt zich op de inhoud van hun programma's waarmee ze hun identiteit onbelemmerd naar buiten kunnen brengen; die drang tot samenwerking is gericht op de organisatie van de publieke omroep, tot en met het tijdstip waarop programma's moeten worden uitgezonden. Dat lijkt mij juist. En toch loopt die spanning tussen omroepautonomie en de drang tot samenwerking als een rode draad door het wetsvoorstel en door de discussie daarover. Laat ik daarom mijn uitgangspunt op dat terrein expliciteren.

Wij onderkennen dat het Nederlandse omroepbestel is opgebouwd door omroepverenigingen op levensbeschouwelijke grondslag die aan dat bestel het unieke karakter van externe pluriformiteit hebben gegeven, maar wij wensen onze ogen niet te sluiten voor het feit dat dit unieke bestel ernstig wordt bedreigd. Samenwerking tot in de meest vergaande vorm is een noodzakelijke, zij het niet voldoende voorwaarde om aan die bedreiging het hoofd te bieden, ook als dat ten koste zou gaan van de autonomie van de omroepen. Laat ik het simpel en hard zeggen. De bedreiging van de publieke omroep zou wel eens zo groot kunnen zijn, dat wij in feite voor de keuze staan: ofwel behoud van de identiteit van de afzonderlijke omroepen, ofwel behoud van überhaupt een publiek bestel. Gesteld voor die keuze zal mijn fractie het laatste kiezen. Dit betekent dat wij het eens zijn met de opmerking van de minister in de memorie van antwoord dat het omroepbeleid niet tot doel heeft, de huidige samenstellende omroeporganisaties als zodanig te behouden. Ik heb hier nog niemand over horen vallen, maar het zal duidelijk zijn dat ik die zin als een harde, maar onvermijdelijke constatering beschouw.

Voorzitter! Dat wij de door de minister voorgestelde organisatiestructuur op hoofdlijnen steunen, bepaalt – zij het na ampele overweging, zoals uit de stukken blijkt – ons standpunt in een aantal kwesties die in de schriftelijke voorbereiding heftig in discussie zijn geweest. Ik noem een aantal kwesties en ik licht ons standpunt ter zake kort toe.

Wij aanvaarden, zij het met bloedend hart, de consequentie dat de NOS, het bastion van de publieke omroep, wordt gesplitst. De programmastichting is er voor de aanvullende taken, terwijl de programmering bij uitstek onder de hoede blijft van het NOS-bestuur. Ik wil wel bekennen dat wij hebben overwogen of met de splitsing niet gewacht moet worden totdat, bijvoorbeeld na vijf jaar, beoordeeld kan worden of de beoogde samenwerking – waar het allemaal om te doen was – ook daadwerkelijk tot stand is gekomen. Wij hebben echter moeten constateren dat het niet splitsen van de NOS juist voor het tot stand komen van die samenwerking een aanzienlijk obstakel zou zijn geweest.

De heer **Dees** (VVD): Waarom is het alternatief van de ondernemingsraad van de NOS volgens u niet redelijk?

De heer **Wolffensperger** (D66): Hetgeen ik zojuist heb ik gezegd, sloeg op dat alternatief. Wij hebben overwogen of met splitsing gewacht moet worden totdat het zeker is dat de beoogde samenwerking tot stand komt. Daarover doordenkend constateer ik echter dat tegelijkertijd het niet splitsen voor het tot stand komen van die samenwerking een zwaar obstakel zou zijn geweest. In die afweging hebben wij met bloedend hart de consequentie getrokken dat je maar voor één organisatiestructuur tegelijk kunt kiezen. Als wordt gekozen voor een organisatiestructuur waarin wordt uitgegaan van het op zendernetten toegroeien naar een gezamenlijke identiteit van de daar gegroepeerde omroepen, moeten daar consequenties aan verbonden worden, ook wat de NOS betreft en ook als die consequenties onprettig zijn.

Voorzitter! Gehoord de discussie van gisteren erken ik dat het argument voor splitsing bij de radio veel minder sterk is. Het komt voor mij dat die splitsing welhaast de logische consequentie is van de wens om de Nederlandse programmastichting in een zelfde positie te plaatsen als een A-omroep met programma's op radio en op televisie. Zijn er nog andere klemmende argumenten?

De volgende kwestie is die van de interne geschillenregeling. Ik heb kennis genomen van de bezwaren van de Raad van State en van het Commissariaat voor de media. Het commissariaat was overigens niet een geheel belangeloos toehoorder. Wij menen dat die bezwaren niet zeer principieel van aard zijn. Als wij die bezwaren afwegen tegen het eerder geformuleerde uitgangspunt van vergroting van de afstand tussen

de omroep enerzijds en de overheid en het commissariaat anderzijds, menen wij de minister in dezen te moeten volgen. Ik teken daarbij aan, dat volgens mij het ene systeem niet gecompliceerder is dan het andere. De complicaties die ontstaan doordat via de Algemene wet bestuursrecht opeens allerlei zelfstandige bestuursorganen als paddestoelen uit de grond schieten, verschillen niet wezenlijk van de complicaties van een andere keuze.

Voorzitter: Deetman

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik zal het amendement, dat voorstelt om de geschillenregeling te schrappen, dan ook niet steunen.

Ik kom te spreken over de bevoegdheden die de minister aan zich moet houden. In de nota van wijziging is de bevoegdheid tot het schorsen en vernietigen van besluiten al geschrapt, gelet ook op het vergroten van de afstand. Desalniettemin vind ik de motivering voor die schrapping nogal mager. In enkele regels wordt gezegd, dat naar de Kamer is geluisterd. Ik zou aan de minister willen vragen – zonder dat ik het er meteen mee oneens ben – om het schrappen van het schorsingsartikel nader toe te lichten. De discussie ging vooral over de vraag of concessieverlening en netindeling van de minister moeten worden overgeheveld naar het Commissariaat voor de media. De minister lijkt dat in haar antwoord enigszins aan de Kamer over te laten. Ik heb daar bepaald bezwaar tegen. Dat hangt nauw samen met mijn keuze voor een vijfjarige concessietermijn. Gelet op de argumenten die ik bij die keuze voor een vijfjarige concessietermijn heb gegeven, zijn bij veranderende omstandigheden concessieverlening en netindeling geen technische, maar bij uitstek politieke en beleidsmatige beslissingen die door de minister onder controle van en wellicht zelfs in samenspraak met het parlement zullen moeten worden genomen. Simpel gezegd: als je na vijf jaar denkt, dat er grotere veranderingen moeten kunnen plaatsvinden, dan is het politieke karakter van die veranderingen ook groter en kom je eerder bij de minister en minder snel bij het commissariaat uit. Ik zal tegen het amendement op stuk nr. 23 van de heer Van Middelkoop stemmen.

Voorzitter! Ik kom te spreken over de bestuurlijke organisatie, gericht op een grotere slagvaardigheid. Ik kan mij daarmee verenigen. Waarom kan de voorzitter van de NOS bij horizontale coördinatie krachtens artikel 20 wel doorslaggevend beslissen, terwijl het netbestuur en een radioredactie bij een verticale coördinatie niet bindend kunnen beslissen? Zie de artikelen 40a en 40b. Dat verschil ontgaat mij. In de schriftelijke voorbereiding heeft men kunnen zien, dat ik meerdere malen heb gevraagd naar de verhouding en ervoor heb gepleit, dat horizontale en verticale coördinatie met enige drang opgelegd moeten kunnen worden. Waarom kan de verticale coördinatie niet dwingend worden opgelegd?

Voorzitter! Ik heb mij ten zeerste verbaasd over het amendement op stuk nr. 14 van mevrouw Van Nieuwenhoven en de heer Beinema. Het is het beroemde amendement waarin het aanbevelingsrecht van Wereldomroep en regionale omroepinstellingen wordt geschrapt. De rare consequentie is, dat het aantal algemeen-bestuursleden verandert tot veertien, met als gevolg, dat de machtsverhoudingen in het algemeen bestuur veranderen. Dat is in feite herstel van de oude situatie. Het zal niemand verbazen, dat ik met mijn pleidooi voor slagvaardigheid in de bestuursorganisatie dat niet kan steunen. Het heeft mij zeer verbaasd dat mevrouw Van Nieuwenhoven, die ik in het verleden voor een andere bestuursstructuur met een minder dominante rol van omroepvoorzitters heb horen pleiten, die consequentie zo gemakkelijk aanvaardt. Ik kan meedelen, dat de heer Dees en ik een amendement hebben ingediend, dat ertoe strekt om te voorkomen, dat bij aanneming van het amendement op stuk nr. 14 het aantal leden van het algemeen bestuur van de NOS daalt. Praktisch gezegd, betekent dit, dat de minister twee kroonleden benoemt in plaats van de mensen die oorspronkelijk op aanbeveling van Wereldomroep en regionale omroepinstellingen zouden worden benoemd.

Voorzitter! Ik ga nog even dieper in op de amendementen, omdat zij een teneur hebben. Ik zal mij eveneens verzetten tegen het amendement op stuk nr. 24, dat de uiteindelijke bevoegdheid tot horizontale coördinatie overhevelt van de voorzitter van de NOS naar het dagelijks bestuur. Daar staan wij tegenover elkaar. Ik denk dat het voor de slagvaardigheid van het bestuur noodzakelijk is, dat in patstellingen – ik hoop, dat ze een uitzondering zullen zijn – de knopen kunnen worden doorgehakt en wel door de voorzitter.

De heer **Beinema** (CDA): Als de heer Wolffensperger het amendement goed gelezen heeft, zal hij hebben gezien dat in een patstelling de stem van de voorzitter doorslaggevend blijft.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dat is juist, maar als u betoogt dat uw amendement, dat ik zeer goed heb gelezen, geen verschuiving van bevoegdheden van voorzitter naar dagelijks bestuur inhoudt, had u het niet hoeven indienen.

De heer **Beinema** (CDA): Dan had ik het ook niet ingediend. Dat is duidelijk. U sprak over een patstelling enz. en dat is geregeld.

De heer **Wolffensperger** (D66): De voorzitter heeft een beslissende stem in het bestuur.

Dit leidt mij tot de opmerking dat ik in de amendementen van Partij van de Arbeid en CDA een teneur proef om de autonomie van omroepen toch weer te vergroten en wel ten koste van een slagvaardige structuur om te komen tot samenwerking. Als wij op die manier de in het wetsvoorstel ingebouwde drang tot samenwerking afzwakken, denk ik dat wij verkeerd bezig zijn en is er in mijn ogen een sterke reden om eerder te kiezen voor een vijfjarige concessieperiode dan voor een tienjarige, omdat wij dan des te eerder moeten nagaan of die samenwerking wel tot stand komt.

Nu ik toch bij de heer Beinema ben, voorzitter, merk ik op dat het absolute klapstuk op dit gebied zijn amendement op stuk nr. 21 is. Dit strekt er in feite toe om de ontwikkeling van omroepidentiteit naar zendersamenwerking eenvoudigweg te blokkeren. De heer Beinema – ik zie dat hij wil interrumperen; ik verzoek hem even te wachten totdat ik dit deel van mijn bijdrage heb afgemaakt, want dan heeft hij er nog meer reden toe – moet het wel zeer oneens met de minister zijn. Ik leg de heer Beinema bovendien nog een technisch punt voor. Ik heb dit

amendement eveneens goed gelezen en ik snap er helemaal niets van. Als je artikel 51 schrapt, zoals de heer Beinema voorstelt, moeten veel andere artikelen, zoals artikel 51a, artikel 51c en het bij nota van wijziging juist ingevoegde tweede lid van artikel 35, worden geschrapt of ingrijpend worden gewijzigd. Dat het amendement hierover niet rept, doet bij mij het vermoeden rijzen dat de heer Beinema dit amendement niet zo serieus heeft bedoeld.

De heer **Beinema** (CDA): Het is uiterst serieus bedoeld. Ik zal het nazien en als u gelijk hebt dat er nog meer moet veranderen, ben ik ten volle bereid om al die amendementen in te dienen. Daarvoor hebben wij nog genoeg tijd.

De heer Wolffensperger sprak over het klapstuk. Ik denk dat het de kern van de zaak is. Naar mijn stellige overtuiging – ik heb het al meermalen gezegd en ik word gedwongen het opnieuw ter herhalen – berust het bestaansrecht van het stelsel op de pluriformiteit, op het onderscheiden zijn van de omroepen. Ik zeg dit niet alleen op eigen kracht; ik meen het ook af te kunnen leiden uit de rapportage van de commissie-Donner. Ik doe er alles aan, die pluriformiteit niet onder te laten gaan in een ijdel samenwerkingsstreven.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik respecteer uw mening – dat heb ik altijd gedaan – omdat die mening helder en herkenbaar is. Ik weet wat u wilt. Ik ben het er vervolgens hartgrondig mee oneens. En dat is iets anders dan elkaar vaagheid verwijten.

De heer **Beinema** (CDA): Zeker. Soms is het voor mij een geruststelling dat u het er hartgrondig mee oneens bent.

De heer **Wolffensperger** (D66): En ik ben altijd heel tevreden als ik het met uw amendementen niet eens ben, want dan denk ik: nu klopt mijn politieke lijn weer.

Voorzitter! De organisatiestructuur en de concessietermijn waren de twee hoofdpunten van mijn betoog. Voordat ik toekom aan een aantal vragen en opmerkingen onder het hoofdstuk "diversen" wil ik het volgende naar voren brengen. In het voorgaande heb ik veel over televisie en weinig over radio gesproken. Dat is niet omdat ik het medium radio geen warm hart toedraag – het tegendeel is het geval – maar dat is omdat wij in discussies als deze nu eenmaal vaak het televisiemodel gebruiken als blauwdruk om de richting te beargumenteren en illustreren waarin wij met het publieke bestel zouden willen gaan. Het televisiemodel is vaak wat makkelijker herkenbaar; dat spreekt wat makkelijker. Dit neemt overigens niet weg dat ik, toen ik in het voorgaande mijn zorg uitsprak over de trage totstandkoming van samenwerking, zeker niet alleen de televisie maar ook uitdrukkelijk de radio op het oog had.

De minister heeft, gehoord de discussie in de Kamer over haar nota Lokale en regionale omroep, bij nota van wijziging een regeling opgenomen die tegemoet komt aan de verlangens van de Kamer. Daar ben ik gelukkig mee. Ik was het eens met dat standpunt.

OLON en ROOS hebben op de valreep een reeks van verlangens inzake die regels bij ons gedeponeerd. Ik kan die nu niet allemaal in discussie brengen. Maar ik sluit mij kortheidshalve aan bij wat vorige woordvoerders hebben gezegd over de vraag of regionale en lokale omroep niet wederzijds dienstverlening zouden moeten kunnen verlenen. Daarover is op stuk nr. 30 een amendement ingediend. Ik verneem daarover graag het oordeel van de minister.

Er is ook al gesproken over de bovenlokalen. Van de zijde van Kunstkanaal en STOA is met klem gepleit voor de positie van bovenlokale programma-aanbieders die hun programma's verspreiden via lokale kabelnetten. Aan het adres van ook de heer Koetje merk ik op dat naar hun zeggen verspreiding onder de paraplu van de lokale zendgemachtigden, die op het ogenblik wettelijk noodzakelijk is, in toenemende mate problemen oplevert. Dat zal wel iets met schaarste te maken hebben. Zij bepleiten een afzonderlijk wettelijke regeling, waardoor zij rechtstreeks toegang tot het kabelnet kunnen vragen. Zij hebben zelfs een voorstel gedaan voor de tekst van een amendement. Dat is gebaseerd op de wat gewrongen constructie van een commerciële omroep met dispensatie. Ik heb weliswaar sympathie voor de strekking van hun verzoek, maar ik vraag uitdrukkelijk eerst het oordeel van de minister over de problematiek van de bovenlokalen en eventueel het voorstel tot een amendement, dat de minister ongetwijfeld zal kennen.

Wat de NPS betreft, wil ik doordrammen op een punt waarover ik in de stukken al twee keer vragen heb gesteld en waarop ik steeds hetzelfde antwoord heb gekregen. Ik ben echter nog niet helemaal overtuigd. Zo kan ik niet inzien dat er geen frictie bestaat tussen de bijzondere en de verzwaarde taakopdracht van de NPS in programmatische zin enerzijds en de problemen van financiering en samenwerking anderzijds. Hoeven er voor het verzwaarde programmavoorschrift van de NPS nu echt geen extra financiële middelen beschikbaar te worden gesteld? Diezelfde NPS heeft, anders dan omroepverenigingen, in feite minder middelen. Immers, die heeft geen ledengebonden activiteiten. Wie naar sommige omroepen kijkt, weet hoeveel geldmiddelen zij daaruit kunnen bakken.

Bestaat er dus echt geen spanning tussen de eis aan de NPS om aanvullend op de rest te programmeren en tegelijkertijd te integreren met VARA en VPRO op Nederland 3? Ik kan niet inzien dat dit zomaar met "nee, dat is niet zo" is weg te wuiven. Gezien het feit dat ik de NPS een warm hart toedraag, vraag ik de minister om hier nog eens op in te gaan.

Ik sluit mij hartgrondig aan bij de vraag van de heer Beinema over Teletekst. Die had ik ook willen stellen. Ik zou het nog iets harder willen formuleren: in feite vormen drie teletekstkanalen een verspilling van de beschikbare elektronische ruimte. Al jaren geleden ben ik begonnen hierover te zeuren, maar iedere keer krijg ik een antwoord dat mij wederom in het riet doet belanden. Je moet een verstandige oplossing vinden om de teletekstkanalen op drie televisiezenders te splitsen. Dat kan hetzij door iedere zich nu ontwikkelende zender een teletekstkanaal toe te wijzen, hetzij door een commerciële aanbieder toe te laten. Ik wijs wat dit laatste betreft op de discussie over de daguren op televisie, als ervan wordt uitgegaan dat er overcapaciteit is. Met een commerciële aanbieder krijgen wij nog geld in het laatje ook! Als je erover doordenkt, zal dat niet zo'n ramp blijken te zijn. Maar drie

dezelfde teletekstkanalen in 1994 is onzin!

Kan de minister nog wat uitvoeriger ingaan op de bij de NOS levende gedachten en dromen over samenwerking, gericht op abonneetelevisie? Dit sluit mooi bij het voorgaande aan. Ik zie het probleem heel goed: aan de ene kant kan de publieke omroep straks dure programma's, zoals voetbalevenementen, niet meer aankopen, als de rechten daarop niet maximaal uitgebaat kunnen worden en aan de andere kant vrees ik een aantasting van de geloofwaardigheid van de publieke omroep als door de NOS aangekochte programma's niet langer over het open net uitgezonden worden. Graag verneem ik hierop de visie van de minister. En dan de allerlaatste vraag, die mij ter harte gaat. In artikel 64, eerste lid, onder d, wordt nog steeds de eis geformuleerd dat omroepverenigingen een programmastatuut tot stand brengen. Wat is nu de stand van zaken op dit punt? Als nog niet alle omroepen zo'n programmastatuut hebben, wat hebben minister en commissariaat dan gedaan om die verplichting te effectueren? Ik zal in mijn betoog niet tot een conclusie pogen te komen, want die heb ik voorafgaand aan mijn betoog al geformuleerd.

Ik besluit daarom met nog een hartekreet. Het is mijn overtuiging dat de bedreiging van de publieke omroep door endogene en door exogene oorzaken, van binnenuit en van buitenaf, zo groot is dat alle voorstellen die wij vandaag en gisteren hebben besproken, niet voldoende zijn om het voortbestaan van die omroep te garanderen, laat staan in exact de huidige vorm. Wij zullen dus voort moeten gaan met denken, met het ontwikkelen van nieuwe creatieve voorstellen om dat voortbestaan van een publieke functie in het omroepbestel wel te garanderen. Dat zal nodig zijn.

□

Minister **d'Ancona**: Mijnheer de voorzitter! Ik wil de Kamer hartelijk danken voor haar inbreng in eerste termijn, zowel gisterenavond als vanochtend. Ik stel het zeer op prijs dat de geachte afgevaardigden in het algemeen veel instemming en soms zelfs veel lof hadden voor de wijze waarop wij het pad hebben bewandeld tot aan de dag van vandaag, waarop het wetsvoorstel behandeld wordt. Daarnaast hadden de woordvoerders vanzelfsprekend een groot aantal vragen en kritische opmerkingen, die ik natuurlijk naar tevredenheid hoop te beantwoorden.

Alvorens ik daarmee begin, wil ik heel beknopt mijn visie geven op wat ik aantrof op het terrein van het mediabeleid toen ik aantrad als minister en aangeven wat er in deze kabinetsperiode gebeurd is. Het begon natuurlijk voor mij met het regeerakkoord. Om eerlijk te zijn kwam dat akkoord mij voor als een regeling van de boedel van meningsverschillen over de toelating van commerciële omroep in dit land, die het vorige kabinet had nagelaten. Ik werd geconfronteerd, waar ook om mij heen, met de frustratie dat het uiteindelijk de Luxemburgse collega's waren die commerciële omroep in dit land brachten. Ik zal daar verder niet op ingaan. Ik hoef maar de teloorgang van het ATV-EPTV-initiatief te noemen en alles wat zich daaromheen heeft afgespeeld – de heer Dees was daarbij aanwezig – om te kunnen begrijpen dat het niet een schone lei was waarmee wij moesten aanvangen. Desalniettemin ben ik vanuit de gedachten die ik tot aan de dag van vandaag huldig, gedachten die de meesten van u ook hebben herkend, vol overtuiging aan de ordening van dit beleidsterrein begonnen.

De Kamer was erbij en weet dus dat er heel veel energie, heel veel denkwerk, tijd en discussie aan de media zijn gewijd, zowel aan het mediabeleid als aan mediawetgeving. Dit loopt door tot op dit moment, bij de behandeling van dit wetsvoorstel dat het sluitstuk van mijn activiteiten in deze kabinetsperiode ter uitvoering van het regeerakkoord is. Hierin stonden twee dingen centraal: het toelaten van commerciële omroep en tegelijkertijd het versterken van de publieke omroeporganisatie, kortom het realiseren van wat wij een duaal omroepbestel noemen.

Als ik zie waarmee wij ons in de afgelopen jaren hebben beziggehouden, constateer ik dat de komst van commerciële omroep in deze kabinetsperiode de meeste aandacht heeft gevraagd. Ik breng in herinnering het wetsvoorstel om commerciële omroep op de kabel toe te laten, gevolgd door de discussie over dit onderwerp in het kader van de nota Publieke omroep in Nederland, uit 1991. De Kamer herinnert zich ongetwijfeld de vraagstelling onder welke voorwaarden omroepen uit het publieke bestel konden treden en aan welke vereisten het beleid moest voldoen om naast publieke omroep commerciële omroep toe te laten. Wij denken hierbij natuurlijk in de eerste plaats aan het richtinggevende rapport – ik kan het niet anders noemen – van de commissie-Donner en de discussie die wij hierover met elkaar hebben gevoerd.

Hiermee kom ik meteen op een opmerking van de heer Wolffensperger. Hij vroeg wat ik vind van kranteberichten – meer zijn het niet – dat Veronica en TROS in samenwerking met Endemol een commercieel televisie- en radiostation willen beginnen. Ik moet langzamerhand zeggen dat ik die Hilversumse folklore zal missen. De Kamer heeft natuurlijk ook in de krant gelezen dat de voorzitter van de TROS zich alweer van deze gedachte afwendde. Ik heb veertien dagen geleden nog een gesprek met hem hierover gehad. Ik bleef er koel onder en ik blijf nog veel koeler dan ik een paar jaar geleden was onder deze uitspattingen. Als het parlement dit wetsvoorstel aanvaardt, kunnen volgend jaar besluiten worden genomen over het toewijzen van de publieke concessies en wordt op basis van de wetgeving definitief beslist over de publieke toekomst van TROS en Veronica.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dit leidt tot een praktische vraag die ook door een andere spreker is gesteld: wat zijn de consequenties als dat gebeurt? Stel dat wij deze wet aannemen en dat dan een implementatietijd van een jaar nodig is. Wat gebeurt er als op het moment van implementatie twee omroepen zijn verdwenen?

Minister **d'Ancona**: Wij hebben het al eerder hierover gehad. Als één omroep eruit gaat, verandert er niet veel en als er twee uit gaan, komt er een nadere overweging. In de zogenaamde Paasbrief staat dit ook en wij hebben erover gediscussieerd.

Nogmaals, ik heb geen ander bericht van de TROS dan dat zij het niet van plan is, maar er kan in veertien dagen of een week best wat gebeuren. Laten wij het nu echter gewoon ordentelijk doen en ons alsjeblieft niet in de luren laten leggen. Wij wachten af. Wij hebben een wetsvoorstel en op basis van dit

wetsvoorstel beginnen de gesprekken. Zoals in de Paasbrief staat, zijn de consequenties nihil als er één uit gaat, en vergt het een nadere overweging als er twee uit gaan. Als je eenmaal een concessie krijgt, impliceert dit besluit dat je blijft. Dat weet men ook.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dat is overigens een vraag die ik u expliciet gesteld heb en die juist hierdoor interessant wordt. Immers, dat het de intentie is, ben ik met u eens. Maar wat dwingt je om daartoe gedurende die tien jaar te besluiten? De kikkers die uit en in de kruiwagen springen, zie ik ook al vele jaren. Wat houdt iemand nu tegen om, na drie jaar in die tienjarige concessie te hebben gezeten, te zeggen: ik zie het commerciële licht gloren en stap eruit?

Minister **d'Ancona**: Ik wilde graag de lijn van het betoog aanhouden; nu beginnen wij over een zaak waaraan ik wat verderop in dat betoog toekom. Misschien kunnen wij er direct nog op terugkomen.

In de brief over het mediabeleid in 1992 – later werd dit de zogenaamde Paasbrief genoemd – zijn, naast de uitwerking van de positie van de publieke omroep, de beleidslijnen uitgezet die commerciële omroep in de ether mogelijk maken. Dat heeft vorige maand geleid tot het uitgeven van radiofrequenties aan commerciële aanvragers. In dat verband hebben wij vorig jaar trouwens nog gediscussieerd over de procedures en de criteria die daarvoor zouden gelden.

In dit verband merk ik nog iets op over het sponsorbeleid, want dat heeft belangrijke aanrakingspunten met de commercie. Ik kan u meedelen, voorzitter, dat het betreffende wetsvoorstel binnenkort aan het parlement zal worden aangeboden. Daarnaar is, meen ik, gevraagd door de heer Beinema. Ik wil daarbij nog wijzen op de nota Lokale en regionale omroep. Ook in die nota was een van de kernpunten, op welke manier commerciële omroep in Nederland op regionaal en lokaal niveau wordt toegelaten. Wellicht zal men zich mijn positieve stellingname herinneren, waarbij ik in gedachten houd de uitspraken die de Kamer mij daarover heeft meegegeven.

Dat is nog niet alles. Ik wil ook herinneren aan het onderzoek dat ik samen met mijn collega van EZ heb gedaan naar de stand van zaken van de audiovisuele industrie in Nederland en de wijze waarop die tot verdere groei en bloei kan worden gebracht. Het twee jaar geleden door mij opgerichte platform heeft daaraan een belangrijke bijdrage geleverd. Dat zijn allemaal zaken die op een directe of een indirecte manier te maken hebben met de regeling van commerciële omroep.

Nu spreken wij vandaag over het voorliggende wetsvoorstel met de titel: voorstel van wet houdende Wijziging van bepalingen van de Mediawet in verband met het versterken van de organisatie van de landelijke publieke omroep en het bieden van langdurige zekerheid aan omroepinstellingen. Wellicht heeft die weidse titel de Mediaraad in verwarring gebracht, toen deze mij onlangs meedeelde van mening te zijn, dat ik te veel aandacht aan de publieke omroep zou hebben besteed. Ik begrijp niet goed, gelet op mijn activiteiten in deze periode – ik heb niet eens geprobeerd daarvan een uitputtende opsomming te geven –, hoe men in redelijkheid tot dat oordeel zou kunnen komen.

In dat verband heeft de heer Leerling mij gevraagd wat ik doe met de vrijwel onbegrensde mogelijkheden die zich ongetwijfeld op het multimediale terrein zullen aandienen. Hij merkte op dat er daarvoor wellicht nog geen wetten zijn te maken, doordat de ontwikkelingen op dit terrein zo snel gaan. Hij wilde echter weten of mijn departement wel betrokken was bij de ontwikkeling van dat beleid. Nu, ik kan hem geruststellen: zowel de collega van Verkeer en Waterstaat, als die van EZ, heeft ons daar vanaf het begin van de discussie voldoende bij betrokken. Ik wijs erop dat de gewone omroepdienst, in tegenstelling tot alle verwachtingen, nog steeds de belangrijkste dienst is die via de kabel geleverd wordt. Dat wordt in al die euforie rond de ontwikkelingen nog wel eens vergeten. Ik denk dus echt dat de Mediaraad te ver gaat als hij zegt dat het wetsvoorstel in feite alweer is achterhaald. Waar het wetsvoorstel nu eenmaal over gaat, is de versterking van de publieke omroep. Logischerwijs ligt, na alles wat wij er aan de commerciële kant aan gedaan hebben, vandaag het accent ook daarop. Overigens heb ik al een wijziging van de Mediawet aangekondigd, waarin een aantal zaken betreffende de commerciële omroep, de distributie en de relaties met de telecommunicatie centraal zullen staan. Ik stel dus de heer Leerling gerust dat dat de aandacht heeft en houdt. Maar de heer Dees is dat kennelijk nog niet voldoende.

De heer **Dees** (VVD): Ik neem het toch wat voor de Mediaraad op, omdat u toch wat kort door de bocht zegt dat de Mediaraad het verkeerd ziet. Als u zich zou verdiepen in de analyses die de Mediaraad heeft gegeven over dit wetsvoorstel, met aan de ene kant de tienjarige concessie en aan de andere kant alle grootscheepse wijzigingen die tengevolge van de technologie in het medialandschap buiten Hilversum zullen plaatsvinden, is naar mijn oordeel de conclusie van de Mediaraad eerder te delen.

Minister **d'Ancona**: Dat vindt u, ik ben dat dus niet met u eens. U begrijpt dat ik zo'n advies grondig lees. Ik ben het op bepaalde punten zeer eens met de Mediaraad, maar niet met de conclusie dat daarom de zaak die wij vandaag behandelen terzijde kan worden geschoven. Ik ben het met de heer Wolffensperger eens dat wij de zaak nu met de grootste spoed moeten behandelen, vanwege het feit dat de dreiging groot is. Ik kan mij heel goed voorstellen dat u, mijnheer Dees, vanuit uw ideeën en gedachten over de publieke omroep, niet zo'n haast heeft, dat u liever dit terzijde schuift en de discussies over de totaliteit wilt aanvangen. Dat kan ik mij heel goed voorstellen, maar ik deel uw mening niet. Ik vind dat wij dit nu moeten regelen, dat er in feite geen moment meer te verliezen is en dat de ontwikkelingen waarop de Mediaraad wijst, niet veronachtzaamd kunnen worden. Zoals ik al zei in de richting van de heer Leerling, zullen deze ontwikkelingen in de tweede tranche van wetgeving hun plaats vinden.

Ik heb in de afgelopen periode de opdracht die in het regeerakkoord werd meegegeven ook serieus tot uitvoering gebracht. Wij hebben nu een duaal omroepbestel en het enige dat wij nu nog moeten doen om de zaak echt af te ronden, is het aanvaarden van dit wetsvoorstel, dat de versterking van de publieke omroep beoogt.

Ook de heer Beinema heeft dat nog eens heel beknopt maar indringend naar voren gebracht. Het is niet niets waarover wij het hebben: radio en televisie zijn door hun informatieve, hun communicatieve, hun opiniërende rol, hun becommentariërende rol, voor burgers noodzakelijke middelen om zich te kunnen bewegen in politiek opzicht, in cultureel opzicht, in sociaal opzicht. Ik vind nog steeds de betekenis van de bijdrage van de media aan onze samenleving en aan de positie van burgers buitengewoon groot. Als minister van WVC zie ik het als mijn taak ervoor zorg te dragen dat op het gebied van de media de gewenste en noodzakelijke pluriformiteit in stand blijft. Het is logisch dat ik daarom ben voor het behoud van een publieke omroep, die ik inderdaad geheel anders definieer dan de heer Dees. Dat is niets nieuws, want daarover hebben wij de gehele periode met elkaar van mening verschild. Ik heb gisteravond goed naar zijn langdurig en serieus betoog geluisterd. Als je het voor de eerste keer hoort, is het moeilijk allemaal te absorberen. Gelukkig komt een aantal elementen uit het betoog van de heer Dees steeds weer terug als wij elkaar in deze setting ontmoeten. Als ik de publieke omroep, zoals ik die definieer, wil behouden, denk ik aan een publieke omroep die door een veelzijdig aanbod aantrekkelijk is voor een groot en divers publiek; een publieke omroep die gebaseerd is op een eigen standaard van pluriformiteit en kwaliteit; een publieke omroep die wortelt in onze samenleving. Ik heb goed geluisterd naar het betoog van de heer Wolffensperger. Hetgeen hij opmerkte is ook een kwaliteit en realiteit waarmee rekening gehouden moet worden: die worteling, die zorg draagt voor een journalistiek onafhankelijke informatievoorziening en die een eigen bijdrage levert aan het culture leven en het culturele klimaat. Dat zijn de dragende gedachten achter dit wetsvoorstel.

De publieke functie van de omroep wordt immers pas gerealiseerd als waardevolle programma's ook daadwerkelijk onder de aandacht komen bij een groot en gevarieerd publiek. Het is niet de eerste keer dat ik zeg – ik heb het vaak betoogd, ik wil niet kinderachtig zijn – van mening te zijn, dat dit alleen maar kan door middel van een uitgebalanceerd programma-aanbod, waarin, naast informatie en cultuur, ook verstrooiing en amusement te vinden is. Ik merkte trouwens dat de heer Dees wat dit betreft iets opgeschoven was naar het Nederlandse amusement. Dat zou bij hem best een plekje kunnen krijgen.

Het is echter geen gemakkelijke opgave. In het debat van gisteravond en vanochtend voel je continu die spanning. Die kun je niet wegpoetsen. Er zit een spanning tussen autonomie en identiteit en tussen kwaliteit en kwantiteit. Die twee begrippen liggen helaas niet vanzelfsprekend in elkaars verlengde. Dat maak het omroepbedrijf zo spannend en interessant. Het gaat erom goede programma's populair te maken en goede populaire programma's te maken. Dat is geen eenvoudige opgave. Toch lukt dat van tijd tot tijd. Ik kan daarvan voorbeelden geven. Ondanks het feit dat ik weinig tijd heb, kijk ik toch regelmatig naar de televisie. Ik dacht dat de heer Rosenmöller zei, dat het aanbod van de publieke omroep niet erg veel verschilt van hetgeen RTL4 ons te bieden heeft. Ik vind u te aardig, mijnheer Rosenmöller, maar anders zou ik zeggen, dat u voor straf een week lang uitsluitend naar RTL4 moet kijken. Ik wil u dat echter niet aandoen. Goed, als u daartoe gedwongen zou worden, zou u dat oordeel bijstellen.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Hoewel u het erg druk hebt, zou u eens een hele week voor straf naar Nederland 2 willen kijken? Dat was namelijk de portee van mijn opmerking.

Minister **d'Ancona**: Dat zou een interessant experiment zijn. Dan zouden wij moeten bekijken, wie van ons tweeën het meest stressbestendig is. Zoals u zult begrijpen, is het niet helemaal een te objectiveren instrument. Als ik van u mag kiezen, kies ik voor een week Nederland 2.

De volgende vraag is, of zo'n programma door een publiek bestel of door de markt moet worden verzorgd. Ik zeg het een beetje kort door de bocht. Je kunt ook denken aan het idee dat de heer Dees verschillende malen heeft geopperd, namelijk om het publieke aanbod door één publiek televisienet en een paar radionetten te laten verzorgen. Hij sprak gisteren over drie radionetten in plaats van vijf. Dat is dan wel voldoende. Nogmaals, wij hebben het daarover al eerder gehad. Wij proberen ernst te maken met de maatschappelijke functie van de publieke omroep en dat is echt heel moeilijk. Wij proberen dit echter wel te doen. Er wordt getracht de organisaties die zijn opgericht om dat aanbod te verzorgen te beperken en alleen maar tot aanbod te komen dat ligt op het vlak van het culturele en het informatieve. Voor mij is het altijd een bijna onontkoombare logica geweest dat het bereik van de publieke omroep mede een vereiste is om de gewenste functie te kunnen waarmaken. Het bestaan van de omvang die door sommige leden altijd is bestreden, is voor mij een vereiste om datgene wat je allemaal wilt, te kunnen doen.

Nu gaat het erom of je die moeilijke opdracht wilt toevertrouwen aan het Hilversumse en aan de Hilversumse omroepen. Ik lees ook wel eens wat en ik ken ook de kritische commentaren van die zogenaamde onafhankelijke deskundigen. De heer Dees heeft die ook gelezen. Ik weet niet of ik alle commentaren heb gelezen, maar een aantal daarvan toch zeker wel. Die deskundigen verwachten natuurlijk niets meer van Hilversum. Die nemen de houding aan van: daarvan moeten wij niets hebben, de NOS-programma's even buiten beschouwing gelaten. Er wordt dan een strategie voorgesteld die ik de *Verelendung wil noemen. Die* strategie houdt namelijk kaalslag in. Men wil als het ware de winkel geheel gaan verbouwen, maar tijdens die verbouwing de verkoop niet door laten gaan. Daar komt het eigenlijk op neer. Ik veronderstel dat de leden veel affiniteit hebben met de middenstander en die doet zoiets niet. Wat doe ik? Ik probeer aan de verbouwing te werken en de verkoop gewoon door te laten gaan. Verschillende leden willen echter het omgekeerde doen. Zij willen drastisch verbouwen en de winkel voor een groot deel sluiten. Men weet echter wat er gebeurt als men dat doet. Daarom doen middenstanders zoiets ook nooit, want als men dit doet, lopen alle klanten weg. Zij vinden dan namelijk in die winkel niets meer van hun gading. Wij weten dat. Wij hebben de ervaringsdeskundigheid. Stel dat je één net hebt waarop de prachtige programma's waarop de heer Dees doelt worden uitgezonden. Dat is dan het publieke aanbod. Je weet

De heer Dees (VVD)

hoeveel mensen je daarmee ongeveer bereikt. Ter illustratie herinner ik aan de manier waarop in een recente periode naar Nederland 3 werd gekeken. Daarmee is de situatie een beetje te vergelijken. Zelfs nu is al sprake van een aanzienlijke verbetering van dat net. De aantrekkelijkheid van dat net is kennelijk vergroot door het type aanbod. Laten wij echter eens stellen dat je op dat ene net met de programma's lage kijkcijfers haalt en dat 95% van de kijkers naar een commerciële zender kijkt. Denkt men dan, dat het reëel is om te veronderstellen dat de mensen een omroepbijdrage voor dat publieke net willen blijven betalen? Is dat zo vanzelfsprekend als sommige leden denken? Die vinden dat niet vanzelfsprekend, want er is ook gezegd: wij kunnen de bijdrage nog verlagen. In dit huis wil men de BBC nogal eens als voorbeeld nemen. Daarbij wordt gedoeld op de gedaante van de BBC die nu wordt aangetast of op de BBC zoals die moet worden, maar de omroepbijdrage in Engeland is wel drie keer zo hoog.

De heer **Dees** (VVD): U vergelijkt nu wel appels en peren met elkaar. Uw voorstelling van zaken ten aanzien van de kijkcijfers is natuurlijk een beetje misleidend. Het gaat in dezen om programma's die echt een publieke functie vertolken en daarbij denk ik dus niet aan de soapseries. Dan maakt het toch niet uit of die op het ene net worden uitgezonden of dat die via de sandwichformule ook op de andere netten komen? Volgens het huidige publieke bestel krijgen die echt publieke en kwalitatieve programma's toch niet meer kijkers dan wanneer men die tot stand zou brengen met een organisatie met een model à la BBC of met een model dat door de Raad voor de kunst is geadviseerd.

Minister **d'Ancona**: Dat is nu juist wel het geval. Ik dacht dat ik iemand die zich zo lang met het mediabeleid bezighoudt als de heer Dees, niet behoefde uit te leggen dat sandwichachtige formules...

De heer **Dees** (VVD): De hoge kijkcijfers voor het huidige publieke bestel komen tot stand door de soaps en de spelletjes, niet door de klassieke publieke functies.

Minister **d'Ancona**: U weet – dat behoef ik u toch niet uit te leggen – dat sandwich-achtige formules altijd met zich brengen dat kijkers blijven hangen. Zelfs op een heel smal publiek gerichte omroepen als de IKON hebben, als zij op een avond tussen grote evenementen door geprogrammeerd worden, veel kijkers. Dat werkt nu eenmaal zo.

De heer **Dees** (VVD): Na afloop van Nederland-Engeland met de uitslag 2-0 kwam Ischa Meijer. Iedereen had de televisie aan staan, maar niemand keek.

Minister **d'Ancona**: Dat lijkt mij een heel persoonlijke observatie. Gelukkig is de systematiek van het kijk- en luisteronderzoek daar niet op gebaseerd. U zit dan ook tussen een heel ander soort mensen dan ik, wanneer ik het heb over het Nederlandse publiek. En dat is geen gelegenheidsargument. Gezien mijn betogen door de jaren heen over cultuurparticipatie en over de noodzaak om mensen over de drempel te krijgen en een toegankelijk aanbod te creëren, opdat mensen ook naar musea en andere cultuurtempels komen, zult u het niet gek vinden dat ik zeg dat ik die beperking niet wil. Ik wil de mensen de kans geven om kennis te maken met het goede, het mooie, het verheffende. U spreekt over soaps en spelletjes. U heeft dan echter niet goed gehoord wat ik zoëven heb gezegd, namelijk dat ook het populaire goed kan zijn. Ook daar heb je kwaliteits- en wanprodukten in. Ik kan u zo zeggen wat goede soap en wat slechte soap is. U spreekt met een lichte walging in uw stem over soaps en spelletjes, in die zin dat dat niets voor uw soort mensen is. Er is echter niets op tegen. Je kijkt naar dat gevarieerde aanbod. Als het goed is in z'n soort, is het streven gehaald.

De heer **Dees** (VVD): Natuurlijk kijken een hoop mensen hier met genoegen naar. Dat zij ook een ieder gegund. Uw uitspraak van een kwartier geleden over RTL4 was echter wel een beetje aanmatigend, want nu spreekt u dat weer tegen. Laat mensen gewoon naar soaps kijken! Het debat gaat echter over de vraag of je soaps en spelletjes moet rekenen tot de categorie publieke functies. Die functies worden namelijk uit de verplichte omroepbijdragen gefinancierd, maar de markt voorziet daar al in. Dat is de kern van de discussie.

Minister **d'Ancona**: Ik wil de discussie niet verder ophouden. Het wordt ook een beetje saai, terwijl wij er hier op uit zijn om het levendig te houden. Ik zeg nog een keer dat voor mij een publiek aanbod bestaat uit een grote variëteit. Daartoe behoren ook de zaken die de heer Dees aan

de markt wil overlaten, mits zij voldoen aan kwaliteitsnormen. Doordat wij dat gevarieerde aanbod hebben, is de kans groter dat mensen in aanraking komen met dingen die wij waardevol en bijzonder vinden. Zo simpel ligt het. Alleen meent de heer Dees dat hetgeen hij niet mooi vindt en dat volgens hem geen kwaliteit heeft, wel door de markt gedaan kan worden. Ik houd mij daar niet mee bezig; de markt doet maar. Het gaat ons vandaag om het publieke bestel. Wij willen dat dat een toekomst heeft.

Ik heb van de meeste woordvoerders vernomen dat zij langzamerhand vinden dat het Nederlandse bestel een unieke waarde heeft. Het feit dat die sociale, culturele en levensbeschouwelijke organisaties een uitvoerende taak hebben, heeft ook zijn aantrekkelijke kanten. Voor sommigen is dat een onontbeerlijk aspect van het bestel, maar zelfs degenen die dat niet onontbeerlijk vinden, beginnen langzamerhand toch te denken dat de wijze waarop het in Nederland geregeld is, wel interessant is. Ik heb van niemand gehoord dat hij of zij dat wilde inwisselen voor een heel ander systeem. Noch een commercieel systeem, noch een "staatsomroep" lijkt een aantrekkelijk alternatief voor het overgrote deel van deze Kamer. Men wil vanuit het huidige bestel verbouwen, waarbij het vooral gaat om schaalvergroting, overbrugging van de vroegere verzuiling, zoeken naar nieuwe identiteiten en verbanden, verzakelijking van de bedrijfsvoering en samenwerking, gericht op een brede en ten opzichte van de commerciële omroep onderscheiden programmering.

Ik denk dat het aangrijpingspunt om dat te kunnen doen, de publieke omroep in Hilversum is. Ben ik dan een kritiekloze voorstander van het huidige publieke omroepbestel? Het nadrukkelijke antwoord daarop is "nee". De Kamer weet dat ik in de afgelopen jaren vaak op zeer gespannen voet heb gestaan met Hilversum. Ik vind ook – dat is de kern van dit wetsvoorstel – dat er substantiële veranderingen moeten worden doorgevoerd. We moeten uitgaan van het belangrijkste, dus het programma-aanbod, want dat is wat de mensen er uiteindelijk van merken. Wil je dat doen, dan moet je beschikken over een efficiënte organisatiestructuur, waarin samenwerking en programmacoördinatie centraal staan. Hebben we daar de afgelopen jaren niets aan gedaan? Ja, we zijn natuurlijk al een eindje op weg gegaan naar de bedrijfsmatige en organisatorische versterking. Sommigen vroegen of ik daar tevreden over ben. Je kunt optimistisch zijn als je ziet, hoe het er vier jaar geleden bij stond en je kunt pessimistisch zijn dat het niet verder is gekomen dan wat nu is bereikt. Ik reik hier een aantal instrumenten aan om die verandering te bespoedigen.

Als we dit voorstel door de Kamer krijgen, zal de publieke omroep beschikken over drie televisienetten en vijf radionetten. De individuele zendgemachtigden krijgen de beschikking over een tienjarige uitzendgarantie indien zij kunnen aantonen dat ze een goed doordacht en waardevol programma-aanbod zullen verzorgen en bereid zijn tot verdergaande samenwerking en coördinatie. Ze krijgen het niet in de schoot geworpen. De NOS zal een belangrijke taak krijgen in de afstemming van de programmering van de televisie- en de radionetten. Uitgangspunt is dat de programma's voor de televisie complementair worden geprogrammeerd, zodat je op ieder tijdstip een keuze kunt maken uit verschillende programmatypes, voor groot of voor klein publiek. Bij de radio is het uitgangspunt de strak doorgevoerde zenderkleuring. Nieuw is ook dat de zogenaamd aanvullende taken van de NOS worden verzelfstandigd in een Nederlandse programmastichting (NPS). In de nieuwe situatie worden die taken ondergebracht in een organisatie met een geheel zelfstandig opererend bestuur. Die nieuwe programmastichting wordt daarmee een sterke partner op het derde net en daarmee van het publieke bestel. Genoemde voorstellen in hun totaliteit creëren een nieuwe balans tussen de maatschappelijke herkomst, de worteling van het publieke bestel enerzijds en de eisen die nu en in de toekomst aan de organisatie van de publieke omroep worden gesteld anderzijds.

Voorzitter! Ik zal eerst ingaan op alles wat er is gezegd over het voorgestelde concessiestelsel. Dan wil ik woorden wijden aan de nieuwe bestuurlijke structuur van de publieke omroep. Daarna zal ik de posities van het Commissariaat voor de media en de minister aan de orde stellen. Dan zijn er nog aantal zeer gevarieerde vragen gesteld waarop ik zal ingaan. Ten slotte zal ik natuurlijk een oordeel geven over de ingediende amendementen.

Ik heb al gezegd dat het bij het concessiestelsel niet gaat om een doel op zichzelf. Het is niet mijn bedoeling om de zaak voor tien jaar te bevriezen. Er zijn andere redenen waarom ik die termijn van tien jaar heb bepleit. Als je omroepen tot samenwerking wilt brengen en je voorwaarden wilt verschaffen tot samenwerking, dan moet je die omroepen natuurlijk eerst voor een langere periode verlossen van de concurrentiedrang die er de afgelopen jaren ingehamerd is en waartoe de huidige wet hun eigenlijk ook verplicht, doordat de ledenaantallen van doorslaggevend belang zijn. Jarenlang is men erop uit geweest om elkaar te beconcurreren. Het is de bedoeling dat over een langere periode die drang verdwijnt. Gedurende die periode is er de tijd om de cultuuromslag van concurrentie naar samenwerking te bewerkstelligen. Een paar jaar geleden is er een interessant boekje verschenen van Ton Pauka en Rein Zunderdorp over de cultuuromslag in instellingen. Ook daaruit blijkt dat een dergelijke omslag een aantal jaren vergt.

Wij zijn ook uitgekomen op die termijn van tien jaar vanwege bedrijfseconomische en organisatorische redenen. Wij praten hier niet over niets; het gaat om het belang van organisaties met honderden personeelsleden, met een gemiddeld jaarbudget van 80 mln. Dat zijn dus geen zaken waarmee je gemakkelijk experimenteert. Ik vind dat dit ook een rol moet spelen.

Vanuit die langdurige zekerheid wordt dus een klimaat gecreëerd waarin de beoogde samenwerking waargemaakt kan worden. Dat is het doel van het concessie-instrument.

Ik zeg met nadruk aan het adres van de heren Beinema, Van Middelkoop, Leerling en Van der Vlies dat die concessie tevens een uitdrukking en een erkenning is van de eigen identiteit van de omroepen. Er bestaat dan ook geen automatisch recht op het verkrijgen van die concessie. De aanvragen zullen in een zorgvuldige procedure getoetst worden op hun eigenheid en op de wil tot samenwerking. Na verlening van die concessie zijn de desbetreffende omroepen weliswaar verlost

van de ledenjacht, maar niet in die zin dat ze hun achterban of degenen die ze als hun achterban zien, kunnen veronachtzamen. Bij het in te dienen plan moet worden aangegeven op welke wijze de identiteit tot uitdrukking komt. Bij de vernieuwing van de concessie moet wederom aangetoond worden dat er een maatschappelijk draagvlak is en het ledenaantal is daarvoor bepalend. Verder is er een tussentijdse toetsing op het punt van samenwerking en van het identiteitsgehalte van de programmering.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik onderschrijf dat de wil tot samenwerking aanwezig moet zijn. De minister zal het echter met mij eens zijn dat de identiteit grenzen kan stellen aan de mate van samenwerking. Op welke wijze gaat zij daarmee om?

Minister **d'Ancona**: Tijdens de schriftelijke voorbereiding is nooit onder stoelen of banken gestoken dat er op dit punt dilemma's en spanningen zijn. Ik heb uiteraard vaak gesproken met degenen die de samenwerking gestalte moeten geven en zij menen dat de grenzen in organisatorische zin absoluut overbrugbaar zijn. De identiteit zit niet in de organisatie, maar die komt aan het eind van de dag, in de programma's, tot uiting. Daarin herkennen mensen zich. De organisatiestructuur interesseert de mensen in het geheel niet.

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Ik heb voorgesteld om de tussentijdse toetsing te vervangen door een systeem waarin de concessies voor een termijn van vijf jaar worden verleend. Mijn grootste bezwaar tegen de tussentijdse toetsing is dat de minister te weinig middelen heeft om flexibel te opereren. Zij kan uitsluitend een concessie intrekken. De minister kan bijvoorbeeld niet na vijf jaar op grond van artikel 36c zeggen: u mag allemaal uw concessie houden, maar ik wens u anders in te delen op de netten. De toetsing, zoals omschreven in artikel 36c, heeft een voor mij onbegrijpelijke constructie. De minister kan de netindeling niet wijzigen als zij niet ten minste één concessie intrekt.

Minister **d'Ancona**: Het intrekken van een concessie is een zeer zware sanctie. De vraag is dan of dat impliceert dat de netindelingen worden gewijzigd. Dat hoeft niet.

De heer **Wolffensperger** (D66): Mijn bezwaar is juist dat er slechts één zeer zware sanctie is. Er zijn geen lichtere middelen om de aanpassing aan het systeem te bevorderen. Ik vind het systeem van toetsing na vijf jaar bot en ondeugdelijk. Met het systeem van concessies voor vijf jaar wordt hetzelfde op een veel betere manier bereikt.

Minister **d'Ancona**: Wat is in de praktijk het onderscheid tussen tussentijdse toetsing en een concessie voor vijf jaar? In beide gevallen wordt na vijf jaar bekeken of men de concessie mag behouden. Ik begrijp wel het verschil tussen een vijfjarige en een tienjarige concessie. Ik begrijp niet, waarom de heer Wolffensperger het zo bot vindt om bij toetsing na vijf jaar te zeggen, dat niet verder gegaan kan worden. In het systeem van de heer Wolffensperger bestaat na vijf jaar ook de mogelijkheid, dat niet verder gegaan kan worden.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dan is mijn voorbeeld niet duidelijk. Ik geef een uiterst simpel voorbeeld. Stel, dat de minister na vijf jaar tot de conclusie komt, dat alle omroepverenigingen hun concessie mogen behouden, maar dat tot een andere schikking op de zenders moet worden overgegaan, omdat de beoogde samenwerking geen meter van de grond komt. Dat kan bij de tussentijdse toetsing van de minister niet. De wet vereist, dat er een concessie moet worden ingetrokken, voordat tot een eventuele herschikking kan worden overgegaan. Bij een vijfjarig systeem kan uiteraard ook worden verlengd met nog eens vijf jaar, als iedereen trouw zijn plicht doet. De marge, die de minister heeft om dan veranderingen na de vijfjarige periode aan te brengen – wellicht zelfs in overeenstemming met alle betrokkenen – is oneindig veel groter dan in het rigide en botte systeem van de wet (artikelen 36b en 36c).

Minister **d'Ancona**: De heer Wolffensperger zegt dat het een bot en hard middel is. Ik zeg: degene die zich niet houdt aan de gemaakte afspraken verliest de concessie. Dat heeft geen consequenties voor degenen die zich wel aan de afspraken hebben gehouden. Dat is goed in mijn systeem. Het hoeft geen consequenties te hebben voor een andere netindeling. Degenen die zich perfect aan de afspraken hebben gehouden, worden niet geconfronteerd met het wangedrag van één. In de benadering van de heer Wolffensperger vind ik dit wat vreemd. Degene die zich perfect aan de afspraken houdt en zelfs meer doet, wordt niet beloond. Op die manier krijg je geen langdurige zekerheid, want er vindt een reshuffle plaats.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dan heeft de minister mijn systeem niet goed begrepen. Niets belet de minister om een vijfjarige concessie nog eens met vijf jaar te verlengen. Laat de minister eens antwoord geven op het meest simpele voorbeeld dat ik heb gegeven. Kan zij zich niet voorstellen, dat zij na vijf jaar tot de conclusie komt, dat zij niemand een concessie wenst af te pakken, maar de zenderindeling wil wijzigen, desnoods in overleg met alle betrokkenen? Dat kan niet bij een tussentijdse toetsing. Dat zou toch moeten kunnen?

Minister **d'Ancona**: Men zou dat moeten willen. De heer Wolffensperger gaat niet in op de anderen redenen: bedrijfseconomische en personele aspecten. Dat maakt het noodzakelijk, dat men over een langere periode over de zekerheid kan beschikken. Ik kan mij iets voorstellen bij het argument van de heer Wolffensperger. Hij gaat er te gemakkelijk aan voorbij, dat in het door ons voorgestelde systeem aan de omroepen die het goed doen gedurende een langdurige termijn zekerheid wordt gegeven. Wij moeten ons daarmee in de tussentijd niet gaan bemoeien. Wij hebben het aldoor over een overheid op afstand. Er staan instrumenten in de wet die het mogelijk maken een en ander in de gaten te houden. Er behoeft geen verschil van mening te bestaan over het toetsen van datgene, wat men is aangegaan bij het verkrijgen van de langdurige concessie.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik heb in eerste termijn nadrukkelijk gesproken over de vraag, hoe de vijfjarige concessie zich verhoudt tot financiële en bedrijfsorganisatorische zekerheden, die door de omroepen zijn gevraagd. Waarom kom ik op dit punt? U bent degene die een drang

tot samenwerking wil inbouwen. Ik poog met een zekere flexibiliteit die drang tot samenwerking te vergroten. In mijn gedachte is het meest simpele antwoord aan u: ook in mijn systeem zal een omroep die zich gedurende vijf jaar houdt aan het beleidsplan, waaraan u toetst, voor de volgende vijf jaar wederom een concessie krijgen. Een extra garantie is, heb ik gezegd, dat niemand hier van plan is om in de komende tien jaar de publieke middelen voor de publieke omroep substantieel te verlagen. De financiële garantie is dus in zekere zin voortdurend aanwezig.

De **voorzitter**: Ik verzoek u uw interrupties kort te houden. Interrupties zijn geen termijnen.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Wij hebben het daar heel lang over gehad. Ik ben gevoelig voor het soort argumenten dat de heer Wolffensperger aandraagt, maar ik ben zo bang dat het introduceren van een periode van vijf jaar onzekerheid bij de omroepen schept en tegelijkertijd een argument is om zich achter te verschuilen als het gaat om de samenwerking. Het gaat om een totaalpakket.

De heer **Wolffensperger** (D66): Het uwe, niet het onze!

Minister **d'Ancona**: Natuurlijk het mijne. Ik verdedig hier mijn visie. Daarin past een langjarige concessie bij die bestuurlijke versterking en organisatorische samenwerking. Deze zaken horen eigenlijk onlosmakelijk bij elkaar. Ik heb een aantal argumenten aangedragen op grond waarvan ik dit een beter systeem vind en op grond waarvan ik in die tussentijdse toetsing, tot de conclusie komend dat het niet goed gaat, een bot en hard instrument kan gebruiken.

De heer **Dees** (VVD): Het is de vraag waarom die tussentijdse toetsing zo beperkt moet zijn en of hiermee een wezenlijk instrument, waarover regering en parlement zouden moeten beschikken, niet uit handen wordt gegeven. Dat is de kern. De vraag is of je bij handhaving van uw systeem, waarmee ik het niet eens ben, niet tot een zodanige verfijning moet komen dat regering en parlement niet voor tien jaar buitenspel komen te staan. Het kan over vijf jaar om bedrijfseconomische redenen, veroorzaakt door externe factoren, wenselijk blijken te zijn dat regering en parlement zeggen: wij voeren een aanpassing van het systeem door die verder reikt dan alleen maar het toetsen van de concessie. Dat instrument geeft u uit handen. Regering en parlement voor een tienjarige periode buitenspel zetten, gaat heel ver.

Minister **d'Ancona**: Ik heb niet de illusie dat, wanneer na vijf jaar een toetsing plaatsvindt, dit niet leidt tot een ontmoeting tussen regering en parlement. Ik kan mij niet voorstellen dat daarover dan niet van gedachten wordt gewisseld.

De heer **Dees** (VVD): Maar de Kamer heeft dan toch geen instrument meer? Op het moment dat de Kamer het anders wil, zeggen de omroepen: in de concessie die wij hebben, staat een termijn van tien jaar, dus waar bemoeit u zich mee? Ons pleidooi is om na het verstrijken van die vijf jaar in ieder geval een instrument in handen te hebben om, als de omstandigheden in de mediawereld zich wijzigen – en er komen stormachtige wijzigingen – fundamenteel te kunnen debatteren en noodzakelijke aanpassingen tot stand te kunnen brengen. Hiervoor is een termijn van vijf jaar zelfs al te lang.

Minister **d'Ancona**: Ik begrijp dat u één jaar al te lang vindt, omdat u het volstrekt oneens bent met de hele aanpak.

De heer **Dees** (VVD): Ik blijf binnen uw aanpak. Ik doe de suggestie om binnen het wetsvoorstel een zodanige wijziging aan te brengen dat na vijf jaar een politiek-beleidsmatige beoordeling van de stand van zaken kan plaatsvinden.

Minister **d'Ancona**: Ik heb verdedigd op grond waarvan ik van mening ben dat de termijn van tien jaar goed is. Maar ik heb ook gezegd dat er mijns inziens sprake is van een onlosmakelijke samenhang tussen de bestuurlijke reorganisatie en die termijn. De Kamer heeft een aantal belangrijke bijdragen geleverd die op het punt van de bestuurlijke reorganisatie minder ver gaan dan ik wenselijk acht. Het is mogelijk dat ik na de te maken afweging meer tegemoet kom aan hetgeen hier bepleit wordt.

Ik sta hier nu echter om het geheel te verdedigen. Welnu, tegen die achtergrond acht ik die tien jaar zeer te verdedigen. Nogmaals, ik maak nog een eindafweging, waarbij ik het oordeel van de Kamer betrek over de totale bestuurlijke reorganisatie. Ik wijs nog een keer op de samenhang die ik er van het begin af aan in heb aangebracht. Het kan dus.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Ik begrijp deze verdediging van het pakket. Maar nu hebben wij het even over het zelfstandig instrument van de concessieverlening. Daarover moet dan ook even apart gediscussieerd kunnen worden. Ik probeer het nog een keer van de andere kant te benaderen. Wat zijn volgens de minister de nadelen van een korterlopende concessie? De bedrijfseconomische redengeving begrijp ik. Maar als de omroepen het goed doen, zal het na een concessie van drie of vijf jaar toch logisch zijn dat die verlengd wordt? Dan heb je toch de voordelen binnengehaald die zijn verbonden aan een korterlopende concessie? Kan de minister nog eens ingaan op de nadelen? Immers, als de omroepen het goed doen...

De **voorzitter**: Mag ik ook u vragen om de interrupties kort en bondig te houden en niet in herhaling te vervallen in de interruptie zelf? Het woord is aan de minister.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Het is vanzelfsprekend dat voor de betrokkene een zekerheid over een periode van tien jaar beter is dan wanneer men na een periode van vijf jaar moet afwachten of de concessie verlengd wordt. De heer Rosenmöller vindt het logisch dat, als men het goed doet, de concessie verlengd wordt. Ik vat ook de woorden van de heer Wolffensperger ter zake in deze zin op. In de lunchpauze moet ik vanwege de vele risico's die eraan verbonden zijn, even goed nagaan of die vanzelfsprekendheid (als je het goed doet, krijg je de bonus) zodanig in de wet is te verwoorden dat niet het nadeel ontstaat dat men na vijf jaar de betekenis van de reshuffle moet afwachten. Het is natuurlijk ook gek dat de commercie wèl langlopende concessies krijgt en de publieke omroep niet, terwijl die in bedrijfseconomisch opzicht toch daarmee moet kunnen concurreren.

De heer **Wolffensperger** (D66): Bij de commerciële omroep is er geen sprake van de drang tot samenwerking. Dat is dus een volkomen andere zaak.

Minister **d'Ancona**: Ja, maar er is een verschil tussen hetgeen men krijgt en wat men bij goed gedrag kan verwachten. Daar moeten wij dus zorgvuldig mee omgaan. Ik wil nagaan of dit zodanig is te formuleren dat niet al te gemakkelijk wordt gedacht: dat is wel geregeld, als je goed je best doet. Dat is op dit moment echter niet vanzelfsprekend; vandaar dat dit beter geformuleerd moet worden.

Voorzitter! Het gaat niet alleen om de concessie, maar ook om het feit dat de concessiehouders gedurende de bepaalde periode op één net geplaatst worden. In welke formatie dat gebeurt...

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Nu krijg ik toch een probleem. Misschien kan de minister ook even op mijn amendement ter zake reageren.

Minister **d'Ancona**: Ik heb gezegd dat ik alles dienaangaande goed zal bekijken. Mevrouw Van Nieuwenhoven kan ervan overtuigd zijn dat ik op dit punt terugkom en dat ik haar amendement heel goed bij dit discussiepunt betrek.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik heb mij expres niet met de discussie bemoeid, omdat ik ervan uitging dat de minister op het ingediende amendement zou reageren. Als zij dat pas doet als zij eerst alles vergeleken heeft, had ik dat amendement niet hoeven in te dienen. Ik heb het ingediend om er een reactie van de minister op te krijgen. Die wil ik ook wel graag horen.

Minister **d'Ancona**: Mevrouw Van Nieuwenhoven krijgt natuurlijk die reactie. Ik zeg haar dat zij zojuist heeft verstaan dat ik bereid ben, nog eens te overwegen hoe de samenhang der dingen is.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat is een redenering over artikel 36b en c, van de heer Wolffensperger die ik niet deel. Als ik die deelde, zou ik zelf die vragen hebben gesteld of een ander amendement hebben ingediend. Ik heb mij dus niet met die discussie willen bemoeien, omdat ik een andere discussie met de minister voer.

Voorzitter, nu begin ik uw opmerking van gisteren dat misschien een apart wetgevingsoverleg nodig is, te begrijpen. Ik dacht gisteren dat het niet nodig is, maar nu ga ik bijna vinden dat wij dat wel nodig hebben. Op deze manier komen wij er natuurlijk niet uit.

De **voorzitter**: Over de volgorde van het debat kunnen wij pas een beslissing nemen als de eerste termijn is voltooid. Ik wil de minister in overweging geven om niet alleen te reageren op de opmerkingen, maar ook op de ingediende amendementen, zodat wij in deze Kamer tot een ordelijke besluitvorming kunnen komen. Ik verzoek de minister haar betoog voort te zetten.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik heb aan het begin van mijn betoog gemeld op welke onderdelen ik zou ingaan. Ik heb daar nadrukkelijk bij gezegd dat ik aan het eind van mijn betoog uitvoerig zou ingaan op alle ingediende amendementen. Het spreekt vanzelf dat ik dan ook aandacht zal besteden aan het amendement dat mevrouw Van Nieuwenhoven heeft ingediend. Ik zou dat niet anders kunnen en niet anders willen. Mevrouw Van Nieuwenhoven heeft dat gehoord. Ik kom er dus aan toe. Ik begrijp eigenlijk niet waarom ik op dit moment niet verder kan gaan met mijn betoog, zoals aangekondigd.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dan wordt de agenda in de beantwoording van de minister dus bepaald door de interrupties en niet door de in eerste termijn gehouden betogen en ingediende amendementen.

De **voorzitter**: Laten wij niet over de wijze van beantwoording praten, maar proberen de eerste termijn te voltooien. Dan kunnen wij daarna de balans opmaken hoe verder gehandeld moet worden met het oog op de tweede termijn.

Ik verzoek de minister haar betoog te vervolgen.

Minister **d'Ancona**: Ik wil nog iets zeggen over die plaatsing op één televisienet. In welke formatie dat gebeurt, hangt in eerste instantie af van hetgeen de omroepen zelf willen. Als zij daar niet in slagen en niet tot overeenstemming komen – zo staat in de wet – bepaalt de minister. Bij nota van wijziging is nog een belangrijke stimulans ingebouwd, die mij door de Kamer, met name door mevrouw Van Nieuwenhoven, werd aangereikt. Zij opperde dat omroepen die op één televisienet willen samenwerken, naast hun individuele plannen een gezamenlijk plan van aanpak kunnen indienen. Door dit te doen is de minister gehouden, aan hen één gezamenlijk televisienet toe te wijzen. Mevrouw Van Nieuwenhoven heeft inmiddels vernomen dat ik dit een goede suggestie vind.

Een belangrijk punt is de liberalisering van het zendtijdregime voor concessiehouders. In principe hebben zij samen op hun televisienet, behoudens de nachtelijke uurtjes, de beschikking over alle zendtijd. Zij zijn verplicht, uit te zenden tussen vier uur 's middags en twaalf uur 's avonds. Voor het overige staat het hun vrij, zonder nadere formaliteiten of toestemming de resterende zendtijd te vullen.

De concessie geeft tevens de garantie op financiering. Met name de heer Beinema wijs ik nog eens hierop, want er vindt wel liberalisering op het punt van de financiering plaats. De concessiehouders krijgen de beschikking over een jaarlijks te bepalen, vast budget. Het staat hun vrij, dit budget aan te wenden voor de zelf gekozen hoeveelheid uitzendingen.

Ook wijs ik op de mogelijkheid die het wetsvoorstel biedt voor vrijwillige deling van de programmavoorschriften. Ik meen dat hierdoor een efficiënte en effectieve programmering wordt bevorderd.

Ten slotte heeft de concessie ook in bestuurlijk opzicht consequenties. In de vorm van netbesturen worden de vaste netbespelers in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor de coördinatie van hun televisieprogrammanet. Deze verticale coördinatie moet natuurlijk wel in verband worden gebracht met een goede horizontale coördinatie. Hierin zit een van de vele spanningen. Nogmaals, het is niet mijn bedoeling, de individuele concurrentie van de omroepverenigingen te vervangen door concurrentie tussen de netten. Dan zijn wij op de verkeerde weg.

Het zal duidelijk zijn dat het instrument van concessies een cruciale rol speelt in mijn denken over het verbeteren van de organisatiestructuur van de publieke omroep. De vraag wie een concessie op welk zendernet toegekend krijgt, vind ik dan ook van groot bestuurlijk en politiek belang, want de structuur en de inhoud van de publieke omroep wordt hierdoor voor lange tijd bepaald. Dit is dan ook de belangrijkste reden dat ik vind dat dergelijke beleidsrijke beslissingen, zoals de heer Wolffensperger ze noemde, parlementaire controle behoeven. Ik ben het dus niet eens met datgene wat de heer Van Middelkoop heeft bepleit, namelijk om het commissariaat hiermee te belasten. Dit ligt onzes inziens absoluut niet voor de hand, gezien de aard van de beslissing. Wij weten dat uitvoeringstaken naar hun aard bij het commissariaat lijken thuis te horen, maar in dit geval bepalen de beslissingen in feite de inhoud en dan vind ik dat je het parlement er niet buiten kunt houden.

Ik geef een voorbeeld. Een andere zenderindeling heeft gevolgen voor de STER-inkomsten en het marktaandeel dat de publieke omroep kan halen. Ook de heer Dees heeft hierop gewezen. Zo is eens berekend dat, indien het voorstel van de voorzitter van het commissariaat was gevolgd om de EO op het derde net en de VARA op het tweede net te plaatsen, er een vermindering van STER-inkomsten met meer dan 20 mln. zou optreden en het tijdsaandeel van het totale publiek onder de 50% zou zakken. Ik geef dit voorbeeld om duidelijk te maken dat het om beslissingen gaat die controle van het parlement rechtvaardigen.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! Niet elke beslissing die naar haar aard belangrijk is – ik zal dit belang niet ontkennen – behoeft om die reden parlementaire controle. Mijn gedachtengang was een eenvoudige. Het concessiestelsel beoogt zekerheid te geven aan de omroepen die daarom vragen, voor een langdurige periode. Het is een soort vergunning en de criteria daarvoor moeten helder in de wet worden vastgelegd. Die zijn ook nog aangescherpt in de nota van wijziging. Waar dat zo is, zeg ik: minister, blijf op afstand; zorg dat in de wet de criteria goed zijn vastgelegd – dat gebeurt ook – en laat verder de concrete beslissing over aan het zelfstandig bestuursorgaan, dat overigens ook overheid is, te weten het Commissariaat voor de media. Dat is een wat algemeenbestuurlijke invalshoek, die ik wil inbrengen bij de Mediawet. Ik denk dat dit verstandig kan zijn, want de Mediawet is in bepaalde opzichten een wetgeving sui generis.

Minister **d'Ancona**: Het zou best kunnen, wat u zegt. Het staat ook, naar ik meen, in het laatste deel van de schriftelijke behandeling. Ik geef hier nog eens de argumenten, waarom ik daar niet voor ben. Mevrouw Van Nieuwenhoven heeft gisteren in het debat gevraagd of dit ook op termijn niet zou kunnen. Nu, dat vind ik zeer bespreekbaar, maar ik geef u nu mijn argumenten, waarom ik vooralsnog vind dat het beter is om het bij de minister en onder de parlementaire controle te houden. Ik kom nog terug op uw amendement bij de bespreking van alle amendementen, zoals ik dat heb toegezegd.

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter! Ik kan het betoog van de minister op dit punt volgen, maar aanvullend heb ik de vraag wat nu de criteria zijn, aan de hand waarvan zij gaat beoordelen bij de beslissing over de netindeling. Zij heeft zoëven het aspect van de STER-inkomsten genoemd, een buitengewoon commercieel criterium. Ik ben blij dat zij het daarmee eens is. Maar zijn er ook andere criteria die zij zal hanteren?

Minister **d'Ancona**: Ja, een zakelijk criterium kan zeker een rol spelen. Wat betreft de andere criteria denk ik dat de formele criteria in de wet gelegen zijn. Verder hebben wij hier genoemd het beleidsplan; dat gaat een belangrijke rol spelen. Voorts noem ik de wijze waarop men de samenwerking gestalte gaat geven en, voor de vuist weg, de optimale positionering van elementen die wij hier noemen: de financiering, de organisatie, enz. Dat zijn een aantal criteria die u wel kent uit de schriftelijke voorbereiding; daar hebben wij over gesproken. Dat is het type criteria, waarvan er natuurlijk ook een aantal in de wet gelegen zijn.

De heer **Dees** (VVD): Dat begrijp ik. Maar is de verwantschap in statutaire doelstellingen, in wat de omroepen beogen, voor u een criterium, een van de vele?

Minister **d'Ancona**: Ja, dat zou kunnen. Een van de vele, zegt u terecht, want anders zou ik meteen nee zeggen. Maar het zou kunnen. Geen van de criteria die ik noem, is van doorslaggevend belang. U moet in de samenhang der dingen het uiteindelijk oordeel daarover vinden.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! Ik moet bekennen dat ik eerst zo naïef was te veronderstellen, dat de minister op dit punt haar bevoegdheid zou gebruiken om – niet echt automatisch, maar toch min of meer automatisch – een keuze van de omroepen zelf, zeker als die unaniem gemaakt zou zijn, te honoreren.

Minister **d'Ancona**: Maar daarmee ben ik begonnen. Dat is het belangrijkste: als de instellingen zelf...

De heer **Beinema** (CDA): Zeker, maar u heeft voorbeelden gegeven en die enigszins uitgewerkt, en nu begrijp ik dat het eerste criterium dat u dan verder in gedachten schiet, dat van de STER-inkomsten is. Immers, dat heeft u het eerste genoemd; het spijt me, maar dat is zo.

Minister **d'Ancona**: Ik heb gezegd: als ik dat eens met een voorbeeld mag verduidelijken. Daarbij ging het om de STER en het kijkend publiek. Ik wilde alleen maar zeggen dat dit mede een rol kan spelen. Maar ik ben het volstrekt met u eens – ik heb het ook verwoord – dat het in de eerste plaats de instellingen zelf zijn die een doorslaggevende rol bij een voorkeur spelen.

De heer **Beinema** (CDA): Dat lijkt mij ook belangrijker dan die STER-inkomsten, die u overigens niet toevallig op de eerste plaats noemt; zo werkt de menselijke geest. Dat vindt u kennelijk zeer belangrijk. Ik denk dat het aspect van de opvattingen van de omroepen zelf en wat erachter zit, de mate waarin zij samen kunnen werken en toch zichzelf kunnen blijven, aanzienlijk belangrijker is.

Minister **d'Ancona**: Ja, goed. Maar als ik dan de STER noem als een voorbeeldje, waarna ik nog andere voorbeelden geef, doe ik dat ook om

de relatie met andere onderdelen van dat algemene beleid aan te geven. Daar hebben wij het ook vaak over, want dat gaat bijvoorbeeld om de begroting en de financiering van de omroepen. Dus het is op zichzelf helemaal niet zo vreemd dat ik dat eens als voorbeeld aan u voorleg om het concreet en duidelijk te maken waarom het van belang zou zijn dat de minister daarover oordeelt wanneer men het niet eens wordt. Waarom vergeten wij dat ik als eerste heb gezegd dat het als het aan mij ligt de instellingen zelf zijn die hun voorkeur uitspreken voor bespeling met anderen samen van een net.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Ik ben het eens met de principiële redenering van de minister over de verlening van de concessie. Maar toen wij spraken over de mogelijke rol van het commissariaat op het punt van de uitvoering ervan, zei de minister dat dat op termijn mogelijk zou zijn. In de nota naar aanleiding van het eindverslag biedt zij al een directe opening. Zij zegt: als het parlement wil dat de bestuurlijke organisatie ervan zo wordt geregeld, sta ik daar open voor. Ik neem aan dat dat in het plenaire debat nog staande blijft.

Minister **d'Ancona**: Bij de beoordeling van het amendement dat op dit punt is ingediend, zult u horen hoe ik daar tegenover sta. Dit laat onverlet wat ik daarover al heb gemeld. Ik wil nogmaals mijn argumenten in de Kamer naar voren brengen – dat zult u ook wel van mij verlangen, want daarvoor zijn wij vandaag bij elkaar – waarom ik het in eerste instantie beter vindt als het bij de minister blijft, of naar de minister toe gaat. Dit laat onverlet wat mevrouw Van Nieuwenhoven hier gisteren over heeft gevraagd, en wat ook in de schriftelijke voorbereiding als opening is geboden, namelijk of dat op termijn zou kunnen. Dat is ook een mogelijkheid.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Maar het verbaasde mij dat u lijkt terug te komen op iets wat al in de nota naar aanleiding van het eindverslag staat. Dat vraagt om een nadere toelichting.

Minister **d'Ancona**: Nee, daar kom ik niet op terug. Ik verdedig mijn standpunt en licht het nog eens toe, zodat de Kamer in staat is om datgene wat de heer Van Middelkoop en anderen hier naar voren hebben gebracht, ook nog eens af te wegen bij de beoordeling van een amendement. Maar ik kom nergens op terug, ook niet op mijn opmerking dat het voor mij geen onbespreekbaar punt is.

Het belangrijkste bij dat alles is natuurlijk toch de opmerking van de heer Dees dat de ontwikkelingen die het publieke bestel bedreigen zo ernstig zijn, dat ze niet eens een tienjarige concessieduur zouden overleven. Ook de heer Wolffensperger sprak hierover, maar ging daarin niet zover als de heer Dees. De heer Dees zei dat het niet alleen door het teruglopend marktaandeel kwam, maar ook te maken heeft met de marktsegmentering, de technologische ontwikkeling, het verlies van sportrechten, kortom een bundel van bedreigende zaken.

In reactie hierop merk ik op dat ik wèl geloof in die tienjarige overlevingsduur, op zijn minst! Dat zal de heer Dees natuurlijk niet verrassen. Het marktaandeel is inderdaad gezakt. Wij zaten vroeger op zo'n 80%. Maar ik vind toch dat de publieke omroep zich aardig stabiliseert ondanks de komst van RTL V. Dat heeft nauwelijks invloed gehad op zo'n percentage van rond de 50. De vraag die zich verder voordoet, ik leg dat gewoon aan u voor, is of de segmentering waar de heer Dees in zijn indringende betoog over sprak, de segmentering die hij waarneemt in de Verenigde Staten, zich wel in Nederland zal voordoen. Die markten zijn ook niet goed met elkaar te vergelijken. Trouwens, wanneer die segmentering zich voordoet bij de publieke omroep, zou die zich ook bij de commerciële omroep moeten en kunnen voordoen. Dat is gebleken in de Verenigde Staten.

De geachte afgevaardigde kwam vandaag nog eens terug op de voetbalwedstrijd die met 2-0 gewonnen was. Jammer, maar ik vind dit niet zo'n sterk voorbeeld als wij spreken over het verlies aan sportrechten. Ik ben ervan overtuigd dat de publieke omroep niet alle sportrechten zal kunnen behouden. Of dit de publieke omroep in financiële zin zodanig zal raken, dat de overleving wordt bedreigd, geloof ik niet. De omroep zal eveneens met haar beperkingen op het terrein van reclamemogelijkheden moeten leven. De omroep kan gelukkig bogen op een omroepbijdrage die, in vergelijking met wat elders in Europa betaald wordt, laag is.

Wat de omvang en de grootte van het bestel betreft, wijs ik erop dat er op een aanbod van meer dan twintig televisienetten slechts drie bestemd zijn voor de publieke omroepen. Waar spreken wij dan over? Wat is te veel? Drie op twintig, straks misschien drie op dertig? Ik wil dat sterk relativeren en doe dat nu eens niet met Donner in de hand, die legitimeert waarom de publieke omroep daar recht op heeft. Wanneer wij spreken over het overleven en over het optimisme met betrekking tot het overleven van Hilversum, vind ik inderdaad drie netten niet veel en beslist onontbeerlijk om datgene te doen waardoor de overlevingskansen groter worden in plaats van kleiner.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Ik deel de hoop van de minister. Veronderstel echter dat wij toch binnen de periode van tien jaar komen te staan voor de onaangename beslissing om wellicht een net af te stoten omdat het financieel niet meer te behappen is. Wat betekent dit dan voor de minister, als concessieverlener? Met de concessie beoogt de minister immers een zekerheid te geven? Dat is niet alleen een rechtszekerheid maar ook een financiële zekerheid. Loopt de minister het risico dat op een gegeven moment een concessiehouder bij haar komt en schadevergoeding vraagt? Ik heb die vraag niet zelf verzonnen, maar gevonden in commentaren van deskundigen. Zij lijkt mij zeer relevant.

Minister **d'Ancona**: Dan komen de omroepen zelf wel aan de deur kloppen en om een herschikking vragen. Ik wacht af, wat er gebeurt. Het is onmogelijk om op allerlei "als-situaties" nu een antwoord te geven. Als ik betoog dat dit wetsvoorstel gericht is op overleven, kan ik geen schaduwreactie geven op de situatie waarin dat niet gebeurt. Nogmaals, als het zo mocht zijn, komt men wel aan de deur.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Wij leggen nu iets vast voor tien jaar. Ik wil juridisch zeker stellen, dat er niet een moment komt waarop de overheid financieel moet gaan opdraaien voor tekorten waar dat nu

niet het geval is. Ik vind dat de minister verplicht is, dit zeker te stellen.

Minister **d'Ancona**: Ik kom daarop terug als ik spreek over de schadeloosstelling.

Ik wilde nu nog graag iets zeggen over de bestuurlijke organisatie. De heer Dees heeft de regering bij motie gevraagd de splitsing van de NOS ongedaan te maken. Hij doet dat omdat een daartoe strekkend amendement – ik heb overigens waardering voor het medeleven van de heer Dees – zeer veel voorbereiding zou hebben gevraagd, terwijl de aanvaarding van het amendement niet helemaal zeker is. Hij vraagt mij nu toe te zeggen dat de regering, in het geval de motie door de Kamer wordt aanvaard, voor de eindstemming van het wetsvoorstel een nota van wijziging zal indienen. Op dit punt kan ik een toezegging doen. Ik wijs er wel op dat ik aanneming van de motie-Dees ten sterkste ontraad. De argumentatie daarvoor zal ik geven.

We spreken over de bestuurlijke reorganisatie en die betreft de organisatorische samenwerking, de programmatische coördinatie en de netsgewijze aanpak. De samenwerking per radionet en televisienet is de afgelopen jaren al in gang gezet en ik zie die als het belangrijkste uitgangspunt voor de organisatieontwikkeling. De bestuurlijke reorganisatie is daarom door mij geschoeid op de organisatie per net, op de netsgewijze indeling. Ik zei al dat je moet voorkomen dat de drie netten elkaar weer gaan beconcurreren. Dat is de bedoeling niet. Daarom heb ik instrumenten voor zowel samenwerking per zendernet als horizontale coördinatie tussen die zendernetten voorgesteld. Voor de uitwerking van die opzet is de NOS belangrijk en zijn de huidige taken van de NOS in het bijzonder in het geding. Voor die organisatie worden dan ook substantiële maatregelen voorgesteld.

Ten slotte wijs ik erop, dat ik mij aldoor heb beziggehouden met de mogelijkheid om de besluitvaardigheid en de daadkracht te vergroten. Ik heb altijd getracht de besluiteloosheid te doorbreken en iets te doen aan de langdradigheid van de besluitvorming. Op dit punt moeten de nieuwe bestuurlijke organen iets doen. Ik denk nu aan de wijze van benoeming van bestuursleden en aan de opgedragen taken. Aan de voorzitter van de NOS worden daarbij in het bijzonder verantwoordelijkheden en bevoegdheden toegekend.

Vergaande samenwerking op één net en binnen de NOS heeft vragen opgeroepen over de autonomie en de identiteit. De heren Leerling en Van Middelkoop kwamen hierop terug. De heer Beinema heeft dat vanochtend ook gedaan. Nogmaals, ik heb de organisatorische autonomie van de afzonderlijke zendgemachtigden volledig willen honoreren met mijn voorstel om aan de individuele zendgemachtigden concessies te verlenen. Dat kan niet genoeg gezegd worden. Dit is ook heel belangrijk. Hetzelfde geldt voor de programmatische identiteit. Wat de Nederlandse bevolking aan radioprogramma's te horen en aan televisieprogramma's te zien krijgt, blijft immers volledig voor de verantwoordelijkheid van de individuele omroepen die het aanbod verzorgen. Tegelijkertijd – en dat is in de schriftelijke voorbereiding meermalen heel duidelijk gezegd – vind ik dat die organisatorische autonomie geen barrière mag vormen voor een vergaande programmatische samenwerking tussen de verschillende onderdelen van het publieke bestel. De heer Wolffensperger heeft daar vanochtend ook nog eens op gewezen. Over de gedachte ten aanzien van de identiteit, die tot uiting komt in de programma's en bij de individuele concessieverlening, zijn wij het eens. Die betreft ook de diepere reden voor het gestelde, maar verder moet je ieder instrument dat je hebt om de samenwerking te faciliteren of af te dwingen, gebruiken.

Zoals bekend moet per televisiezendernet een bestuur ontstaan dat een aandeel heeft in de bestuurlijke organisatie van die zender. Ik vind dat het dan ook het netbestuur moet zijn dat de vertegenwoordigers van dat net afvaardigt in het algemeen bestuur, en niet de individuele omroepen. In de praktijk maakt dat echt niet zoveel uit. Gisteren zeiden sommigen: drie keer drie is negen; ieder zingt zijn eigen lied. Daar gaat het mij echter niet om. Het gaat mij erom dat je als afgevaardigde van zo'n net geneigd zult zijn om in het algemeen bestuur in de eerste plaats de belangen van dat net te verdedigen en niet de individuele belangen van de omroepverenigingen. Met het laatste hebben wij al ervaring opgedaan. Dat is de achterliggende gedachte waarom ik een vertegenwoordiging per zendernet in het algemeen bestuur wil.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! Ik begrijp van de minister dat de leden van het algemeen bestuur wel van de diverse omroepen afkomstig mogen zijn, maar dat zij vooral niet moeten laten merken van welke omroep zij komen. En daarom heb ik ook mijn amendement ingediend.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Dat is een wat zwart/wit-tekening van het spanningsveld door de heer Beinema, terwijl hij dit soort zaken meestal toch heel genuanceerd bekijkt. Het komt er natuurlijk op aan dat niet iedereen, daar eenmaal aangekomen, weer voor zijn eigen belang gaat staan. Wij hebben het zoëven over de cultuuromslag gehad. Natuurlijk vergeet je je eigen roots niet; dat hoeft ook niet. Het is volgens mij echter interessant dat men langs de door mij aangegeven weg de mogelijkheid krijgt om, als het in discussies gaat om het individuele belang en het netbelang, dan het netbelang te verdedigen. Je hebt natuurlijk je bagage bij je.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! De minister zegt dat ik een zwart/wit-tekening maak. Haar eigen argumentatie had echter ook die kleuren. Soms betaalt men elkaar met gelijke munt.

Ik kom dan op de zaak zelf. Wij hebben waargenomen dat de omroepvoorzitters vorig jaar met een plan zijn gekomen dat zeer ver gaat in de richting van samenwerking en het belang daarvan ook onderkent. Op sommige punten gaat dit plan volgens mij zelfs iets te ver. Daaruit blijkt evenwel dat men, komende en horende bij een bepaalde omroep, zeker wel bij machte is om ook het belang van de samenwerking in het oog te houden. Ik begrijp de vrees van de minister voor die andere oplossing dan ook niet zo goed.

Minister **d'Ancona**: Ik vind het plan van de voorzitters – ik dacht dat ik mij daar wel eens over uitgelaten had – een stap terug in vergelijking met het plan dat de heer De Jong daarvoor had ingediend.

De heer **Beinema** (CDA): Ja, maar

die had ook weinig binding met bepaalde omroepen. Dat klopt!

Minister **d'Ancona**: Wat dat betreft, kan het dus nog verder gaan. Maar goed, ik vind dat in het wetsvoorstel een compromis gevonden is. Dat is typisch een compromis tussen al die dingen die wij in de loop der tijd aangeleverd hebben gekregen. De voorzitters zijn in het algemeen bestuur per definitie de vertegenwoordigers van de omroepverenigingen. Ik vind het goed dat men daar in de discussies tot uitdrukking kan brengen wat er in het kader van het netbelang dagelijks weer wordt gevraagd. Dit laat onverlet de individuele achtergrond of oorsprong. Volgens mij is dit wel te combineren. Ik ben daar niet zo bang voor als de heer Beinema. Ik kan niets anders zeggen dan dat ik dit een belangrijk instrument vind. Het is ook een consequent instrument, gezien het feit dat wij met dit wetsvoorstel proberen de publieke omroep te versterken door vergroting van de samenwerking.

De heer **Leerling** (RPF): Ik vind uw redenering toch wat inconsistent. Ik heb met instemming gehoord dat u heel nadrukkelijk stelde dat de concessieverlening geschiedt aan individuele zendgemachtigden. Als het gaat om de plaatsen in het algemeen bestuur, wordt het ineens een netbestuur, dat vertegenwoordigd is. Dit is nodig om de beoogde samenwerking te realiseren, maar de representatie van de zendgemachtigden moet door iedereen worden gedaan, gelet op de tegengestelde belangen die men ook op zo'n net kan hebben.

Minister **d'Ancona**: Het verbaast mij niet dat u dat vindt, maar in het dilemma tussen samenwerking en individueel belang kijk ik daar wat anders tegenaan. De concessie en het programma zijn de zaken, waarop de individuele zendgemachtigden zich profileren. De organisatiestructuur is een zaak van gezamenlijke belangen. Dat probeer ik duidelijk te maken. Wanneer u zegt dat de gezamenlijkheid de autonomie aantast, wijs ik erop dat dat de bedoeling is, waar het gaat om organisatorische vraagstukken. Ik laat overigens niet na, nog eens te wijzen op het feit dat het belangrijkste aspect van de identiteit is gelegen in de programma's. We hebben het hier over organisatiestructuren.

De heer **Leerling** (RPF): Op zichzelf ben ik dat met u eens. Ik heb u geprezen – dat houd ik ook vol – voor uw inzet voor de publieke omroep, in de context die wij nu kennen. Als u redeneert zoals u nu doet wat de presentatie en het algemeen bestuur betreft, moet ik toch wat van die prijzende woorden intrekken, vanwege het feit dat ik dan toch wat huiverig word dat de ruimte van de individuele zendgemachtigden in het programmatische deel overeind blijft, maar waar het om bestuurlijk-organisatorische zaken gaat heel nadrukkelijk kan worden ingeperkt, omdat men dan vanuit het netbestuur moet werken. Ik vind dat een ontwikkeling die mij toch enigszins verontrust.

Minister **d'Ancona**: In de schriftelijke voorbereiding hebben we daarover uit en ter na gedebatteerd, waarbij wij die spanning nooit hebben weggepoetst. We hebben gezegd dat we geen beter middel hebben om het uitgangspunt duidelijk te maken dan via de zaken waarin de identiteit van de instellingen tot uitdrukking komt. U vraagt mij om evenwichtigheid, waarbij ik tegelijkertijd hier moet verdedigen dat de onderlinge versterking door betere samenwerking noodzakelijk is. Het is de laatste mogelijkheid om dat te bereiken. U zult toch moeten inzien dat ik een goede balans heb gevonden tussen datgene wat voor u doorslaggevend is – dat begrijp ik heel goed – en datgene wat ik voor het behoud van de publieke omroep in zijn totaliteit van belang vind. Ik heb geprobeerd, daar zo respectvol, zorgvuldig en evenwichtig mogelijk mee om te gaan. Van het resultaat durf ik te zeggen dat dat evenwicht gevonden is. Ik doe daarmee recht aan beide gezichtspunten, zonder uit te glijden.

De **voorzitter**: Ik denk dat het goed is om nu te schorsen voor de lunchpauze. In verband met de stemmingen moet nog een besluit worden genomen over de door de heer Dees ingediende motie. Het idee is geopperd om daar straks na de lunchpauze over te stemmen. De minister heeft haar antwoord echter nog niet voltooid, en ik denk daarom dat we pas volgende week over die motie kunnen stemmen, omdat zij heeft aangekondigd dat zij nog een eindoordeel over de motie zal geven.

De heer **Dees** (VVD): Uw opvatting is uitermate correct. Gisteren is de Kamer mij tegemoet gekomen door mij mijn motie te laten indienen. Ik zou er geen bezwaar tegen hebben als daarover na de lunchpauze wordt gestemd. Ik heb namelijk de indruk dat de meeste fracties dat op prijs zullen stellen. Het bezwaar dat u aanvoert, wil ik best accepteren. Voor de procedure is het echter praktischer om vandaag te stemmen, zodat er op dit punt helderheid is. Het politieke oordeel over de motie heeft de minister al gegeven. Ik heb de argumentatie inderdaad nog niet gehoord, maar die staat wel in de stukken. Nogmaals, om praktische redenen zou er wat mij betreft vanmiddag over de motie gestemd kunnen worden.

De **voorzitter**: Ik vind het vreemd om erover te stemmen, terwijl de argumentatie nog niet is gegeven. Wij zouden ook volgende week woensdag direct bij de aanvang van de vergadering kunnen stemmen, omdat ik taxeer dat wij vandaag nauwelijks aan de tweede termijn toekomen. Het is nu eenmaal wat merkwaardig te stemmen over een motie en pas daarna de argumentatie ter zake te wisselen.

Minister **d'Ancona**: Het ligt er natuurlijk aan hoe lang u denkt te schorsen, maar ik heb niet zoveel tijd meer nodig om mijn eerste termijn af te ronden.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denkt u dan nog nodig te hebben? Zoëven kondigde u namelijk aan dat het nog wel even zou duren.

Minister **d'Ancona**: Even is precies wat ik bedoel. Even duurt het nog wel.

De **voorzitter**: De toonhoogte waarop u het zoëven zei, deed mij namelijk het ergste vrezen.

Minister **d'Ancona**: Ik heb nu de drie hoofdelementen gehad. Ik kom nu toe aan een stukje bestuurlijke reorganisatie, waarna ik zal ingaan op de varia. Ten slotte zal ik dan nog de amendementen bespreken. Ik denk dat ik zonder interrupties 20 à 25 minuten nodig zal hebben.

De **voorzitter**: Dan stel ik voor, dat u nu uw eerste termijn binnen de door u opgegeven tijd probeert af te ronden.

De heer **Wolffensperger** (D66): Gezien de afspraken die gisteren over de motie-Dees zijn gemaakt, lijkt het mij verstandig dat wij de stemming daarover in ieder geval aan het eind van de eerste termijn en dus voor de tweede termijn laten doen plaatsvinden.

De **voorzitter**: Dat is mij duidelijk, maar laten wij niet over de orde praten. Het ging mij erom dat wij niet kunnen stemmen als de argumenten nog niet zijn gewisseld.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dan is er geen stemming; als wij straks de eerste termijn afmaken en wij zouden besluiten door te gaan met de tweede termijn...

De **voorzitter**: Ik stel nogmaals voor, dat de minister haar betoog voortzet en probeert binnen 20 à 25 minuten haar eerste termijn af te ronden.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): In dat geval zou ik de minister willen vragen te beginnen met haar argumentatie te geven over de motie-Dees. Dat zou dan kunnen betekenen dat wij toch na de middagpauze over de motie kunnen stemmen.

Minister **d'Ancona**: Mijnheer de voorzitter! Vóór deze onderbreking sprak ik over de omvang van het algemeen bestuur. Ik heb goed geluisterd naar de Kamer en heb begrepen dat er bezwaren zijn tegen het feit dat Wereldomroep en ROOS in dat algemeen bestuur vertegenwoordigd zijn. Ik ben tot mijn oordeel ter zake gekomen vanuit het idee dat de toekomst een bundeling van publieke krachten noodzakelijk maakt. Ik heb echter gehoord dat dit oordeel niet wordt gedeeld. Ik ben bereid om aan de kritiek tegemoet te komen door in plaats van de Wereldomroep en de regionale omroepen, twee geheel onafhankelijke kroonleden te benoemen, zoals mevrouw Van Nieuwenhoven in eerste termijn al heeft gesuggereerd.

De heer **Leerling** (RPF): Krijgen wij daarover dan nog een nota van wijziging?

Minister **d'Ancona**: Ja, er ligt nu ook een amendement in die richting.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik wil de minister wel voorhouden dat het voorstel om Wereldomroep en regionale omroepinstellingen niet in het algemeen bestuur vertegenwoordigd te laten zijn, niet unaniem door de Kamer wordt gedeeld.

Minister **d'Ancona**: Ik sprak over het merendeel van de Kamer. Het aantal werd overigens door iedereen van belang geacht.

Uitgaande van de drie televisienetten is samenwerking van het grootste belang en bij de bestuurlijke reorganisatie wordt daarvan uitgegaan. Ik heb al tegen de heer Beinema gezegd dat dit geldt voor de afvaardiging in het algemeen bestuur, maar ook voor de samenstelling van het netbestuur. Men zal het daar in gezamenlijkheid over eens moeten worden. Om stroperigheid van besluitvorming te voorkomen, heeft de voorzitter een aantal bevoegdheden gekregen om knopen door te hakken.

De splitsing van de NOS is een ingrijpend voorstel. In het wetsvoorstel worden belangrijke bevoegdheden toegekend op het vlak van de samenwerking en de programmacoördinatie. Uit de ervaringen in het verleden hebben wij geleerd, dat een goede uitvoering van de zogenaamde aanvullende taken niet gediend is met aansturing vanuit het geheel. Dit is anders voor de bij-uitstek-taken, die dan ook bij de NOS zullen blijven. Mijn voorstel is, de positie van en de aandacht voor de aanvullende taken sterk te verbeteren en te vergroten. Daartoe is de instelling van een nieuwe omroeporganisatie met een eigen onafhankelijk bestuur nodig.

Ik heb tamelijk hoge verwachtingen van de nieuwe constructie. Voor de programmering ontstaat een zelfstandige A-omroep met bijpassende financiering. Dit lijkt mij een adequate garantie voor het hoogwaardige aanbod, zoals wij de aanvullende programmering beschouwen. Ik heb overigens niet de indruk dat velen ons dat betwisten. Integendeel, ik heb gehoord dat de meesten dit een verstandig idee vinden.

Het is ook verstandig, duidelijkheid te bieden over de omvang en positie van het apparaat van de toekomstige A-omroep. In de eerste plaats moet dit gebeuren met het oog op degenen die er komen te werken en in de tweede plaats vanwege de ontvlechting van de huidige NOS. Er mag geen onduidelijkheid bestaan over de vraag wie er nu voor welke taken en programma's verantwoordelijk is. In de derde plaats speelt de samenwerking op het derde net een rol. Die samenwerking is uiteraard van groot belang maar het leek er even op alsof dat het enige argument was.

Voorzitter! De genoemde doelen worden het best gediend door de opsplitsing van het NOS-apparaat langs de lijn van de aanvullende programmering. Natuurlijk is een ongedeeld NOS-apparaat op zichzelf denkbaar, maar, gelet op het bovenstaande, is dat bij lange na niet de beste organisatievorm. De heer Dees merkte op dat er in dat opzicht verschil is tussen de nota Publieke omroep in Nederland en dit wetsvoorstel. Voorzitter! Dat is waar. Het voortschrijdend inzicht heeft mij tot dit uiteindelijke voorstel gebracht, maar niet alleen vanwege het ene argument. Een en ander is met nadruk getoetst aan de genoemde uitgangspunten. Daarbij neem ik ook in aanmerking dat de organisatorische opsplitsing een eventuele belangentegenstelling tussen de omroepverenigingen en een coördinerende NOS beter oplost. Mij is gebleken, dat de voorgestane splitsing in organisatorische en financiële zin geen grote problemen behoeft op te leveren.

De nieuwe Nederlandse programmastichting krijgt een substantieel voorschrift op het terrein van de culturele programmering. Het is mijn streven om die NPS in oktober 1994 operationeel te laten zijn. Dat zal zijn doorwerking vinden in het voorgenomen zendschema voor 1994-1995. In dit verband ga ik ervan uit, dat de partners op het derde net in de komende tijd intensief overleg zullen voeren over de wijze waarop op het derde net een evenwichtige, zowel smalle als brede programmering kan worden verzorgd. Ik kan de heer Dees geruststellen: die 40% cultuur en die 20% voor beide andere zorgen ervoor, dat men in gezamenlijkheid eerder meer heeft. Het ligt in mijn voornemen om de programmatische ontwikkeling op de zendernetten vanaf het begin zorgvuldig te volgen. Ik zal het commissariaat vragen om nauwkeurig toezicht daarop te

houden. Wij kunnen dan na ommekomst van het eerste uitzendseizoen al nagaan, welke resultaten de nieuwe structuur heeft geboekt.

Voorzitter! Ik zou thans willen overgaan tot bespreking van de amendementen.

De heer **Dees** (VVD): Amendementen komen meestal als laatste aan bod. Ik neem dus aan, dat de minister haar antwoord heeft beëindigd. Toch zijn over tal van onderwerpen vragen gesteld en opmerkingen gemaakt, waarop nog niet is ingegaan. Of gaat de minister daarop in na behandeling van de amendementen?

De **voorzitter**: Ik zou de minister de gelegenheid willen geven haar betoog af te ronden via behandeling van de amendementen. Daarna kan worden nagegaan, hoe verder gehandeld moet worden.

Minister **d'Ancona**: Er is nog een grote variëteit aan vragen en opmerkingen. Ik dacht, dat het beter was eerst de amendementen te behandelen en daarna een aantal losse vragen. De belangrijkste opmerkingen heb ik gemaakt.

De **voorzitter**: Het is een goede gewoonte, eerst de algemene punten te behandelen en daarna de amendementen.

Minister **d'Ancona**: Ik had de indruk dat wanneer het onverhoopt later zou worden dan was voorzien, het van belang was vóór de tweede termijn de amendementen besproken te hebben.

De **voorzitter**: Ik meen, dat de eerste termijn dan niet voltooid is. De leden zullen terecht over de algemene opmerkingen een antwoord vragen. Ik begrijp de bereidheid van de minister om eraan mee te werken vóór de lunchpauze de eerste termijn te voltooien. Ik taxeer, dat dit niet lukt. De minister heeft in ieder geval de motie van de heer Dees behandeld. Om haar volop de gelegenheid te geven een ordelijke beantwoording in eerste termijn te voltooien, lijkt het mij het beste thans te schorsen voor de lunchpauze. Na de lunchpauze zal over de motie van de heer Dees worden gestemd.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.15 uur tot 14.00 uur geschorst.

□

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, te behandelen in de vergaderingen van 8, 9 en 10 maart:
- het wetsvoorstel Wijziging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in verband met het voortzetten van de in het Statuut neergelegde rechtsorde ten aanzien van Aruba (22593, R1433).

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik bepaal, dat een uitgebreide commissievergadering wordt gehouden op:

maandag 7 maart:
I. van 11.15 uur tot 15.00 uur van de vaste Commissie voor het emancipatiebeleid over het Beleidsprogramma Emancipatie en Algemeen beleid (22913).

Ik stel voor, de stukken 17050, nr. 184, 20298, nr. 16, 22028, nr. 3, 22113, nr. 9, 22730, 23400-V, nr. 51, 23400-X, nrs. 26, 27, 28, 34, 36 en 38, en 23400-XV, nr. 27 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Houwelingen.

De heer **Van Houwelingen** (CDA): Voorzitter! Namens de vaste Commissies voor buitenlandse zaken en voor defensie verzoek ik u, volgende week tijd vrij te maken voor een plenaire discussie over een brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie over de recente besluitvorming inzake de voormalige republiek Joegoslavië. Ik heb van de verschillende fracties vernomen dat een spreektijd van tien minuten gewenst wordt om over dit onderwerp te kunnen discussiëren.

De **voorzitter**: Ik stel voor, conform dit verzoek te besluiten.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Wat de bepaling van de spreektijden betreft, is het gebruikelijk, enigszins met de omvang van de fracties rekening te houden, ook al omdat vergadertijd gekenmerkt wordt door enige schaarste. Ik zou dat in dit geval niet willen doen, onder de aantekening dat het verstandig is om in de commissies voortaan de spreektijden niet meer per fractie toe te delen bij wijze van voorstel, omdat wij anders vroeg of laat in de plenaire vergadering finaal vast komen te zitten. In dit bijzondere geval wil ik een uitzondering maken en bepaal ik de spreektijd op 10 minuten per fractie.

Het woord is aan mevrouw Sipkes.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links): Voorzitter! Afgelopen dinsdag heb ik een brief gevraagd van staatssecretaris Kosto van Justitie om opheldering te krijgen over de huidige stand van zaken met betrekking tot de rechtsbescherming van asielzoekers en met name van een groep Zaïrezen die op dit moment in het grenshospitium verblijft. Die brief had ik graag deze week willen hebben, omdat ik die zaak deze week op de agenda wilde plaatsen. Dat stuk is ondanks herhaalde verzoeken nog niet binnen. Ik doe mijn verzoek nu nogmaals en ik hoop de brief nog vóór het weekend te krijgen, zodat wij er eventueel volgende week over kunnen debatteren.

De **voorzitter**: Ik stel voor, het stenogram van dit deel van de vergadering door te geleiden naar het kabinet.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake veranderingen in de Grondwet (23575)**.

(Zie vergadering van 9 februari 1994.)

De artikelen I en II worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Jurgens c.s. (stuk nr. 8).

De **voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Artikel III, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Jurgens c.s. (stuk nr. 8), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Jurgens (stuk nr. 6).

De **voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

De beweegreden, zoals die is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Jurgens (stuk nr. 6), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer, dat het wetsvoorstel met algemene stemmen is aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij het debat op hoofdlijnen inzake het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet, houdende uitbreiding van de Wet bodembescherming met een regeling inzake de sanering van de bodem**, te weten:
- de motie-Willems houdende het verzoek aan de regering wetsvoorstel 23589 te heroverwegen (23589, nr. 4).

(Zie vergadering van 9 februari 1994.)

De **voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van Groen Links voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij de behandeling van het wetsvoorstel **Wijziging van bepalingen van de Mediawet in verband met het versterken van de organisatie van de landelijke publieke omroep en het bieden van langdurige zekerheid aan omroepinstellingen**, te weten:
- de motie-Dees/Rosenmöller over het ongedaan maken van de voorgenomen splitsing van de NOS (23257, nr. 31).

De **voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en Groen Links, alsmede van de PvdA de heer Jurgens voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen achteraf over de onderwerpen waarover zojuist is gestemd.

Bodemsanering

☐

De heer **Korthals** (VVD): Voorzitter! De VVD-fractie heeft tegen de motie-Willems gestemd over de Wet bodembescherming, ondanks dat de overwegingen van de motie haar sympathiek voorkomen.

De redenen zijn de volgende. Het dictum is onduidelijk: verzoekt de regering dit wetsvoorstel te heroverwegen. Als bedoeld wordt wat er staat, zal de schriftelijke bijdrage, zeker die van de VVD, de regering daarbij behulpzaam kunnen zijn. Als bedoeld wordt, indiening van het wetsvoorstel te heroverwegen, vindt de VVD dat thans de Kamer aan zet is en dat de Kamer naar zichzelf moet kijken.

De eigenlijke bedoeling lijkt te zijn om een uitspraak te verkrijgen over de overwegingen. In dat geval had dat ook zo geformuleerd moeten worden.

Overigens is de VVD-fractie van mening dat het begrip "novelle" en de consequenties ervan in een algemeen kader vastgesteld moeten worden.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van orde door de leden Dees en Wiebenga aan de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, over **het gebruik van commercials door de politieke partijen**.

☐

De heer **Dees** (VVD): Mijnheer de voorzitter! De minister van WVC, mevrouw d'Ancona, heeft soms de neiging er eigenaardige opinies op na te houden en het vingertje te heffen.

Beschuldigde zij enige tijd geleden vanuit Griekenland haar mannelijke collega's uit het kabinet van machogedrag, thans moeten de politieke partijen het ontgelden. Eind december van het vorige jaar schreef de minister een brief waarin het kopen van zendtijd door politieke partijen krachtig werd afgeraden. Wie schetst onze verbazing over het vervolg!

De inkt van de betuttelende brief was nog niet opgedroogd of wij zagen de minister zelf optreden voor AT5 in door de Partij van de Arbeid gekochte zendtijd.

1. Deelt de minister onze opvatting dat haar geloofwaardigheid en die van haar boodschap ernstig is aangetast?

2. Moet juist deze minister die als eerste een brief verstuurt waarin het kopen van zendtijd door politieke partijen wordt ontraden, niet de laatste zijn om zelf in zo'n uitzending op te treden?

☐

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Het antwoord op de eerste vraag is "nee".

Op de tweede vraag kan ik zeggen dat het niet gaat om datgene waarover ik in mijn brief schreef, namelijk een spotje van 30 tot 60 seconden, maar om een filmpje van twaalf minuten bedoeld om informatie over te brengen.

☐

De heer **Dees** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Dit antwoord maakt het nog erger. Ik heb het spotje van de

minister uitvoerig bekeken. Het was precies in overeenstemming met de criteria die de minister als verbodsbepalingen in haar brief opneemt. Ik heb het met de chronometer opgenomen: haar spotje over de kinderopvang duurde precies 50 seconden en bleef dus ruimschoots binnen de ene minuut die de minister als onwenselijk ziet. Het ging bovendien om kinderopvang en er waren in het spotje zelfs enige luiers te zien.

De minister-president heeft op schriftelijke vragen van ons medegedeeld dat hij de opvatting van de VVD deelt dat de regering niet moet treden in beslissingen van politieke partijen ter zake en dat het politieke partijen volstrekt vrij staat, deze reclame-uitingen te benutten. Vindt de minister, nu de regering dit zo heeft gesteld, dat haar brief moet worden ingetrokken of als zodanig moet worden beschouwd?

□

Minister **d'Ancona**: Mijnheer de voorzitter! Ik wijs de heer Dees op het eerste antwoord dat de minister-president schriftelijk heeft verstrekt, namelijk dat naar de mening van het kabinet politieke reclame in de vorm van spots op de televisie ongewenst is.

Nogmaals, het ging niet om een spotje, ook niet van 50 seconden, maar om een film van twaalf minuten waarin onder anderen ik meedeed, zonder programma-onderbreking. Dit is dus iets heel anders dan datgene waarover ik in mijn brief schreef.

Ten slotte wil ik nog zeggen dat de heer Dees wat selectief omgaat met het antwoord van de minister-president. Het was geen betuttelende brief. Welnee, de laatste zin van mijn brief luidt: "Gelet op het bovenstaande vraag ik u om het kopen van reclamezendtijd op de televisie nog eens te overwegen. Met vriendelijk groet". Dit is iets anders dan dat, zoals de heer Dees suggereert, een verbod wordt uitgevaardigd, nog wel met een vinger in de lucht erbij. Dat is hier niet het geval.

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik ben in zekere zin een beetje gerustgesteld door dit antwoord. Ik begrijp nu dat alles mag behalve spotjes. Wij zullen wel zien hoe dit verder moet.

Is de minister met mij van mening dat het recht van vrije meningsuiting, met vrije media, het vrije woord, de vrije pers, en zelfstandige politieke partijen de kern van een democratie vormen en dat de minister niet aan de zelfstandigheid van politieke partijen of het recht van vrije meningsuiting mag knabbelen, ook niet een beetje?

Is de minister er niet bezorgd over dat het hele gebeuren rondom die rare brief van haar wordt uitgelegd als teken van wantrouwen bij haar in de politieke partijen, inclusief haar eigen politieke partij?

□

Minister **d'Ancona**: Mijnheer de voorzitter! Ik hoop dat zoiets ernstigs als de heer Wiebenga hier denkt te moeten aansnijden, niet aan de orde is. Wanneer ik een brief aan alle politieke partijen schrijf waarin ik hun vraag, datgene wat ik in die brief neerleg, mede in de overwegingen te betrekken, is het wel erg overdreven om hier de zendtijd te gebruiken om dit soort zware beschuldigingen naar voren te brengen.

Ik denk dat je in dit land van vrije meningsuiting als minister voor het mediabeleid inderdaad gewoon mag zeggen en schrijven wat je over een onderwerp denkt. Er is geen verschil van mening over, zoals uit de beantwoording van de schriftelijke vragen is gebleken, dat dit niets te maken heeft met wetgeving. Inderdaad hebben wij de wettelijke bevoegdheid niet, gelukkig maar, om in dit opzicht iemand iets te verbieden. Nog eens nadenken lijkt mij echter niet het ergste wat mensen kan overkomen, ook niet een politieke partij.

□

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de voorzitter! De minister heeft het nogal gemunt op het zogeheten spotje: daar mag de politieke boodschap niet in vervat worden. Een spotje is volgens de definitie van de minister een boodschap van 30 tot 60 seconden.

Nu is mijn vraag aan de minister: hoe is dat nu met bijvoorbeeld boodschappen die worden weergegeven in het journaal? Wij allen in deze zaal zijn ervan op de hoogte dat onze boodschap veelal in 30, hooguit 60 seconden wordt vervat door het journaal. Toch hebben wij daar veelal geen klachten over en vinden wij het inhoudelijk juist wat daarin is vervat van onze boodschap.

Wil de minister uitleggen waarom dit in het geval van het journaal inhoudelijk bijna altijd verantwoord is, terwijl het niet zo zou zijn in het geval dat een politieke partij dit zou proberen? Daar ben ik zeer benieuwd naar.

□

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Het is de heer De Korte opgevallen dat er in het journaal inderdaad kortere en langere, veel langere, items zijn. Maar ik denk toch dat er een groot verschil is – dat was hier aan de orde – tussen het NOS-journaal en bijvoorbeeld de STER. Ik heb absoluut niet de indruk dat de heer De Korte mij serieus uitdaagt om dat verschil hier nog eens te verwoorden, want het lijkt mij dat hij dat zelf wel weet. Wij hadden het hier over reclameboodschappen en niet over items in het journaal.

□

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Voorzitter! Mijn fractie staat nog steeds voor een groot raadsel. Als de minister nu zelf vindt dat politieke partijen geen gebruik mogen maken van reclame-achtige activiteiten van uitzenders, waarom doet zij het dan zelf wel? Is het haar voorts bekend of de Partij van de Arbeid het nog heeft heroverwogen na haar vriendelijke brief?

□

Minister **d'Ancona**: Ik hoop dat niet alleen de PvdA, maar ook alle andere partijen het hebben heroverwogen. Tot nu toe is het mijn indruk dat die heroverweging niet heeft geleid tot het de minister gelijk geven in dit opzicht. Maar men heeft er nog eens over nagedacht.

Wat de eerste vraag van mevrouw Rempt betreft, raad ik haar en de VVD-fractie aan, de brief nog eens te lezen – deze aanbeveling hoeft wellicht niet te gelden voor de heer Dees, die naar aanleiding van de brief een aantal vragen heeft gesteld en daarop een helder antwoord heeft gekregen. Wanneer men de brief leest, kan men zien dat daarin onderscheid wordt gemaakt tussen

spotjes waarin een reclameboodschap wordt vertoond en die zouden kunnen leiden tot een ernstige vergroving van het politieke debat, en bijvoorbeeld uitzendingen in het kader van de zendtijd voor politieke partijen, waarbij de eerste bedoeling is om informatie te verschaffen. Welnu, ik heb aan dat filmpje meegewerkt, omdat ik de indruk had en nog steeds heb, dat het hier niet ging om een spot, maar om een informatiefilm van twaalf minuten, waarin een aantal mensen optraden, onder wie ook ik.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van bepalingen van de Mediawet in verband met het versterken van de organisatie van de landelijke publieke omroep en het bieden van langdurige zekerheid aan omroepinstellingen (23257).**

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik zal mij nu zetten aan het beantwoorden van een aantal specifieke vragen die door een of meerdere woordvoerders gesteld zijn. Ik kom dan allereerst bij de geschillencommissie, waarover een aantal woordvoerders in eerste termijn hebben gesproken en ten aanzien waarvan zij vragen en opmerkingen hadden. Nogmaals, de kerngedachte van het wetsvoorstel is dat het de publieke omroep zelf is die verantwoordelijk is niet alleen maar voor de programmering, maar ook voor de samenwerking en de coördinatie. De overheid kan daarbij natuurlijk behulpzaam zijn door het stellen van randvoorwaarden en het verstrekken van faciliteiten. Dat doen wij ook. Een omroep die zelf verantwoordelijk is, behoort volgens mij ook over adequate bevoegdheden te beschikken om zelf zijn zaken te regelen. Zelfstandigheid is dus mijn uitgangspunt. Al zal het onderling "gekissebis" van omroepen niet meteen verstommen, het gaat niet aan om deze Hilversumse gebruiken te bevorderen met een externe beroepsgang op een overheidsorgaan, ongeacht of dat nu de minister is of het commissariaat.

Ingrijpen daarin door een overheidsorgaan is des te minder passend als wij kijken naar de aard van de mogelijke conflicten. Ik denk dat dat het belangrijkste in mijn betoogje is. Waar gaat het nu om? Het zijn vrijwel altijd conflicten van programmatische aard, dus over de vraag welk type programma op welk net en op welk tijdstip wordt uitgezonden, om het nu maar even kort door de bocht te formuleren. Als wij er zo naar kijken, is het een logische consequentie dat de omroepen zelf hun geschillen beslechten. Vandaar dus mijn voorstel voor de introductie van de interne geschillencommissie in plaats van een beroepsgang op het commissariaat. Daarom hecht ik om bijna principiële redenen zeer aan die interne regeling.

Minder principieel is de vraag, en daarover gingen een aantal opmerkingen, of die geschillenregeling in de wet moet worden vastgelegd, of wordt overgelaten aan de omroep zelf. In praktische zin heeft het eerste mijn voorkeur, dan is die regeling er. Want het springende punt voor mij is het beëindigen van de beroepsgang op het commissariaat; daar moet in ieder geval een einde aan worden gemaakt. Het in beroep ter beslissing voorleggen aan het commissariaat, past volgens mij niet langer in een toekomstgericht publiek bestel in Nederland. Dit klemt te meer, nu deze beroepen zich hoofdzakelijk zullen richten op die programmatische kwesties. Tegenargumenten van rechtsbescherming treffen daarbij geen doel. Tegen de besluiten van de NOS-organen staat beroep op de administratieve rechter open. Een goede interne geschillenregeling zal dit soort beroepen tot een uitzondering moeten maken, om niet van uitsluiting te spreken. En dat is dan tegelijk mijn praktische argument voor de introductie van die geschillencommissie. Maar ik heb u hiermee ook al duidelijk gemaakt dat, of het nu in de wet wordt vastgelegd of niet, daar niet mijn grootste probleem zit. Mijn grootste probleem is dat men om de haverklap naar het commissariaat gaat als men er zelf niet uitkomt. Dat vloekt volgens mij met de zelfstandigheid die wij ze toedenken en die wij ze ook mogelijk willen maken.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! Toch nog even een vraag over het voorstel van wet zelf. De minister benadrukt nogal sterk dat de omroepen dit soort geschillen onderling moeten kunnen regelen en dat het om een interne commissie gaat. Maar uit het wetsvoorstel dat nu voorligt meen ik toch begrepen te hebben dat die geschillencommissie een hoge mate van zelfstandigheid en onafhankelijkheid heeft. Waarom dan die nadruk op het zelf regelen door de omroepen en op dat interne?

Minister **d'Ancona**: Nee, dat maakt ook niets uit. Ik heb u proberen duidelijk te maken dat ik er voorstander van ben dat de omroepen hun geschillen, die meestal van programmatische aard zullen zijn – het zullen meestal geschillen zijn die in dat dagelijks bestuur of in dat netbestuur aan de orde zullen komen – via een intern te benoemen geschillencommissie oplossen. De leden van die geschillencommissie worden benoemd vanuit de omroepen zelf.

De heer **Beinema** (CDA): Maar zijn onafhankelijk en zelfstandig. Ik denk dus dat de minister zich even vergiste toen zij zei dat de omroepen het dan zelf moeten regelen.

Minister **d'Ancona**: Zij hoeven het niet zelf te regelen. Zij benoemen echter zelf de leden en daardoor wordt ook het vertrouwen in die geschillencommissie bepaald, want zij waren erbij betrokken, zij waren degenen die de leden van die commissie hebben benoemd.

De heer **Beinema** (CDA): De leden van de commissie waren er toch niet bij betrokken? Die hebben een hoge mate van zelfstandigheid. Ik zie eigenlijk niet zo erg in, waarom men die leden wel zou vertrouwen en de leden van het commissariaat niet.

Minister **d'Ancona**: Dat heb ik reeds gezegd. Het commissariaat wordt dan tot iets geroepen dat ik wezensvreemd vind. Het gaat om redactionele problematiek.

De heer **Beinema** (CDA): Het gaat om coördinatie en daar is het commissariaat voor.

Minister **d'Ancona**: Ik heb geprobeerd u duidelijk te maken, dat het heel vaak gaat om kwesties van redactionele aard. Daarvoor vind ik

het commissariaat niet de aangewezen figuur. Dat is één punt.

Het tweede punt zal ik nogmaals proberen duidelijk te maken. In het wetsvoorstel, in de toelichting en in de schriftelijke behandeling hebben wij de mond vol van zelfredzaamheid, zelfstandigheid en de overheid op afstand. Wanneer er echter echt iets aan de orde is, waarom geven wij dan omroepen niet de mogelijkheid daar via hun geschillencommissie uit te komen?

De heer **Beinema** (CDA): De minister zegt wat luchthartig, dat het om zaken van redactionele aard gaat. Naar mijn mening gaat het eventueel om het plaatsen van bepaalde programma's ergens of ergens anders of ergens of nergens. Dat is van wezenlijk belang voor de identiteit van de diverse omroepen. Het is goed dat dit als het ware met een zekere mate van objectiviteit van buiten bekeken wordt.

Minister **d'Ancona**: Ik ben het er echt niet mee eens wanneer bij alles het heilige woord "identiteit"...

De heer **Beinema** (CDA): Die term "heilig" is van u, die reserveer ik voor andere dingen.

Minister **d'Ancona**: Ik probeer het even duidelijk te stellen. Wij proberen waar te maken wat wij zeggen te willen, namelijk de overheid op afstand en zelf uit de problemen komen, zelf de verantwoordelijkheid nemen voor het oplossen van de problemen. Daarvoor is een geschillencommissie naar mijn mening een veel beter instrument dan een te vanzelfsprekend en misschien ook te gemakkelijk beroep op het commissariaat; een commissariaat dat daarvoor niet in de eerste plaats in het leven is geroepen.

Mevrouw Van Nieuwenhoven vroeg in dit verband, of een en ander in de wet moest worden vastgelegd. Dat heeft voor mij een praktisch voordeel, doch dat is niet principieel. Hetgeen waarover de heer Beinema spreekt, is voor mij wel principieel. Ik kan niet zijn mening delen, dat het commissariaat daarvoor aangewezen zou zijn.

Voorzitter! Mevrouw Van Nieuwenhoven en de heer Wolffensperger hebben gesproken over initiatieven als Kunstkanaal en minderhedenprogramma's. Zij stelden daarbij de vraag, of de voor de commerciële omroepen geldende verspreidingseis op de kabel van 60% niet kan worden verlaagd. Zij voegden eraan toe, dat artikel 71c daarvoor de mogelijkheid biedt en vroegen zich af, of nu maar niet meteen bij amendement die 60%-eis geschrapt moest worden.

Het is de Kamer bekend dat ik voorstander ben van het loslaten van die 60%-verspreidingseis, zodat ook niet-landelijke commerciële initiatieven kunnen ontstaan. Wij hebben daarover gesproken bij de behandeling van de nota Lokale en regionale omroep. Het lijkt mij echter niet erg verstandig, nu reeds onverhoeds in die richting te koersen. Daarom ben ik geen voorstander van het nu bij amendement schrappen van de eis van 60%. Ik kan ook niet zo snel overzien, wat dit wetstechnisch en qua uitvoering betekent. Ik ontraad dat. Overigens had de Kamer daarbij eerder ook wat bedenkingen. Daarmee moet ik ook rekening houden.

Wat de mogelijkheden met artikel 71 betreft, wil ik erop wijzen, dat men commerciële gegadigden niet anders kan behandelen dan niet-commerciële gegadigden. Er is, lijkt mij, geen sprake van bijzondere omstandigheden, omdat men nu ook allochtonen benoemt. Bovendien wordt het representatieve karakter van de lokale omroep door zo'n maatregel aangetast. Een veel betere weg is haast te maken met de generale beslissing om die 60%-eis los te laten in de wetgeving voor de lokale en regionale omroep. Over de wenselijkheid om spoed met dit wetsvoorstel te betrachten, zijn wij het eens. Het moet zo snel mogelijk tot stand komen.

De heer **Dees** (VVD): Zelfs als de minister en de Kamer met dit wetsvoorstel haast maken, kan het toch nog heel lang duren voordat het kan gaan gelden. Ik schat in, dat het proces dat hiermee is gemoeid pas volgend jaar kan worden afgerond. Dit is overigens geen punt van kritiek. Heeft de minister op dit punt andere indicaties?

Minister **d'Ancona**: We werken hiermee zo snel mogelijk. Het punt is wel, dat het voorstel een goede afweging behoeft. Dat heeft de heer Dees ook zelf gezegd. Wij hebben hierover uitvoerig gediscussieerd tijdens het mondeling overleg over de nota. Daarom zeg ik: ik ben ervoor, maar het moet wel van alle kanten goed worden bekeken. Dat heb ik destijds ook gezegd. De heer Dees zegt dat het proces nu wel lang gaat duren, maar ik zeg daarop, dat wij de behandeling zo snel mogelijk ter hand nemen. De heer Dees weet echter ook, dat wetgeving tijd vergt.

De heer **Dees** (VVD): Het zou toch wel heel jammer zijn als dit proces heel lang ging duren. Ik weet niet of wij nog een wetgevingsoverleg krijgen, maar als dat niet het geval is, wil ik nu al aan de minister vragen om ambtelijk nog eens na te gaan of er alternatieven zijn. Ik zie vooralsnog drie mogelijkheden. In de eerste plaats kan aan de hand van een nota van wijziging iets worden gedaan met betrekking tot die 60%-verspreidingsgraad. De minister heeft in dit verband een aantal bezwaren genoemd. In de tweede plaats kan de weg bewandeld worden van een beperkte wijziging van artikel 71. De minister heeft op dit punt ook een aantal bezwaren. In de derde plaats kan op grond van de wet nog iets anders gedaan worden. Dan is er nog een vierde mogelijkheid. Er ligt nog steeds een initiatiefwetsvoorstel van mijn kant en wat het mediagedeelte betreft heeft dat voorstel eigenlijk alleen maar betrekking op de 60%. Misschien kan worden nagegaan of al dan niet via een nota van wijziging bij dit initiatiefwetsvoorstel – ik zou tot de opstelling daarvan in principe bereid zijn – deze zaak tot tevredenheid en evenwichtig kan worden geregeld.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik kan de heer Dees toezeggen, dat wij dat in ieder geval zullen nagaan. Ik zelf vind gebruikmaking van het initiatiefwetsvoorstel voor de regering vreemd tegenover de oppositie.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Voorzitter! Op ditzelfde punt heb ik nog een andere vraag. In eerste termijn heb ik gezegd dat het misschien mogelijk was om in artikel 71c en h de mogelijkheid voor de minister te openen om af te wijken. Als ook hiervoor het antwoord geldt, dat altijd non-commerciële en commerciële omroepen gelijk behandeld moeten worden, wijs ik erop, dat het afwijken ook voor beide zou kunnen gelden. Je kunt je

namelijk zeer wel voorstellen, dat er ooit een commerciële omroep komt die op een dusdanige manier een alternatief programma biedt, dat je het een goed programma zou vinden. Eigenlijk gaat het hierbij om een zeer beperkte wijziging van de wet, waardoor je toch de mogelijkheid, voor in dit geval Kunstkanaal, zou openen om zich te ontplooien.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik meen dat dit de minister veel te grote ruimte geeft voor arbitraire beslissingen. Dat is het enige waaraan ik op dit moment denk. Ik herinner mij het uitvoerige overleg in dezen en dan denk ik dat de minister al gauw de mogelijkheid heeft om iets te doen waarmee zeer veel anderen het niet eens zijn.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Voorzitter! De heer Van Middelkoop zei eerder al, dat de cultuurminister soms de media-minister in de weg zit. Het omgekeerde moet echter ook niet het geval zijn. Ik denk aan die grote liefde voor cultuur, terwijl het moeilijk was de 10% kunst te handhaven. Hier zou je ook aan de beperking voor de afwijking bij cultuurprogramma's kunnen denken. Ook dan zou je al bepaalde programma's kunnen helpen, maar er is hier toch een mogelijkheid om een oplossing te vinden en om iets te doen dat naar mijn mening heel goed past bij het beleid dat de regering voert.

Minister **d'Ancona**: Ondanks alle bijna natuurlijke liefde die ik voor zo'n redenering voel, is het gewoon zo dat in de wet 60% is neergelegd. Als wij ordentelijk willen optreden, dan kunnen wij, wanneer de minister anders beslist dan in de wet is vastgelegd, niets anders zeggen dan dat een zeer ongebruikelijke gang van zaken is. Gelukkig is dat zeer ongebruikelijk in ons land.

De heer **Dees** (VVD): Ik snap uw opmerking wel. Het mag echter niet zo zijn dat de regelgeving qua techniek zo dominant is over de inhoudelijke doelen dat iets wat een heleboel mensen willen – men is enthousiast over het Kunstkanaal en de allochtonenprogramma's – daardoor niet mogelijk is. Als wetgever moeten wij toch instrumenten kunnen bedenken om datgene wat wij inhoudelijk willen, ook te regelen. Zo omvangrijk is het probleem toch niet?

Minister **d'Ancona**: Neen, het probleem is niet zo omvangrijk. Ik heb ook al gezegd dat mij er alles aan gelegen is om via de aangegeven route de zaak zo te regelen dat datgene wat u wilt, ook gebeurt. Ik wil niet nu op een achternamiddag doen alsof het niet om een probleem gaat dat uit wetstechnisch oogpunt belangrijk is. Ik wil niet al te formeel doen, maar wij zijn het ook niet gewend om zo informeel te doen als u nu doet.

Voorzitter! Ik kom op de Stichting korrelatie en de Stichting ombudsman. Mevrouw Van Nieuwenhoven heeft mij gevraagd of ik bereid ben om het NOS-bestuur opdracht te geven om een financiële regeling te treffen met de Stichting ombudsman en de Stichting korrelatie. De heer Dees vroeg naar de stand van zaken in dezen. In de schriftelijke voorbereiding heb ik al vermeld dat er overleg gaande was tussen de betrokkenen. Dat overleg heeft, naar ik gehoord heb, inmiddels geresulteerd in concrete werkafspraken. Deze worden binnenkort voorgelegd aan het NOS-bestuur dat mij daar vervolgens over zal informeren. Ik zal de Kamer daar nader over berichten. Ik denk dat de partijen er, zoals dat hoort, in goed overleg gezamenlijk uitkomen.

De heer Wolffensperger had het over het probleem van bindende besluiten van netbesturen. Hij vroeg zich af waarom de netbesturen niet evenals het dagelijks bestuur en de voorzitter van de NOS de bevoegdheid hebben gekregen om bindende besluiten inzake de verticale coördinatie te nemen. Dat is een overbodige en tevens nogal gecompliceerde zaak. Het is overbodig, omdat de zendtijdindeling – dat wil zeggen het aanwijzen van de dagen en de uren, waarop de individuele zendgemachtigden hun uitzendingen verzorgen – al door het dagelijks bestuur van de NOS geschiedt. De invulling van die toegewezen zendtijd is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de zendgemachtigden zelf. Zij moeten hierbij het voor hen bindende coördinatiereglement in acht nemen. Bovendien moeten zij binnen de netbesturen voor onderlinge afstemming zorgen. Indien men niet tot overeenstemming komt, beslist de voorzitter van de NOS. Anders gezegd: of men komt tot overeenstemming en dan is bindende besluitvorming niet nodig; of men komt niet tot overeenstemming en dan kan de voorzitter van de NOS de knoop doorhakken door middel van een bindend besluit. Ook de verticale coördinatie is hiermee als het ware dichtgetimmerd.

Bindende besluitvorming door de netbesturen is technisch gecompliceerd, omdat dan aan de ene kant de verhouding tussen de bindende besluiten van de NOS-voorzitter en die van de netbesturen goed geregeld moet worden, terwijl aan de andere kant de samenloop met beroepsmogelijkheden opgelost moet worden. Tegen een besluit van het netbestuur zou dan immers beroep op de geschillencommissie openstaan, terwijl de voorzitter zo'n besluit ongedaan zou kunnen maken. Ook tegen het besluit van de voorzitter staat beroep open. Dit alles overziend, acht ik een en ander overbodig en zie ik weinig heil in het toekennen van dergelijke bevoegdheden aan de netbesturen, hoewel dit misschien in de visie van de heer Wolffensperger logisch is. Hij volgt mij namelijk ook op een aantal andere punten.

De heren Wolffensperger en Beinema hebben gevraagd of het teletekstprogramma niet netsgewijs kan worden aangeboden. Ik weet niet in hoeverre er behoefte aan bestaat, maar ik heb er principieel gezien geen bezwaren tegen. Nu ik erover heb kunnen nadenken, meen ik dat het wel past in de netsgewijze aanpak. Ik ben dus bereid, daarover met de NOS van gedachten te wisselen.

De heer Rosenmöller heeft gevraagd of we de omroepen niet wettelijk zouden moeten opdragen om voor allochtonen programma's in de eigen taal te verzorgen. Hij weet dat dat al gebeurt. Ik voel er eigenlijk niets voor om Hilversum met nog meer wettelijke regelingen te belasten dan we al doen. Ik vraag me ook af of het een wijs besluit is om het zo stringent vast te leggen, want in zeker opzicht bevriest het de maatschappelijke ontwikkelingen die wij nastreven om integratie te bevorderen. De aard van de programmering voor minderheden moet zich aan de tijd kunnen aanpassen. In de schriftelijke voorbereiding heeft de heer Rosenmöller iets kunnen lezen over de AMvB – ik dacht ook dat hij het

daarmee eens was – inzake specifieke opdrachten. Verder hecht ik erg veel geloof aan de inspanningen die we verrichten op het gebied van de opleiding van allochtonen, omdat ik het eigenlijk het meest vanzelfsprekend vind, als de multiculturele samenleving zich reflecteert in de aard van de programma's en het beeld wat mensen voorgeschoteld krijgen. Ik vind dat dus een zaak van groot belang. Zoals de Kamer weet, zijn we daarmee al een paar jaar bezig; daar bestaat grote belangstelling voor van de zijde van allochtonen. Korte tijd geleden heb ik in dit kader nog een bezoek afgelegd, iets wat ik heel hoopgevend vond. Je zou nog verder kunnen gaan: de BBC heeft behoorlijk stringente voorschriften wat de wijze betreft, waarop minderheden, maar ook gehandicapten en vrouwen, voorkomen in programma's en eraan meewerken. Men kijkt dus of men door goede rapportages komt in de richting van streefcijfers, die men in dat opzicht heeft vastgelegd. Die discussie is hier nog lang niet afgerond. Ik heb wel een paar keer gezegd dat ik dat een goede gang van zaken vind. Maar nogmaals, het wettelijk vastleggen van dingen doet ook wel eens iets stollen, waarvan je juist wilt dat het zich ontwikkelt.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Gaat de algemene maatregel van bestuur waar u net over sprak ook gelden voor de overige acht A-omroepen?

Minister **d'Ancona**: Dat heeft mevrouw Van Nieuwenhoven ook gevraagd. Het antwoord is "nee". Wij gaan er wel van uit dat in het programma-aanbod van die acht overige omroepen op een veel vanzelfsprekender wijze recht wordt gedaan aan de multiculturele samenleving. Ik verschaf ze op allerlei manieren instrumenten om dat inderdaad waar te maken. Nogmaals, de discussie daarover is wat mij betreft niet afgesloten. De instrumenten en de middelen die wij er nu voor inzetten, betekenen niet: einde verhaal. Ik heb al gezegd dat ze de bij de BBC op dat punt al een stuk verder zijn dan wij.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Maar vindt u het van onvoldoende zwaar gewicht dat je die taak ook aan publieke omroepen toedicht in regelgeving, bijvoorbeeld via algemene maatregelen van bestuur? Ik niet.

Minister **d'Ancona**: De instellingen hebben een globaal voorschrift op dit punt. Het uitzonderlijke is dat de NPS gezien haar heel specifieke taak een en ander heel precies krijgt voorgeschreven bij AMvB. Dat betekent overigens niet dat dit aspect bij de andere omroepen geen rol moet spelen. Dat wil ik nog eens uitdrukkelijk tegen de heer Rosenmöller zeggen.

De heer Van Middelkoop was bang dat wanneer de omvang van de publieke omroep zou afnemen de overheid als het ware een gevangene kan worden van het door haarzelf geïntroduceerde concessiestelsel, in die zin dat zij bijvoorbeeld tot schadeloosstelling gehouden is bij een onverhoopte inkrimping van het aantal programmanetten. Laten wij nu niet al te brutaal zijn en heel ver in de toekomst kijken en zeggen dat dit nooit zal gebeuren. Het streven is er natuurlijk op gericht om dat niet te laten gebeuren, want wat zouden wij hier vier jaar lang anders hebben zitten doen. Maar het valt toch niet helemaal bij voorbaat uit te sluiten dat het nooit zal gebeuren en dat het aantal programmanetten teruggebracht zal moeten worden door bijvoorbeeld een onvoorziene, zeer sterke en structurele daling van het marktaandeel van de publieke omroep. Dat terugbrengen van het aantal programmanetten kan echter pas na wetswijziging, zodat de publieke omroepen ruimschoots de tijd krijgen om zich op de nieuwe situatie voor te bereiden en zich daaraan aan te passen. Daarom zou in dat geval de eventuele schade beperkt zijn.

De heer Wolffensperger vroeg zich af hoe de NPS met dezelfde middelen als een ledengebonden A-omroep een zwaarder programma kan financieren, aangezien laatstgenoemde omroep ook nog geld kan verdienen middels ledengebonden activiteiten. Uit geen enkel onderzoek dat ik gezien heb – ik zie ook wel eens een onderzoek van onafhankelijke deskundigen, zeg ik tegen de heer Dees – is gebleken dat een zwaar programma ook in financiële zin zwaarder is. Al die spelletjes en soaps bijvoorbeeld zijn niet goedkoop. Die kun je niet voor een dubbeltje in huis krijgen. Je kunt zeggen dat amusement tot de duurdere programmacategorieën behoort. Mij baserend op die feiten, moet ik er maar van uitgaan dat de NPS wat betreft haar taken er in financiële zin niet onvoordelig uitkomt ten opzichte van andere omroepen. Dat ledengebonden zendgemachtigden ook eigen geld kunnen en moeten inzetten voor programmering, doet niets af aan het feit dat ook de ongesplitste NOS niet dezelfde mogelijkheden heeft als twee A-omroepen bij elkaar.

De heer Dees heeft een aantal opmerkingen gemaakt over de omroepbijdragen en met name de inning ervan door de Dienst omroepbijdragen. Hij heeft gisteravond zelf al gezegd dat de DOB hoogstwaarschijnlijk conform de wet handelt. Dat is ook zo. De wet is duidelijk. Iedereen die een ontvangsttoestel bezit, dient te betalen. Er zijn behoudens de horecaregeling – die ik overigens wil afschaffen – geen vrijstellingsregelingen meer. De heer Dees zal zich herinneren dat die bij de wijziging van de Mediawet in 1988 zijn afgeschaft. Na de succesvolle actie tegen het zwartkijken bij particulieren gaat de DOB door met een actie bij bedrijven en instellingen.

Voorzitter! Er worden geen uitzonderingen gemaakt, ook niet voor studenten. Dit komt soms hard aan, omdat er in het verleden wel vrijstellingen golden. Die golden echter niet voor het CBS in Heerlen. Ik hoop dan ook dat het CBS een fikse navordering tegemoet mag zien. Ik heb overigens wel begrip voor de schrik die is ontstaan bij degenen die in het verleden op een vrijstelling konden rekenen. Ik zal daarom met de DOB overleggen of in de sfeer van de uitvoering een zekere gewenningsprocedure voor de betrokken groepen tot de legale mogelijkheden behoort. Er is veel verwarring ontstaan over de situatie waarin een televisietoestel niet voor de ontvangst wordt gebruikt, maar uitsluitend als monitor. Als er geen ontvangst van televisieprogramma's mogelijk is, is er geen omroepbijdrage verschuldigd.

In antwoord op een vraag van de heer Wolffensperger kan ik zeggen dat alle omroepverenigingen een programmastatuut tot stand hebben gebracht. Dit is een zeer belangrijk punt.

De heer Dees heeft gesproken over de stiefmoederlijke behandeling van het prachtige medium radio. Hij

verwees naar artikel 104, lid 4, van de Mediawet waar staat dat geld bestemd voor de radio ook de televisie gebruikt mag worden. Hij vroeg mijn mening over de suggestie van de Raad voor de kunst om die kasschuif te elimineren. Voorzitter! Het rare is dat ik in het wetsvoorstel aandacht heb gegeven aan de klacht – ook vanuit de radiowereld – dat er geen schot was aangebracht tussen het budget voor de radio en dat voor de televisie. Ik ben met de voorgestelde regeling tegemoet gekomen aan deze vaak gehoorde klacht. Bij deze regeling gaat het om een marge van slechts 10%. Ik wijs erop dat niet alleen 10% van het radiobudget voor televisie kan worden aangewend, maar dat ook het omgekeerde mogelijk is. Dit is met nadruk in artikel 104 opgenomen. Ik heb de indruk dat de wet voor de radio op dit punt verbeterd is. Ik heb er niets op tegen wanneer, zo nodig, 10% van het budget voor de televisie naar de radio gaat.

Voorzitter! Ik behandel de amendementen in volgorde van indiening. Vooraf merk ik op dat sommige amendementen geen goed doen aan de door mij geschetste organisatiestructuur, die de samenwerking en de coördinatie moet bevorderen. Het gaat dan om de amendementen op de stukken nrs. 12, 13, 14, 17, 18 en 24. Het gaat niet om de afzonderlijke amendementen. Als ik die te zamen neem, dan is sprake van een aantasting van hetgeen ik hoop te bereiken, namelijk om via wettelijke instrumenten de bestuurlijke samenwerking en organisatie zo sterk mogelijk te doen zijn, onverlet latend – daarvoor heb ik respect – de geluiden of dit niet op gespannen voet staat met de identiteit en de autonomie. Ik heb vanmorgen uitgelegd, dat ik de balans van die identiteit en de autonomie in de gaten houd.

De amendementen op de stukken nrs. 13 en 17 kiezen als uitgangspunt, dat de individuele omroepen zowel de besturen van de televisienetten als de hun toekomende leden van het algemeen bestuur van de NOS benoemen. Ik hecht sterk aan het gezamenlijk benoemingsrecht van de per zendernet samenwerkende omroeporganisaties. Ik vertrouw ze dat ook toe. Zij komen er wel uit. Hier en daar is men al een stuk verder dan een aantal jaren geleden. Ik zie niet in, waarom wij dat gezamenlijk benoemingsrecht niet tot uiting zouden laten komen in de wet in plaats van weer die individuele omroeporganisatie bovenaan te zetten. Dit is een principiële kwestie. Ter zake van het amendement op stuk nr. 13 is er ook nog een praktisch bezwaar. Mijn voorstel is erop gericht om per zendernet drie vertegenwoordigers in het algemeen bestuur te benoemen. Bij een wisselend aantal wijzigt ook de omvang van dat algemeen bestuur. Niet alleen ik, maar ook anderen hechten zeer aan de omvang van zeventien leden van het algemeen bestuur. Ik vind, dat het amendement geen rekening houdt met het feit, dat het aantal bestuursleden wordt teruggebracht tot vijftien, waardoor een meerderheid van de omroepverenigingen ontstaat.

In diezelfde lijn heb ik het gewijzigde amendement op stuk nr. 24 geplaatst, waarin de voorgestelde coördinerende bevoegdheden van de voorzitter worden overgeheveld naar het dagelijks bestuur, waarin de omroepen ook een meerderheid hebben. Het is een punt, waarmee ik een probleem heb.

Het amendement op stuk nr. 18 handelt over de zendercoördinator op de radio. Ik heb het gevoel, dat dit een belangrijk amendement is, ook in de praktische dagelijkse gang van zaken. Het is een stap terug. Er wordt voorgesteld om die zendercoördinator op de radio van zijn kracht te beroven door de voorgestelde taken over te hevelen naar het dagelijks bestuur en overleg met de netredacties te verordonneren. Dat lijkt mij een behoorlijke mangeling voor die zendercoördinator. Iemand die er ongeschonden uitkomt, moet een bijzonder iemand zijn.

Over het amendement op stuk nr. 12 hoef ik niet zoveel te zeggen. Ik heb de kwestie van de interne geschillencommissie voorgelegd aan de Kamer. Ik heb gezegd dat ik niet zozeer hecht aan het vastleggen in de wet, maar dat ik wel hecht aan de achterliggende gedachte.

Op twee punten lijkt er materieel overeenstemming te ontstaan. Ik denk aan het amendement op stuk nr. 14 inzake het NOS-bestuur en dat op stuk nr. 12 inzake de geschillenregeling. Wat het amendement op stuk nr. 14 betreft, is als ik het goed begrepen heb een meerderheid van de Kamer tegen een vertegenwoordiging in het algemeen bestuur van ROOS en de Wereldomroep, maar wenst men wel de omvang, zeventien leden, intact te laten. Wat het amendement op stuk nr. 12 betreft, heb ik de indruk dat de Kamer mij wel steunt als het gaat om het voorkomen van een beroepsgang naar het commissariaat, terwijl zij niet erg geporteerd is voor een nieuw ZBO in Hilversum, omdat zij dit niet zo'n mooie figuur vindt.

Ik zal een nota van wijziging indienen met betrekking tot deze twee amendementen, waarin ik probeer tegemoet te komen aan datgene waarover de Kamer en ik het, dacht ik, eens zijn en waarin een en ander op een wat duidelijker en correctere wijze is aangegeven. In die nota van wijziging wordt aangegeven dat de geschillencommissie geschrapt wordt. Dit wil zeggen dat wat ik hier betoog in mijn visie ook zonder wettelijke basis bij interne conflictbeslechting mogelijk is, mits – dit is mijn belangrijkste punt – daardoor maar niet de beroepsgang naar het commissariaat geopend wordt. Bijgevolg zullen bezwaren die hier zijn aangevoerd tegen besluiten van NOS-organen op de door de Algemene wet bestuursrecht voorgeschreven wijze behandeld moeten worden. Met andere woorden: het administratieve beroep op de geschillencommissie wordt vervangen door een bezwaarschriftenprocedure.

Ten aanzien van de vervolggang naar de rechter blijft de situatie ongewijzigd, zoals men zal begrijpen. Het bestuur van de NOS blijft bestaan uit zeventien leden. De vertegenwoordiging van ROOS en de Wereldomroep komt te vervallen, hetgeen de meerderheid van de Kamer wenst.

Ik kom nu tot een kort commentaar op de afzonderlijke amendementen. Het amendement op stuk nr. 32 lijkt mij door de nota van wijziging overbodig geworden, maar dit kan men pas zien als men de nota van wijziging voor zich heeft. Ik dien deze nu in.

Het amendement op stuk nr. 10 van de heer Van Middelkoop beoogt vast te leggen dat de omroepverenigingen desgewenst op alle radionetten mogen uitzenden. Dit amendement komt mij overbodig voor. Het wetsvoorstel gaat uit van de wens van de omroepverenigingen. Wel kan bij algemene maatregel van bestuur worden vastgesteld dat iedere omroepvereniging op een minimumaantal netten moet

uitzenden. Dus: meer mag en minder mag niet. Dit amendement is overigens identiek aan dat op stuk nr. 19 van de leden Beinema en Van Nieuwenhoven. Ik heb geen bezwaar tegen aanvaarding van dit amendement, maar het lijkt mij overbodig.

Het amendement van de heer Van Middelkoop op stuk nr. 11 strekt tot het schrappen van de mogelijkheid om de budgetten voor informatieve en educatieve programma's en voor culturele programma's te oormerken.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Dit amendement kan ik intrekken; ik heb zelfs nog een kleine onvolkomenheid over het hoofd gezien. De collega's Beinema en Van Nieuwenhoven hebben die onvolkomenheid wel genoteerd in hun amendement. Bij de stemmingen steun ik dat amendement graag.

De **voorzitter**: Aangezien het amendement-E. van Middelkoop (stuk nr. 11) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik denk dat de heer Van Middelkoop zijn amendement heeft ingetrokken, omdat hij het amendement op stuk nr. 20 van de heer Beinema en mevrouw Van Nieuwenhoven beter vindt.

De amendementen op stuk nr. 12 strekken ertoe dat er geen geschillencommissie komt, maar dat men beroep kan instellen bij het Commissariaat voor de media. Ik heb een en ander al uitvoerig uiteengezet en dat heeft geleid tot de nota van wijziging. Als de indieners vasthouden, wat hun recht is, aan een beroepsgang bij het Commissariaat voor de media, ontraad ik aanvaarding van het amendement. Maar misschien kunnen de indieners van het amendement de nota van wijziging nog eens goed bekijken.

De amendementen op stuk nr. 13 van de leden Van Nieuwenhoven en Beinema gaan over het individueel benoemingsrecht. Ik heb uitgelegd dat ik om principiële en praktische redenen hecht aan gezamenlijke benoeming en het gezamenlijk benoemingsrecht. Ik ontraad dan ook aanvaarding van dit amendement.

De amendementen op stuk nr. 14 van de leden Van Nieuwenhoven en Beinema zijn volgens mij in een ander licht komen te staan door de nota van wijziging.

Het amendement op stuk nr. 15 is vervangen door een amendement op stuk nr. 24. Dat behandel ik straks.

Het amendement op stuk nr. 16 van de heer Beinema betreft verplichte financiële vergoeding voor de verplichte prime-time-zendtijd. Daar heb ik de volgende bezwaren tegen. De discussie over de uurbedragen kan natuurlijk weer geïntroduceerd worden, maar gaat dan over de begrippen "uitzendminimum" en "verantwoorde vergoeding". Met de voorgestelde budgetfinanciering wil ik daar nu juist vanaf. De publieke omroep moet zelf beslissingen nemen over zendtijd en inzet van financiële middelen. Hiermee wil ik hun zelfstandigheid sterk benadrukken. Je doet die omroep onrecht, als je meent dat dit soort dingen daar niet aan overgelaten kan worden.

Het begrip "verantwoorde programmaverzorgingsvergoeding", wat overigens een mooi woord voor het scrabblebord is, acht ik niet zo goed te hanteren. Mijn opties op financieel terrein zijn bekend. Ik noem verlaging rijksmiddelen, eigen inkomsten en tering naar de nering zetten. Bovendien is het bekend dat de financiële positie jaarlijks aan de orde is bij de besluitvorming over het meerjarenplan van de omroep.

Ik hoef mijn bezwaren tegen de amendementen op stuk nr. 17 van de leden Van Nieuwenhoven en Beinema niet te herhalen.

Met het amendement op stuk nr. 18 worden de bevoegdheden van de radiozendercoördinatoren overgeheveld naar het dagelijks bestuur en de netredactie. Ik heb al aangegeven hoe ik hierover denk. Ik voeg daaraan toe dat met dit amendement de klok als het ware wordt teruggezet, als je in ogenschouw neemt op welke wijze de mensen moeten werken. In de toelichting op het amendement wordt ook ten onrechte de indruk gewekt dat de organisatie van televisie-uitzendingen vergelijkbaar is met die van de radio. Wij hebben bij de radio gekozen voor zenderprofielen, zoals u ook weet, die nu juist door samenwerking van al die zendgemachtigden gestalte moeten krijgen. Anders lukt dat niet. Dat verzwaart natuurlijk de coördinatietaak en vraagt om een heel slagvaardige structuur. Wij hebben ons daarbij ook laten leiden door hetgeen al in gang is gezet bij de ontwikkeling van de radio, bij de ontwikkeling van zenderredacties tot zendercoördinatoren. Dat is geen nieuw bedenksel. Men werkt al zo. Ik vind het jammer dat dit amendement die ontwikkeling terugdraait. Ik vind dat heel onwenselijk, zoals u zult begrijpen.

Ik zie geen bezwaar tegen de aanvaarding van het amendement van de heer Beinema op stuk nr. 19.

De heer **Wolffensperger** (D66): U vindt het overbodig.

Minister **d'Ancona**: Ja, dat heet overbodig.

Het amendement van de heer Beinema op stuk nr. 20 is hetzelfde als het amendement op stuk nr. 11. Ik heb daarover nog geen oordeel gegeven, omdat de heer Van Middelkoop al bij de microfoon stond om te zeggen dat hij zijn amendement introk.

Het gaat om het schrappen van de mogelijkheid om de budgetten voor informatieve en educatieve programma's en voor culturele programma's te oormerken. Dat amendement verbaast mij een beetje. Ik heb al gezegd dat het aanbrengen van het financiële schot tussen radio en televisie juist is aangeraden. Dat oormerken zou juist ten behoeve van de kwaliteit zijn. Wat mij betreft is die redenering hetzelfde voor de culturele en andere programmacategorieën, dus de informatie en de educatie. Ik begrijp niet waarom men dat oormerken niet een goed middel vindt om datgene waarop wij juist gesteld zijn, ook te verkrijgen. Het voorgestelde vijfde lid van artikel 104, waarover de heer Beinema sprak, is een instrument om zo nodig de kwaliteit te bewaken, iets wat je alleen in het uiterste geval hoeft aan te wenden. Ik vermag absoluut niet in te zien dat die bevoegdheid in de praktijk zou kunnen leiden tot ondoelmatig gebruik van programmabudgetten. Dan heb ik het zeker verkeerd begrepen. Ik vind het meer een stok achter de deur, te meer daar ik ieder jaar het budget voor de binnenlandse omroep voorleg aan de Kamer. De Kamer heeft dus jaarlijks de mogelijkheid om door middel van dit artikel, het vijfde lid van artikel 104, in te grijpen op onderdelen waar de Kamer juist zo in geïnteresseerd is. Men beneemt zich als het ware de mogelijkheid van die stok achter de deur. Ik kan dat niet begrijpen.

De heer **Beinema** (CDA): De minister heeft eerder in haar betoog gezegd dat er geen automatisch verband is tussen de prijs van een programma en de culturele waarde. Het hoeft niet parallel te lopen. Een heel goed cultureel programma hoeft niet extra duur te zijn en andersom. Dat is zo. Dat ben ik levendig met haar eens. Daarom is het budgettaire instrument dat de minister achter de hand wil hebben, zo onhandig. Het kan betekenen dat men ertoe gedwongen wordt, geld uit te geven in een sector van het programmavoorschrift, terwijl dit op zichzelf helemaal niet nodig is.

Verbazing roept soms verbazing op. De minister heeft het merendeel van mijn amendementen misschien niet weggesabeld, maar wel willen wegsabelen, onder aanroeping van de zelfstandigheid van de omroepen, die zelf dit moeten kunnen doen en dat moeten kunnen regelen. Inderdaad, op dit punt vind ik dat de omroepen het zelf moeten regelen, en niet de minister.

Minister **d'Ancona**: Wij verschillen hierover duidelijk van mening. U wilt de minister iets laten regelen, terwijl ik op dit punt hieraan geen behoefte heb, maar juist zelfregulering van belang vind. Op dit punt, waarop de doelstelling natuurlijk is dat wij kunnen bekijken of men het geld besteedt aan datgene wat wij belangrijk vinden, gaat het niet alleen om de hoogte van de bedragen. Er is natuurlijk een zekere relatie met het totale budget en omroepen moeten in hun meerjarenplan zelf de schotten aangeven. Hierin ligt dus de mogelijkheid voor ons, voor mij en de Kamer, om te bezien of het gebeurt conform de afspraken die wij hier nu maken en datgene waarvoor het publieke bestel er is. Ik blijf het met u oneens. U wilt op dit voor mij belangrijke punt een vrijheid geven die tussentijds bijna oncontroleerbaar is, ook voor de Kamer. Dit vind ik onverstandig.

Nogmaals, het hoeft misschien helemaal niet. Artikel 104, vijfde lid, is niet iets waarvan je te pas en te onpas gebruik moet maken. Wanneer het op een wijze gaat die niet conform afspraken en gewekte verwachtingen is, heeft de Kamer de mogelijkheid, dit artikel te gebruiken. Meer is het niet; het hoeft dus niet.

De heer **Beinema** (CDA): Het artikel spreekt van percentages van bedragen en geeft dus zuiver een budgettaire sturing. Het gaat terecht niet zover dat de minister de mogelijkheid krijgt, de aanwijzing te geven dat een bepaald drama-programma moet worden uitgezonden of dat er zoveel geld aan goede films moet worden besteed. In die zin is het instrument ook volstrekt onbruikbaar; het is veel te grof. Voor zover het wel bruikbaar is, is het hèt voorbeeld van bevoogding in dit voorstel van wet. Daar zijn wij tegen.

Minister **d'Ancona**: Er is hier geen sprake van bevoogding. Dan kun je alles wat wij hier vandaag en gisteravond met elkaar doen, onder de paraplu bevoogding brengen. Wij bemoeien ons ermee, met ons allen. Of wij het eens zijn met datgene wat de minister voorstelt, of oneens, wij bemoeien ons ermee. Het is een laatste middel dat in lid 5 van artikel 104 wordt aangedragen, niet bij voorbaat, maar achteraf, een stok achter de deur, niet voor de deur. Dit betreft een punt waarop de Kamer naar mijn mening inzage en controlemogelijkheid moet hebben.

De heer **Beinema** (CDA): Voor het doel dat de minister beoogt, is het middel naar mijn mening tamelijk, om niet te zeggen volstrekt onbruikbaar. Als zij een effectief middel wil hebben, moet zij de bevoegdheid hebben om binnen de budgetten nadere aanwijzingen te geven. Deze bevoegdheid vraagt zij gelukkig niet.

Minister **d'Ancona**: Ik ben het niet met u eens. De bruikbaarheid van dit middel wordt door de Kamer bepaald. Het is een mogelijkheid die ik aanreik en die u kunt gebruiken. Als u er geen behoefte aan hebt, gebruikt u het niet. Als de minister er geen behoefte aan heeft, wordt het niet gebruikt.

Helaas, ook met het volgende amendement van de heer Beinema ben ik het niet eens. Het betreft de deling van programmavoorschriften voor samenwerkende omroepverenigingen. Ik vind dat de heer Beinema zozeer hecht aan de identiteit, dat hij ook in zo'n amendement voorbijgaat aan hetgeen waarin je je identiteit zou kunnen bewijzen. Ik geloof nu juist – dat zal de heer Beinema misschien vreemd van mij vinden – dat, wanneer je een programmavoorschrift deelt en daarin een zekere vrijheid krijgt, je veel meer in staat bent om die programma's voor je rekening te krijgen, waarin je vindt dat je je eigen identiteit het beste kenbaar maakt. Ik vind derhalve – ik zeg dit ook in de richting van andere leden van de Kamer – dat dit amendement van de heer Beinema eigenlijk onrecht doet aan datgene wat hij beoogt en ik ook goed vind, namelijk dat je je sterk maakt in die programma's waarvan je vindt dat daarin je eigen identiteit kan worden uitgedragen. Dit geeft daar de ruimte voor. Men kan dan met elkaar afspreken: ik doe nu dit, want daarin komt mijn identiteit beter naar voren dan in iets anders.

De heer **Wolffensperger** (D66): Kan de minister nog even ingaan op mijn waarschuwing in eerste termijn, dat dit amendement, op stuk nr. 21, in elk geval niet zo kan worden aangenomen, omdat het een zeer onvoldragen amendement is? Schrapping van artikel 51 zou namelijk tot tal van aanpassingen in de rest van de wet leiden. Ik vind dat zij als minister die waarschuwing behoort te geven, voordat wij gaan stemmen over zulke amendementen.

Minister **d'Ancona**: Ik dank u voor die opmerking; ik zal daar nog eens even goed naar kijken.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! De minister hoeft niet meer te kijken, want er wordt al naar gekeken.

Minister **d'Ancona**: Ik begrijp dat de indiener zijn verantwoordelijkheid in dezen neemt.

Het amendement op stuk nr. 22 van de heer Van Middelkoop, inzake het schrappen van de bepaling van 10% kunst, wordt misschien ondersteund door de heren Leerling en Van der Vlies. Afgaande op hun bijdragen – ik heb goed naar hen geluisterd – dacht ik dat zij daar sympathie voor voelden. Dit hoeft echter niet het geval te zijn; ik wil hen er niet toe aanmoedigen. Ik wil mij heel krachtig verzetten tegen het schrappen van dit voorschrift. Het gaat hierbij om een inspanningsverplichting, waar de omroepen zonder al te veel moeite aan kunnen voldoen. Voorts vind ik het buitengewoon belangrijk dat wij ons, tegen de achtergrond van datgene wat in de Cultuurnota staat, niet de kans laten ontgaan om dit belangrijke

doorgeefluik optimaal te benutten. Dan is 10% nog heel bescheiden.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! De minister begon aardig, maar ik mag haar eraan herinneren dat er destijds een motie is ingediend over deze materie, medeondertekend door de VVD, terwijl mevrouw Van Nieuwenhoven in eerste termijn ook zeer kritisch over deze bepaling heeft gesproken. Mijn stelling is, uitgaande ook van een rapport van de NOS, dat het overbodig is, omdat op dit moment al aan een percentage van ongeveer 10 wordt voldaan. Ik heb nog allerlei andere argumenten, die ik nu even laat liggen; ik wijs er hier slechts op dat het overbodig is.

Minister **d'Ancona**: Het is fijn dat uit een onderzoek, een inventarisatie ad hoc, blijkt dat men er tot nu toe weinig moeite mee heeft gehad. Maar als wij de regelgeving afschaffen, omdat men in de praktijk al allerlei dingen vanzelf blijkt te doen, dan kan er gelukkig nog heel wat meer weg uit het wetsvoorstel.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Neemt u mij niet kwalijk: het is geen kwestie van afschaffing van regelgeving. Op dit moment bestaat er geen regel of voorschrift inzake 10%. Er wordt niettemin in vrijwilligheid kennelijk aan voldaan; de omroepen pakken dus hun culturele taak op dit punt op. Dat is voortreffelijk. Desondanks wil deze minister, als cultuurminister en niet als mediaminister, toch nog zo'n extra voorschrift in de wet opnemen. Dan zeg ik: overheid, blijf op afstand en leg niet meer regels en voorschriften op dan strikt nodig.

Minister **d'Ancona**: Het betreft hierbij twee dingen. In de eerste plaats valt het mediabeleid onder mijn bevoegdheid als cultuurminister: het mediabeleid is onderdeel van de portefeuille cultuur. In de tweede plaats haalt niet iedereen die 10% kunst: dit blijkt uit het onderzoek waaraan de heer Van Middelkoop refereert. Nu maken wij er een algemene regel van: iedereen moet daaraan kunnen voldoen. Wat voor een aantal, het merendeel, geen probleem leek, wordt nu regel voor iedereen. Ik vind het belangrijk dat dat in de wet blijft staan.

De heer **Leerling** (RPF): Ik voel mij aangesproken door de minister. Ik heb gisteravond heel nadrukkelijk twee argumenten genoemd. Als wij praten over "overheid op afstand", vraag ik mij af waarom deze extra regel moet worden opgenomen. Ik verwijs naar de opmerking hierover van collega Van Middelkoop. Verder heb ik de minister gevraagd om de omroepinstellingen de volle ruimte te geven om zelf te bepalen wat zij onder kunst verstaan. Want over smaak valt niet te twisten.

Minister **d'Ancona**: Daar hebt u absoluut gelijk in: over smaak valt inderdaad niet te twisten. Het gaat daarbij dan ook om de omschrijving van het type programma's dat daaronder kan worden verstaan. Ik kan u geruststellen dat het er daarbij niet om gaat of iets wel of niet mooi is. Wij hebben, zoals u weet, al jarenlang dat zogeheten Escort-systeem waarin criteria staan. Wij brengen nu binnen dat Escort-systeem een zekere aanscherping aan, omdat er soms ook wel programma's onder cultuur werden gerekend waarvan wij ons afvroegen of dat nu wel een juiste benaming was. Ik heb dus het idee dat het, waar wij dit doorgeefluik willen gebruiken om mensen in aanraking te brengen met wat wij de kunsten noemen, er niet om gaat of iets mooi of lelijk is, maar dat het gaat om de vraag of het valt onder de categorie programma's die heel goed te omschrijven en te benoemen is.

De heer **Leerling** (RPF): Voorzitter! Het is een moeilijke discussie die wij hierover moeten voeren. Ik heb dat overigens in enkele mondelinge overleggen en uitgebreide commissievergaderingen ook al met de minister besproken. Er bestaat een pluriform omroepbestel. Ik vind dan ook dat je op dit punt pluriform moet zijn. Als een omroep kan aangeven wat hij als kunst beschouwt, als hij aangeeft wat volgens hem cultuur is, dan moet de minister ermee akkoord gaan dat het onder de regeling valt. Maar ik vind niet dat de minister moet voorschrijven welk soort programma's men moet gaan maken. Want het is best mogelijk dat dat soort programma's helemaal niet binnen de identiteit van die desbetreffende omroep valt.

Minister **d'Ancona**: In gesprekken met de betrokkenen heb ik daar nooit zoveel verschil van mening over gehad. Nogmaals, ik vind dat kabinet en Kamer een beetje consequent moeten zijn in datgene wat wij in andere overleggen vrij natuurlijk vinden. Nederland beschikt over een groot en rijk cultureel aanbod, een aanbod op het gebied van kunsten waar iedereen aan meebetaalt. Ik vind dat in ieder geval een deel, alles kan niet, daarvan onder de aandacht van het kijkend publiek moet worden gebracht. Dat is niet meer dan normaal.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Voorzitter! Het zal de minister niet ontgaan zijn dat mijn insteek toch een beetje een andere is dan die van beide vorige interrumpanten. Op zichzelf zou ik die 10% kunst best gerealiseerd willen zien. Maar ik had nu juist vernomen dat het binnen het Escort-systeem bijna niet mogelijk is om aan te geven wat kunst is. Dat maakt het niet te handhaven. Mijn vraag was er dus op gericht of niet via de criteria van het Stimuleringsfonds culturele omroepprodukties een aanscherping kunnen krijgen, zodat, als omroepen daar om subsidie komen vragen, daarmee "automatisch" het percentage kunstprogramma's in Hilversum wordt verhoogd. Gaat de minister ook nog in op die vraag?

Minister **d'Ancona**: Op zichzelf ligt het erg voor de hand dat de programma's die via het Stimuleringsfonds gesubsidieerd worden, in die categorie vallen. Maar omgekeerd is het vrij moeilijk om de artistieke criteria die het fonds hanteert in wetgeving vast te leggen. Dat gaat ook veel verder dan het Escort-systeem. Ik heb het wel geprobeerd, ik heb er ook over gediscussieerd, maar de criteria van het Stimuleringsfonds zijn voor het werk van dat Stimuleringsfonds uitermate hanteerbaar, maar voor het beoordelen van televisieprogramma's nogal ingewikkeld.

Het amendement van de heer Van Middelkoop op stuk nr. 23 betreft een concessieverlening door het commissariaat. In de toelichting van dat amendement staat, dat ik helemaal geen bezwaar meer zou hebben tegen concessieverlening door het commissariaat omdat dit zo in het eindverslag staat. Vanochtend heeft de heer Van Middelkoop het een beetje genuanceerder weergegeven. Ik kon hem wel gelijk geven, dat

ik dat een bespreekbare kwestie vond. Ik heb vanochtend echter nog steeds verdedigd, dat ik het een beleidsrijk element vind in het geheel en dat naar mijn mening de Kamer daarover iets te zeggen moet krijgen, een politieke controle moet kunnen uitoefenen. Te meer daar door de eerste nota van wijziging de beleidsvrijheid ten aanzien van de zenderindeling aanzienlijk beperkt is nu het initiatief daarvoor bij de omroepen zelf wordt gelegd. Goed, ik zal mijn definitieve standpunt nog even voor mij houden. Ik geloof dat ik hierover voldoende heb gezegd.

Dan kom ik bij het amendement op stuk nr. 24 van de leden Beinema en Van Nieuwenhoven over de coördinatiebevoegdheden van de voorzitter van de NOS. Ik heb *eigenlijk alle bezwaren die ik tegen* dit amendement heb, al genoemd. Het is een verkleining van de slagvaardigheid van het operationele bestuur. Het legt in feite de verantwoordelijkheid weer bij de omroepvoorzitters. Wij weten nu toch vanuit het verleden dat dit niet goed werkt. Ik geloof dan ook dat de opmerking in de toelichting van het amendement, dat het amendement strookt met mijn reactie in mijn memorie van toelichting, onjuist is. Ik heb daar nu juist betoogd, dat iemand de bevoegdheid moet hebben knopen door te hakken opdat die stroperige besluitvorming wordt doorbroken. Als ik het goed begrijp, beoogt het amendement het tegengestelde.

Het amendement op stuk nr. 25 strekt ertoe, de kerkelijke zendgemachtigden ook een tienjarige zendtijdgarantie te geven. Ik heb in de schriftelijke voorbereiding al aangegeven dat ik de principiële noodzaak daarvan niet zo inzie. Kerken zijn kerken en geen omroeporganisaties. Zij hebben, evenals politieke partijen en de overheid, het recht op enige zendtijd. Hoe die aangewend wordt, dient mijns inziens op jaarbasis bezien te worden. Een vergelijking met de omroeporganisaties gaat absoluut niet op. Dat is het verschil met de educatieve concessie. Wetstechnisch is het ook niet zo fraai, want het verschil tussen zendtijd en concessie vervaagt. Inhoudelijk misgun ik de kerken natuurlijk geen langdurige zendtijdgarantie, maar principieel vind ik het een eigenaardige zaak. Ik wacht het oordeel van de Kamer in dezen af.

Het amendement van de heer Wolffensperger op stuk nr. 26 strekt ertoe, de concessieperiode voor publieke omroepen vast te stellen op vijf jaar in plaats van op tien jaar. Dat mijn reactie wat afwijzend was, zal u niet verbazen. Ik heb daarvoor al voldoende argumenten aangevoerd. Misschien kan ik het amendement op stuk nr. 29 van mevrouw Van Nieuwenhoven hierbij betrekken. Ik hecht aan die tienjarige concessie in relatie tot een goede bestuurlijke herstructurering. Dat is voor mij een afwegingsmoment. De intentie van het amendement van mevrouw Van Nieuwenhoven betreft de wil tot samenwerking en die intentie onderschrijf ik natuurlijk. Met dit amendement zal ik dan ook beter kunnen leven dan met dat van de *heer Wolffensperger. Dat wil de* concessietermijn over de hele linie tot vijf jaar beperken. Het amendement van mevrouw Van Nieuwenhoven daarentegen heeft de tienjarige concessietermijn als basis en hierin is dus voor mij het verschil tussen de twee amendementen gelegen. Misschien kan de heer Wolffensperger nog eens serieus over zijn amendement nadenken. Mijn verschil in beoordeling van het amendement-Wolffensperger en het amendement-Van Nieuwenhoven is dus hierin gelegen. Nogmaals, mijn voorkeur gaat uit naar datgene wat ik vanochtend in de Kamer heb verdedigd: de tienjarige concessie zoals geregeld in het wetsvoorstel.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! Wil de minister iets zeggen over het vitale verschil tussen het amendement van de heer Wolffensperger en dat van mevrouw Van Nieuwenhoven? Ik zelf heb meer sympathie voor het amendement van de heer Wolffensperger. Met het amendement van mevrouw Van Nieuwenhoven wordt als het ware tegen een omroepvereniging gezegd: u kunt een concessie krijgen onder de voorwaarde dat anderen bereid zijn met u samen te werken. Een omroepvereniging heeft dat echter niet zelf in de hand. Dat is mijn bezwaar tegen dat amendement. Naar mijn gevoel moet je dit type voorwaarde niet aan een concessie verbinden.

Minister **d'Ancona**: Ik begrijp uw standpunt.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Heeft u toch voorkeur voor het amendement-Van Nieuwenhoven?

Minister **d'Ancona**: Ik heb gezegd dat ik, alles afwegende, de voorkeur geef aan mijn eigen uitgangspunt en verder komt het amendement-Van Nieuwenhoven dichter bij mijn voorstel dan het amendement-Wolffensperger.

De heer **Dees** (VVD): Vanmorgen is hierover een interruptiedebat geweest en ik heb de indruk dat u vanmorgen meer begrip had voor de argumenten tegen uw voorstel en dat u meer ruimte aan het creëren was voor amendementen waarin een termijn van vijf jaar werd genoemd. Aangezien wij nog enkele dagen de tijd hebben, zou mijn suggestie aan *u zijn om nog eens na te gaan of u* niet met een veel betere nota van wijziging zou kunnen komen. In dit verband wil ik de discussie op twee puntjes toespitsen. Het eerste punt betreft het volgende.

Als er extern van alles verandert en het bestel is niet in stand te houden – dat hoeft men niet te hopen, maar dit kan vanwege de omstandigheden het geval zijn – dan krijgt men met twee zaken te maken. In de eerste plaats kan er sprake zijn van schadeclaims van omroepen die tienjarige concessies hebben en die op grond van uitspraken van regering en parlement ingewikkelde reorganisaties hebben laten plaatsvinden. In de tweede plaats gelden de rechten en bevoegdheden van regering en parlement om vanwege beleid dat zij zelf wensen te voeren ook in de komende tien jaar in de Mediawet veranderingen aan te brengen. Als u alles voor tien jaar bevriest, zet u de regering en het parlement voor tien jaar buitenspel. Dat vind ik principieel onjuist. Ik meen dat u voor deze argumenten vanmorgen meer begrip had dan voordien en daarom verwachten wij van u dat u in ieder geval met iets naders komt.

Minister **d'Ancona**: Ik kom met niets naders, voorzitter, ook niet nu ik hiertoe zo vriendelijk ben uitgenodigd. Evenals in de schriftelijke voorbereiding heb ik vanochtend eindeloos gepleit voor mijn standpunt. Dat ik dat op een vriendelijke manier heb gedaan en daarbij goed naar de leden heb geluisterd, is een bijkomende verdienste. Gelukkig maar dat ik dit

heb gedaan! Vanochtend heb ik het voorstel ten aanzien van die tienjarige concessie in alle opzichten verdedigd. Ik heb ook gezegd, dat ik het van belang vond om eventualiteiten die reeds genoemd zijn in de beschouwingen te betrekken. Ik wilde daarover dus nog eens goed nadenken. Ik heb zelf geen behoefte aan een nota van wijziging. Ik heb wel behoefte aan de goedkeuring door de Kamer van mijn eigen voorstel. Als mijn voorstel een stap te ver zou zijn, zijn er van de zijde van de Kamer voldoende andere voorstellen om een keus te kunnen maken.

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Vanmorgen heb ik toch ook iets anders gehoord. Naar mijn mening is er dan ook sprake van een nuanceverschil met wat de minister nu zegt. Het probleem is, dat de minister haar oorspronkelijke voorstel niet door deze Kamer aanvaard zal krijgen. Ik heb goed in mijn oren geknoopt wat zij op dit punt vanmorgen zei. Zij heeft erop gewezen dat een aantal amendementen iets af zullen doen aan de samenwerking en een verschuiving naar omroepidentiteit inhouden. Als zodanig heeft zij een aantal amendementen aangeduid. Als die amendementen worden aangenomen, zou er volgens haar echter een argument meer zijn voor het hanteren van een wat kortere concessietermijn. Dat heeft zij vanmorgen duidelijk gezegd. Met een dergelijk argument kan ik ook volledig instemmen.

Minister **d'Ancona**: In dat licht beoordeel ik ook het amendement-Van Nieuwenhoven. Daarin is het uitgangspunt die tienjarige concessie, maar dan wel onder bepaalde voorwaarden. Deze zijn als het ware een vertaling van datgene wat ik van belang vind, namelijk de samenwerkingsgedachte en de wijze waarop men die realiseert. Dit laat natuurlijk onverlet dat ik hier mag zeggen wat voor mij prioriteit heeft. Niet wetend wat de voorkeur van de fracties ten aanzien van de amendementen zal zijn, ook met betrekking tot het aspect dat de heer Wolffensperger heeft aangeduid, zeg ik nu dat ik mij in tweede instantie beter kan vinden in datgene wat mevrouw Van Nieuwenhoven heeft geformuleerd.

De heer **Dees** (VVD): Vanmorgen wekte u op z'n minst de indruk meer ruimte te verschaffen en meer begrip te hebben voor de argumenten. Als de situatie nu echter zo ligt, moet u op de tegenargumenten ingaan. U moet dan ingaan op het tegenargument dat regering en parlement de komende tien jaar niets fundamenteels in het bestel kunnen veranderen, ook niet wanneer door exogene factoren veranderingen in het medialandschap worden veroorzaakt.

Minister **d'Ancona**: Dat klopt inderdaad. De afweging heeft geleid tot een zekere ruimte voor de Kamer.

De heer **Dees** (VVD): U vindt het dus aanvaardbaar dat regering en parlement gedurende tien jaar niets kunnen veranderen ten aanzien van deze wezenlijke vraagstukken.

Minister **d'Ancona**: U zegt dat er niets meer veranderd kan worden, maar dat is geheel in strijd met alles wat er gesteld is. Ik heb u gisteravond al gezegd dat u alle kritische commentaren goed gelezen schijnt te hebben, maar dat u het wetsvoorstel zelf toch wat oppervlakkig beschouwd lijkt te hebben. Dat houd ik nu vol, als u zegt dat wij tien jaar niets gaan veranderen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Maar wat kunt dan in die tien jaar veranderen? Wij hebben vanochtend een debatje gehad over het feit dat u in die tien jaar zelfs de zenderindeling niet meer kunt veranderen. Wat kunt u dan nog allemaal veranderen?

Minister **d'Ancona**: Het belangrijkste is dat wij de komende jaren gebruiken voor de dingen die in het wetsvoorstel zijn aangegeven. Ik noem de bestuurlijke samenwerking, de financiële verbetering, de verbetering van het programma, de horizontale en de verticale coördinatie en de schaalvergroting. Ik hoef dat toch niet allemaal te zeggen. Wij bieden hiervoor een aantal instrumenten aan. Ik ben er absoluut van overtuigd dat het woord "bevriezen" niet op zijn plaats is.

De heer **Wolffensperger** (D66): Met respect, maar u geeft nu geen antwoord op de vraag. U zegt dat er nog veel veranderd kan worden. De heer Dees heeft gevraagd wat er dan nog allemaal veranderd kan worden. Ik heb dat ook gevraagd. Wat kun je nu in die tien jaar nog veranderen in de gevallen die de heer Dees heeft genoemd?

Minister **d'Ancona**: Ik heb het erover dat het wetsvoorstel dat er nu ligt, veranderingen in gang zet. Ik dacht dat de heer Dees bedoelde dat er in die tien jaar niets meer zou veranderen.

De heer **Dees** (VVD): Kern van mijn betoog was dat, als in het medialandschap een heleboel verandert – het staat vast dat er de komende tien jaar ook buiten Hilversum een heleboel veranderingen plaatsvinden – dit gevolgen heeft voor Hilversum. De politiek staat dan echter buitenspel. Zij kan bijvoorbeeld niet beslissen om terug te gaan van drie Nederlandse televisienetten naar twee. De politiek staat buitenspel, als het gaat...

Minister **d'Ancona**: Ik wil u even interrumperen, omdat wij anders in herhaling gaan vervallen. In antwoord op een vraag van de heer Van Middelkoop heb ik precies aangegeven wat er gebeurt, wanneer wij onverhoopt terug moeten van drie naar twee netten. Dan is wetswijziging nodig. De omroepen kunnen zich daar ook op voorbereiden. Kortom, ik heb daar uitvoerig op geantwoord. U zegt aldoor dat ik geen antwoord geef, maar u moet natuurlijk wel luisteren naar sommige antwoorden die ik aan anderen geef.

De heer **Dees** (VVD): Het gaat erom dat de omroepen dan toch een buitengewoon sterk juridisch wapen in handen hebben. Zij kunnen zeggen: hier is de concessie; minister, ik werk niet mee; ik heb rechten.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Dat kan natuurlijk niet, want men krijgt die concessie slechts onder bepaalde voorwaarden. Nogmaals, lees wat daarover is geschreven en wat op dat punt is besproken, zowel gisteravond als vandaag. Ik blijf bij wat ik gezegd en geschreven heb. Na al die ellenlange verhalen ga ik de heer Dees nu geen gelijk geven vanwege zijn argumentatie. Wij hebben gewoon een andere visie. De heer Dees zou in het geheel geen concessies willen uitgeven, omdat dit niet overeenkomt met datgene wat

hij de meest gewenste vorm van het publieke bestel vindt. De organisatiestructuur, waarvoor wij nu ook in de wet een aantal incentives geven, moet zich in de komende tien jaar ontwikkelen. Dat is dus geen stilstand, maar een ontwikkeling in een richting, die ook anderen bepleiten. Sommigen doen dat met wat andere middelen, dat is waar.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): U heeft een paar keer gesproken over een totaalpakket, en nu heeft u net een aantal amendementen krachtig ontraden, die gaan over die organisatie. Is het niet zo dat op dat onderdeel, dat toch een belangrijke bijdrage is aan het tot stand brengen of versterken van samenwerking, het pakket al enigszins uit het lood geslagen is? Past, als u weet dat u geconfronteerd wordt met onvoldoende steun uit de Kamer voor een tienjarige concessie, in die benadering geen heldere beperking tot vijf jaar, waarbij nader gediscussieerd kan worden over de mogelijkheid dat de omroepen, als ze het goed doen, voor verlenging van die concessie in aanmerking komen? U moet toch ook een oordeel geven over het al of niet uit het lood slaan van het pakket?

Minister **d'Ancona**: Om te beginnen ken ik de uitslag van de stemmingen nog niet. Ik heb geprobeerd de Kamer op de punten waar u nu op wijst te overtuigen van de noodzaak dat het geen geweld aandoet aan de identiteit, die sommigen zo belangrijk vinden. Het is niet meer, maar ook niet minder, dan het verschaffen van instrumenten voor bestuurlijke samenwerking. Als ik daarin word gevolgd, hangt de tienjarige concessie daarmee samen.

Het pakket zoals het er nu uit lijkt te zien, geeft ruimte voor kamervoorstellen. Ik heb die ruimte aangegeven, zodat ik daarover niets meer heb te zeggen. Ik heb de Kamer gezegd dat het mogelijk is dat de afweging die ik maak, door haar wordt gedeeld. Als het iets minder wordt, gaan we meer in de richting van het ene of het andere amendement, maar er ligt nu een voorstel van mij en een paar amendementen, dus er is alle ruimte om dat, gehoord de discussie, in balans af te wegen en te zien of de uitkomst dan bevredigend is.

Ik kom toe aan het amendement op stuk nr. 27, van de heer Wolffensperger. Ik ben van het belang van dit amendement niet zo overtuigd. Ik heb eigenlijk nooit gehoord dat publieke zendgemachtigden opteren voor de in het amendement genoemde scheiding. Het wetsvoorstel biedt ruimte aan omroepen om zich toe te leggen op hetgeen hun prioriteit heeft. Het lijkt mij voorbarig, die flexibiliteit zover door te trekken. Bovendien leidt dit tot erg ingewikkelde bestuurlijke constructies. De relatie met de commerciële omroep leg ik minder sterk. Ik vind dat de publieke omroepen in de breedte aanwezig moeten zijn, en daarom ontraad ik dat amendement.

De heer **Wolffensperger** (D66): U realiseert zich dat het amendement in feite pas praktische uitwerking zal krijgen na het aflopen van de eerste concessieperiodes, hetzij na vijf, hetzij na tien jaar? Als dat niet zo zou zijn, zou je de zaak op haar kop zetten.

Minister **d'Ancona**: Ja.

Mevrouw Van Nieuwenhoven stelt voor, de zendtijd voor educatieve omroepinstellingen niet per concessie te regelen, maar door toewijzing van zendtijd voor vijfjaarlijkse periodes. Ik ontraad dat amendement, omdat de ratio van de educatieve concessie nu juist is dat ook de educatieve omroepinstellingen samenwerkingsverbanden op televisienetten moeten kunnen aangaan met de andere concessionarissen. Ik vind dat een gelijke concessieperiode die samenwerking bevordert. Het voorgestelde amendement verzwakt de positie van de educatieve omroepinstellingen, waarvan ik geen voorstander ben.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Kunt u aangeven waarom er dan al in het wetsvoorstel voorzien was dat de kerkgenootschappen en het Humanistisch Verbond geen afzonderlijke zendmachtigingen zouden krijgen?

Minister **d'Ancona**: Dat heb ik zoëven al uitvoerig uitgelegd, met name aan de heer Beinema.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Maar wat is dan het verschil met de educatieve omroep?

Minister **d'Ancona**: Kerkgenootschappen vind ik heel iets anders dan de educatieve omroep. Er kunnen bijvoorbeeld ook nieuwe kerkgenootschappen bij komen. Wat betreft de educatieve omroep is het voor de eigen positionering buitengewoon belangrijk dat er op dat net een soort gelijkwaardigheid komt met de andere concessionarissen. Dat is toch iets anders dan wat geldt voor kerkgenootschappen.

In het amendement van de heren Beinema en Koetje op stuk nr. 30 staat dat lokale omroepen ook programma's zouden mogen produceren ten behoeve van de regionale omroep. Ik heb geen principieel bezwaar tegen dit amendement. Bovendien blijkt het ook van meerdere kanten bijval te krijgen.

De subamendementen op stuk nr. 32 zijn overbodig geworden door de zojuist ingediende nota van wijziging.

□

De **voorzitter**: Wij zijn thans gekomen aan het eind van deze eerste termijn. Het is mijns inziens goed dat wij nu een afspraak maken over de verdere procedure van behandeling. Gelet op de opmerkingen die in eerste termijn over en weer zijn gemaakt, is het wellicht het verstandigste zo snel als mogelijk een wetgevingsoverleg met stenografisch verslag te houden, waarbij de amendementen en alle ins en outs worden doorgenomen en eventuele wijzigingen worden besproken, opdat, indien nodig, een heel kort – met een vette streep onder "heel kort" – afrondend debat in tweede termijn kan worden gehouden, waarna de stemmingen kunnen plaatsvinden. Dat is mijn voorstel aan de Kamer.

De heer **Beinema** (CDA): Voorzitter! Uw voorstel is in grote mate aannemelijk en aantrekkelijk. Ons staat, naar ik heb begrepen, nog een ingewikkeld amendement van collega Dees te wachten over de abonneetelevisie. Wij hebben net een tweede nota van wijziging ontvangen. De beantwoording van de minister verdient ook nog wel enige overdenking. Kortom, het lijkt mij goed het debat pas de volgende week voort te zetten. Wel wijs ik erop dat het van belang is om de volgende week tot stemming te komen. Daarom heb ik twee technische vragen aan u, voorzitter.

U spreekt van inschakeling van stenografen. Is het mogelijk dat de commissie dinsdag vergadert? Ik neem nu gehoorsmatig waar, dat sommige collega's daar minder enthousiast over zijn, maar zaken gaan voor het carnaval. Als dinsdag niet lukt, is het dan mogelijk om woensdagmorgen de vergadering in commissieverband te houden? Wellicht kan het plenaire debat dan woensdagavond afgerond worden en kan uiteindelijk donderdag gestemd worden.

De heer **Dees** (VVD): Voorzitter! Er liggen inderdaad nog een paar technisch ingewikkelde onderwerpen, zoals het concessiestelsel en het wegvallen van de geschillencommissie. Ik ben het dus eens met uw voorstel om een wetgevingsoverleg te houden. Over het tijdstip zal de commissie waarschijnlijk zelf moeten beslissen. Het lijkt mij in ieder geval verstandig om te proberen woensdag dat overleg te hebben en afhankelijk van de resultaten ervan verder te beslissen.

De **voorzitter**: De heer Beinema heeft verzocht te bevorderen dat het wetgevingsoverleg zo spoedig mogelijk plaatsvindt. Het is de bevoegdheid van de commissie zelf om te bepalen wanneer men bijeenkomt. Ik teken daarbij aan dat men niet gebonden is aan de dagen waarop de Kamer plenair bijeenkomt. Ik beveel aan dat de commissie straks zo snel mogelijk in procedurevergadering bijeenkomt om op dit punt nadere afspraken te maken. In dat overleg kan ook onderzocht worden in hoeverre de stenografen ter beschikking zijn. Ik taxeer dat dit geen probleem zal zijn, omdat er in ieder geval dinsdag geen plenaire vergadering is en de stenografen meestal twee vergaderingen tegelijk aan kunnen. Een en ander kan in het procedure-overleg op elkaar worden afstemd. Mochten er problemen zijn, dan verneem ik die wel en kan ik pogen tot een oplossing te komen.

Ik kan echter pas na afloop van de wetgevingsvergadering de vraag beantwoorden inzake het verdere verloop in de tijd van de tweede termijn en de stemmingen. Naarmate het wetgevingsoverleg grondiger en uitvoeriger is, zal de noodzaak van een tweede termijn beperkter zijn en misschien zelfs wegvallen of niet meer zijn dan een korte stemverklaring. Zoals gezegd, is hierover pas een oordeel mogelijk na het wetgevingsoverleg. Mijn opmerkingen over het karakter van dit overleg maken duidelijk dat hierin al zeer veel kan worden afgedaan. Een stenografisch verslag is echter essentieel in verband met de interpretatie later van wetteksten, aangenomen amendementen en verdere toelichtingen. Dat lijkt mij helder.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

Minister **d'Ancona**: Voorzitter! Ik vraag via u de Kamer dringend, vooral spoed te betrachten. Er is geprobeerd dit wetsvoorstel zo snel mogelijk na het kerstreces op de agenda te krijgen en wij moeten proberen de vaart erin te houden.

De **voorzitter**: Ik ben u zeer erkentelijk voor uw opmerkingen en ik neem aan dat de inzet van uw kant ook zal leiden tot een versnelling van de behandeling.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 15.58 uur tot 16.30 uur geschorst.

Voorzitter: Van Leijenhorst

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Goedkeuring van het Aanvullend Protocol bij het Rijnchlorideverdrag (22971).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Reitsma** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Het Rijnzoutverdrag is ongeveer tien jaar geleden in werking getreden. Het verdrag zelf is al veel eerder tot stand gekomen. De fractie van het CDA heeft altijd zwaar aan dat verdrag getild. Het regelt de vermindering van de chloridelozing in de Rijn door de Franse kalimijnen in verschillende fasen. Ik herinner mij, dat mijn maidenspeech over dit onderwerp ging.

De eerste fase loopt tot 1997. Ze is derhalve vrij snel afgelopen. De tweede fase – vermindering van 40 kg chloride – had al in 1989 moeten ingaan. Daar ontstonden de problemen. De toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat mevrouw Smit-Kroes accepteerde de Franse plannen niet, omdat zij onvoldoende pasten in het totale concept van ons milieu- en waterbeleid en geweldig hoge kosten met zich brachten. Het leidde tot een forse impasse. De gehele Kamer vond dat een zeer slechte zaak, omdat haast was geboden met het van start gaan van de tweede fase. Zij heeft aan de toenmalige minister tekst en uitleg gevraagd over die impasse. In maart 1989 kwam er een plenair debat, waarin een motie van collega Feenstra, ondersteund door de CDA-fractie werd aangenomen. Ze drong erop aan, dat de minister op korte termijn alsnog overeenstemming met de Rijnoeverstaten moest bereiken om de noodzakelijke sanering van de Rijn uit te voeren, inclusief de voorgenomen vermindering van de zoutbelasting. Het ging met name over de tweede en derde fase. De Tweede Kamer heeft toen tegen de minister gezegd, dat zij het huiswerk slecht had gedaan. Achteraf moet ik constateren, dat de motie een belangrijke motie is geweest; zij heeft het kabinet weer aan het werk gezet.

Ik moet in alle eerlijkheid zeggen, dat het minister Maij-Weggen geweest is, die het vastgelopen dossier weer losgetrokken heeft. De Nederlandse delegatie heeft met steun van de Franse delegatie uiteindelijk een voorstel ingediend, dat in de plaats trad van de tweede en derde fase. De middelen die uitgetrokken waren voor het Rijnzoutverdrag werden ingezet – wij zijn het daarmee eens – voor een hoger milieurendement. Wat voor ons erg belangrijk was, was dat het niet alleen ging om de Rijn, maar dat ook het IJsselmeer erbij betrokken werd, waarbij ik wijs op het Wieringermeerproject.

De minister heeft nadat de impasse was doorbroken en terwijl de onderhandelingen nog gaande waren de Kamer tussentijds vertrouwelijk gerapporteerd over de stand van zaken. Vervolgens zijn een aantal politieke signalen afgegeven met het oog op de vraag of de minister verder kon gaan en of bijstelling nodig was. Uiteindelijk heeft de minister een onderhandelingsresultaat op tafel gelegd. Dat leidde ertoe dat er een aanpassing moest komen van het

Rijnzoutverdrag, hetgeen een Aanvullend protocol vereiste. Dat protocol ligt nu voor ons.

De betrokken regeringen hebben eind 1991 het bereikte akkoord over de uitvoering en aanpassing van het Rijnzoutverdrag goedgekeurd. Daarvan hebben wij kennis kunnen nemen. Mijn fractie heeft vervolgens in een mondeling overleg een positieve grondhouding aangenomen ten aanzien van dat akkoord. Zij heeft erbij gezegd dat wij ons definitieve oordeel zouden geven na bestudering van het Aanvullend protocol, want dat was er nog niet ten tijde van dat mondeling overleg.

Zoals gezegd, ligt dat Aanvullend protocol nu op tafel. Ik heb er kennis van genomen dat Zwitserland en Frankrijk het stuk inmiddels hebben geratificeerd. Wat is de stand van zaken in Luxemburg? Ik vraag dit, omdat de minister heeft geschreven dat Luxemburg waarschijnlijk eind januari het stuk zou ratificeren. Heeft zij verder enig zicht op de ontwikkelingen in Duitsland? Zij heeft gesteld te verwachten dat Duitsland in de loop van 1994 tot ratificatie zal overgaan.

Voorzitter! De CDA-fractie deelt de opvatting van de regering dat het totaalplan van de Franse regering met betrekking tot de uitvoering van de tweede fase te hoge kosten zou kunnen meebrengen. Wij liepen namelijk het risico dat het zout wel uit de Rijn werd gehaald, maar dat het er na enige tijd weer in gedumpt zou worden. Wij zouden dan geconfronteerd worden met hoge kosten, terwijl het zout toch in het water terechtkwam. Ik denk dat het verstandig is, de middelen via gewijzigde plannen, plannen met een hoger milieurendement, in te zetten. In die zin zeggen wij dat het alternatieve plan meer in het teken staat van het Nederlandse milieubeleid. Wij halen een hoger milieurendement uit de guldens die wij erin steken. Bovendien heeft het betrekking op de Rijn en het IJsselmeer, terwijl het minder kosten meebrengt dan het geval zou zijn geweest als de tweede en derde fase van het eerste verdrag waren uitgevoerd.

Mijn fractie heeft de indruk – wij vernemen graag hierover de mening van de minister – dat de drinkwatervoorziening voldoende gewaarborgd is door de afspraken die nu gemaakt zijn. Zullen, als straks het Aanvullend protocol geratificeerd is, de Nederlandse bedrijven in kwestie – ik denk bijvoorbeeld aan de waterleidingbedrijven en aan bedrijven in de agrarische sector – onder alle omstandigheden de mogelijkheid houden om, als zij menen gedupeerd te zijn, via de rechter procedures te starten? Ik verzoek de minister daarop in te gaan.

Voorzitter! Blijkens het Aanvullend protocol wordt afgezien van de derde fase van de overeenkomst van 1976. Wat de tweede en de derde fase betreft, wordt de Franse regering verplicht om een gemoduleerde vermindering van het zout in de Rijn te realiseren, waarbij het dan gaat om 200 mg/liter. De regering merkte in de schriftelijke voorbereiding op dat de hoge kosten van de derde fase niet gerechtvaardigd zijn. Ik kan die lijn volgen, maar ik wijs erop dat de minister in de schriftelijke voorbereiding op een vraag van de CDA-fractie heeft gezegd dat het moeilijk is om precies aan te geven wat die kosten zijn. Hoe komt de minister dan tot de gevolgtrekking om de derde fase maar niet uit te voeren? Graag krijgen wij hierop een toelichting.

Mijn fractie dringt er bij de minister op aan om alles in het werk te stellen om te voorkomen dat de Internationale Rijncommissie te zijner tijd voorstelt om alsnog over te gaan tot chloridelozing van de opslag uit de eerste fase. Iedereen die bij de Franse kalimijnen komt, ziet direct de hoge bergen zout uit de eerste fase. Deelt de minister de gedachte achter ons verzoek? Welke zekerheid kan de minister bieden dat dergelijke voorstellen niet worden gedaan? Mocht dat toch gebeuren, dan is een dergelijk besluit toch MER-plichtig, ook in Frankrijk? Wil de minister hierop ingaan?

Mijn fractie hecht eraan dat de voorgenomen maatregelen in Frankrijk daadwerkelijk uitgevoerd worden en in werking treden. Gemoduleerde opslag is vereist om aan de verplichtingen te voldoen, voortvloeiend uit het Aanvullend protocol. Het is goed dat Nederland wat dat betreft bij de grens goed controleert en de vinger aan de pols houdt. Dat blijft noodzakelijk.

Wat is de huidige stand van zaken in het project inzake afleiding van het uitslagwater van het Wieringermeer naar de Waddenzee? Wij hebben steeds grote waarde aan dat project toegekend. Dat moet ook onder alle omstandigheden doorgaan, ratificatie of niet. Het project is namelijk van belang voor de drinkwatervoorziening via het IJsselmeer. Overigens gaan wij ervan uit dat ook Duitsland ratificeert.

Enkele weken geleden heeft de minister ons de resultaten doen toekomen van de optimalisatiestudie over de zoutbelasting van het IJsselmeer. Ik dank haar daarvoor. Welke beleidsconclusies trekt zij hieruit? Worden de aanbevelingen overgenomen? Zo ja, dan moet er met alle participanten overlegd worden. Ik denk met name aan het Heemraadschap Fleverwaard; dat speelt hierbij een belangrijke rol.

Naar het oordeel van de CDA-fractie is het onderhandelingsresultaat over het Rijnzoutverdrag en het Aanvullend protocol te verdedigen. Wij kunnen dan ook instemmen met het Aanvullend protocol. Het Nederlands-Franse plan komt tegemoet aan het streven naar vermindering van chloridebelasting van zowel de Rijn als het IJsselmeer. Dat is in het belang van onze drinkwatervoorziening. Bovendien vergt dit minder financiële middelen. Zoals gezegd, is mijn fractie van oordeel dat wij het Aanvullend protocol kunnen ratificeren.

Met name de bij de Staat gevolgde procedure verdient geen schoonheidsprijs. Dat kan niet deze minister verweten worden. Een en ander is namelijk van voor 1989. Er was een verdrag en er moesten oplossingen komen. Het is slecht dat een en ander tot impasses heeft geleid. Bij internationale afspraken gaat het er altijd om dat alle betrokken partijen er voordeel van moeten hebben. In dit geval was het noodzakelijk om te zoeken naar een oplossing met voordeel voor zowel Frankrijk als Nederland. Met dit voorstel is dat uiteindelijk gelukt.

Er zijn overigens nog discussies gaande over andere waterverdragen. Wij blijven van mening dat de Nederlandse regering zich daarbij zorgvuldig behoort op te stellen. Kan de minister in het kort de stand van zaken aangeven in de onderhandelingen over de waterverdragen inzake Maas en Schelde? Voor de watervoorziening in Nederland is het namelijk van grote betekenis dat er ter zake zo snel mogelijk een verdrag komt. Het is mogelijk dat er meer verdragen nodig zijn; die moeten er ook zo snel mogelijk komen.

De heer **Eisma** (D66): Mijnheer de voorzitter! Als ik de geschiedenis van het voorliggende verdrag zou beschrijven, zou ik minstens het dubbele van mijn spreektijd nodig hebben. Daarom laat ik het bij de constatering dat dit onderwerp een uiterst langdurige en bijna bizarre ontwikkeling heeft meegemaakt. Ik vermeld slechts dat in april 1932 de Nederlandse regering diplomatieke stappen ondernam bij de Franse regering om het probleem van de zoutlozingen op te lozen. In 1976 – wij weten het allemaal – werd het Rijnzoutverdrag gesloten. In 1979 riep de Nederlandse regering haar ambassadeur in Parijs terug, omdat Frankrijk het verdrag niet wilde ratificeren. Dat was een politieke stap die sedert de oprichting van de Gemeenschap door nog geen lidstaat tegenover een andere lidstaat was gedaan. Uiteindelijk – daar zijn wij nu op uitgekomen – is alleen de eerste fase van het verdrag gerealiseerd en zitten wij nu met het Aanvullend protocol.

In de schriftelijke voorbereiding zijn de argumenten uitgebreid gewisseld. Ons oordeel over deze oplossing voor vermindering van het zoutgehalte in de Rijn en het IJsselmeer is er tijdens deze periode niet positiever op geworden. De chloridebelasting van de Rijn wordt weliswaar slechts voor de helft door Frankrijk veroorzaakt, doch de financiële compensatie voor de verminderde zoutbelasting wordt Frankrijk wel door andere landen geleverd. Slechts 30% betaalt Frankrijk zelf en 70% wordt door de andere landen gefinancierd. Het principe "de vervuiler betaalt" is hiermee onzes inziens met voeten getreden.

Dat Nederland ook een fors deel van de kosten voor zijn rekening heeft genomen, komt omdat de minister de ontstane stagnatie in de onderhandelingen wilde doorbreken. Wat ons betreft had die achterwege kunnen blijven. De heer Reitsma heeft indertijd blijkbaar wel een politiek signaal aan zijn minister gegeven, maar dat gold blijkbaar niet voor D66.

Uiterst merkwaardig is de oplossing van de andere Rijnoeverstaten aan de Wieringermeeroplossing. Dat is immers een Nederlands probleem. Handige Hollandse koopmansgeest! Ik complimenteer de minister daarmee. Dat wel. Het zou ons verbazen als in Duitsland het verdrag aanstaande september onder die condities geratificeerd zal worden. Ook zal de minister naar mijn verwachting nog met een uiterst kritische Eerste Kamer te maken krijgen. Ook het advies van de Raad van State over deze oplossing loog er niet om. Stel dat de meerderheid van deze Kamer de minister steunt, dan zijn wij er nog lang niet. De regering zegt zelf in de nota naar aanleiding van het eindverslag dat zij een dergelijke oplossing zelf niet snel nogmaals zou kiezen.

Nog een opmerking over de lozing vanuit de Wieringermeer op de Waddenzee. Daarmee erkent de regering dat van een geringe toename van de belasting met eutrofiërende stoffen, zware metalen en chloride voor de Waddenzee vanuit de Wieringermeer sprake zal zijn. Kan de minister ons nader informeren over de huidige stand van zaken bij dit project? Op welke wijze speelt de milieu-effectrapportage hierbij een rol?

Betaling van de 49 mln. Nederlandse guldens aan het tijdelijke opslagproject in de Elzas, dat totaal 139 mln. kost, waarmee na 1998 de zoutvracht toch weer in de Rijn wordt gestort, lijkt ons verloren geld. Het echte doel dat hiermee gediend wordt, is de verhoging van de 200 mg/liter zout bij Lobith voor een paar jaar tegen te gaan. Wij moeten hierbij niet vergeten dat ons land in de gevallen waarin een verhoogde concentratie bij Lobith wordt gemeten, daarna nog minstens twee weken aan die verhoogde zoutvracht wordt blootgesteld. Wij hebben dus grote twijfels over het effect van de maatregel.

De koerswijziging had jaren geleden moeten worden ingezet. Dit hebben wij ook indertijd de minister laten weten; dat was dan ons politieke signaal. Na de permanente opslag van de eerste fase hadden civielrechtelijke procedures, Frankrijk en de andere zoutlozers tot schadeloosstelling moeten brengen. Overigens bestaat er merkwaardigerwijs nog steeds geen inventarisatie van de zoutlozers, zoals uit de laatste informatie van de regering blijkt. Dat de Elzas door de politieke situatie niet tot een oplossing met Parijs kon komen, mag toch geen reden zijn om een deel van het internationale politieke probleem door ons te laten oplossen? Je zou bijna suggereren dat Nederland Frankrijk met de opheffing van de vergaderplaats van het Europees Parlement in de Elzas had moeten dreigen, als het zoutprobleem aldaar niet zou worden opgelost. Dat was ook bizar geweest. Ik erken dat, maar ik geef hiermee aan hoe merkwaardig het is dat wij opdraaien voor een politiek conflict in Frankrijk zelf.

Minister **Maij-Weggen**: Wellicht komen wij elkaar op dat vlak in de toekomst eens tegen. Wat denkt de heer Eisma dat het effect zal zijn van een dergelijk voorstel van Nederland tegen Frankrijk in Straatsburg? Als hij hier een voorstel doet, neem ik aan dat hij ook de gevolgen ervan overziet. Stel dat Nederland zegt dat het Europees Parlement uit Straatsburg moet vertrekken, om die en die redenen. Denkt hij dat er dan plotseling een grote meerderheid is die eindelijk een argument heeft om het Europees Parlement naar Brussel te verhuizen? Meent hij dit serieus?

De heer **Eisma** (D66): U hebt mijn laatste zin niet gehoord. Ik erkende dat dit een bizar voorstel zou zijn. Ik dacht dat de minister mij goed genoeg kende. Anders wordt het hoog tijd, want straks moeten wij in Straatsburg veel met z'n tweeën verkeren. Ik had dus verwacht dat zij de ondertoon zou horen en zou begrijpen dat er van enige ironie sprake was.

Wij moeten goed beseffen dat de verontreiniging door chloride niet meer dezelfde betekenis heeft door de prioriteit die aan andere vormen van verontreiniging van de Rijn is toe te kennen. Ook dit maakt dat dit onderwerp voor de fractie van D66 een lagere plaats op de politieke milieu-agenda krijgt. Een te hoge zoutbelasting van de Rijn is wel schadelijk voor de tuinbouw, vooral in het Westland, en voor de drinkwaterbedrijven, om maar eens de belangrijkste te noemen. Te veel natrium in het drinkwater is voor de volksgezondheid nadelig. Te veel chloride veroorzaakt versnelde roestvorming in de drinkwaterdistributieleidingen.

In het begin van de jaren tachtig is gebleken dat civielrechtelijke procedures succesvol kunnen zijn. Toen kregen Westlandse tuinders immers na jaren procederen een schadevergoeding van de kalimijnen. De zoutlozingen zijn na die proce-

dure van veertien jaar onherroepelijk onrechtmatig. Dit zal nog versterkt gelden voor de beoogde terugstortingen. De door deze Rijnprocessen zo mooi geopende juridische aanpak dreigt echter geblokkeerd te worden als het verklaarde onrecht gesanctioneerd wordt door een verdragsregeling waarmee Nederland instemt.

Met de Rijnprocessen in het begin van de jaren tachtig werd de toon gezet, die door de gemeente Rotterdam werd overgenomen voor de vervuiling van de Maas en de Rijn. Het is voor ons altijd een raadsel gebleven waarom de drinkwaterbedrijven niet al in een veel eerder stadium een dergelijk initiatief ontplooiden. Rotterdam heeft inmiddels met succes het civielrechtelijke proces versneld doordat het medio december van het gerechtshof in Den Haag er gelijk in kreeg dat het voor de extra Rotterdamse baggerwerkzaamheden tengevolge van de grondlozingen door de kalimijnen in de Rijn financieel schadeloos gesteld moet worden. Althans, het proces daar naartoe is door de uitspraak van het gerechtshof in Den Haag versneld.

Voorzitter! De tijd ontbreekt mij om hierop in detail in te gaan, maar mijns inziens wordt hiermee wel aangetoond dat die civielrechtelijke procedures, ook met betrekking tot de zoutlozingen, perspectiefvol zijn. Heb ik het goed begrepen, zo is mijn vraag aan de minister, dat de VEWIN zich inmiddels bij dat Rotterdamse initiatief heeft aangesloten?

Ik wijs daarbij nog op het mijns inziens overtuigende artikel van C. de Groot, vroeger werkzaam bij de Raad van State en thans rechter bij de arrondissementsrechtbank te Rotterdam. Hij zegt dat artikel 1401 BW, of het vernummerde equivalent daarvan, mogelijkheden biedt. De schrijver toont aan dat in het kader van dit artikel schadevergoedingsprocedures ten onrechte te weinig worden gevoerd en een onmisbare aanvulling betekenen op wettelijke regelingen.

Voorzitter! De conclusie van de D66-fractie, althans in deze termijn, is: houd de 49 mln. in de Nederlandse kas, dat wil zeggen: binnen de begrotingen van Verkeer en Waterstaat, VROM en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, en bewandel de weg van de schadevergoedingsregelingen. Dan resteert nog het Wieringermeerproject, à raison van 32 mln. Geprobeerd moet worden – ik ken de voorwaarden en daarom zeg ik dit zo – de 20 mln. die daarvoor al beschikbaar is gesteld door onder meer provincie en waterleidingbedrijven, daarvoor te gebruiken en voorts 12 mln. uit de rijksbegroting bij te passen.

□

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! Ik wil beginnen met aan te halen wat ik op 16 maart 1989, in een Rijndebat dat wij in de Kamer hebben gevoerd, heb gezegd, namelijk dat zout niet in de Rijn thuishoort. De Rijn is van oorsprong zoet en moet dat ook weer worden. De huidige zoutbelasting van de Rijn levert diverse nadelen op, zoals schade aan het ecosysteem van de Rijn; schade aan drinkwater, dat op een dure manier van zout moet worden ontdaan; potentiële schade aan de gezondheid; corrosie van leidingen en drinkwaterinstallaties, en economische schade, bijvoorbeeld voor de landbouw, maar vooral ook voor de tuinbouw. Kortom, het zout moet weer uit de Rijn, zei ik toen. En, voorzitter, dat vind ik vandaag de dag nog steeds.

Wij vinden, terugkijkend op het Rijnzoutverdrag van 1976, dit op zichzelf al geen goed verdrag, want ook toen al betaalde Nederland een bijdrage aan Frankrijk, om dat land over de streep te trekken voor een reductie van de zoutlozingen in de Rijn. Wij gingen er toen in Nederland van uit dat Frankrijk dan ook daadwerkelijk het zout uit de Rijn zou houden, althans tegen het einde van deze eeuw.

Voorzitter! Dat verdrag is getekend en daar kunnen wij dus moeilijk meer vanaf. Maar ter zake van de uitvoering betreffende met name de derde fase zijn de bekende problemen gerezen, die anderen ook al hebben geschetst. Daarvoor in de plaats is nu het voorliggende protocol gekomen, waarover wij vandaag spreken. Om met de deur in huis te vallen: wij vinden dit protocol ook niet goed. De argumenten daartegen zijn legio en ik wil er een aantal van noemen.

Ik begin met artikel 130R, tweede lid, van de Europese Akte van 1 juli 1987. Daarin staat dat wij ervan uit moeten gaan, dat het beginsel "de vervuiler betaalt" ook voor internationale lozingen geldt. Dat betekent dat deze bepaling al gold, voordat het huidige protocol werd getekend.

Minister Maij heeft er nu, door tekening van het protocol, opnieuw voor gekozen dat ook de vervuilde flink moet betalen, want volgens dit protocol betaalt Nederland 49 mln. voor de opslag van zout in de Franse Elzas en voor het daarna geleidelijk weer terugstorten van dat opgeslagen zout in de Rijn. Zo komt het dan te zijner tijd toch door Nederland heen en slaat het ook in Nederland vlak voor de zee neer. Dat gaat dan tot ver na 2000 door, terwijl in het verdrag van 1976 aanvankelijk werd gesproken van 1998 als het einde van de zoutwinning in de kalimijnen en van 2000 als het einde van storting van zout in de Rijn. In het huidige protocol kan het terugstorten in de Rijn eventueel ook na het jaar 2000 doorgaan. Wij vinden dit ook niet conform de afspraken die zijn gemaakt in het Europese milieuplan, waarin staat dat oplossingen voor milieuproblemen zoveel mogelijk via maatregelen aan de bron moeten worden gevonden en getroffen. De kalimijnen leveren 30% tot 50% van de totale zoutbelasting van de Rijn. Het is dus een heel duidelijk herkenbare puntlozer. Er is geen sprake van diffuse, verspreide lozingen, die moeilijk te lokaliseren zijn, maar heel duidelijke puntlozingen. Volgens het NMP-2 zijn dat nu juist de lozingen die gemakkelijk te traceren zijn.

Minister Maij is, net als de Franse overheid, kennelijk toch gezwicht voor de Franse milieulobby en dus voor de economische belangen van de kalimijnen in de Elzas. Want de minister accepteert wel een chlorideverontreiniging van de Rijn – want het blijft een verontreiniging – en dus ook een kwaliteitsvermindering van het water, bijvoorbeeld ten detrimente van de Nederlandse tuinder. Door dit protocol op deze manier te tekenen, wordt ook geaccepteerd dat de oplossingen die in Frankrijk aan de bron zouden worden gevonden, niet doorgaan. Aanvankelijk, in 1976, zou Frankrijk het zout eerst opslaan in verlaten mijngangen. Toen dat met name door de Franse milieulobby niet werd geaccepteerd, zouden twee zoutfabrieken gebouwd worden. Dat waren de plannen in 1981. Maar ook dat ging niet door. Toen kwamen de andere plannen van de kant van de Franse regering. Ik noem een paar varianten: het aanleggen van een

pijpleiding naar zee, het zout eventueel per schip naar zee vervoeren, of een injectie in de diepe ondergrond elders in de Elzas. Geen enkel plan werd in Frankrijk geaccepteerd en gerealiseerd, omdat de maatschappelijke en politieke wil daarvoor niet aanwezig was, hoewel er technische mogelijkheden voor waren.

Ik vind dan ook het huidige, voorliggende protocol uit milieu-oogpunt een stap terug, omdat nu uiteindelijk al het zout toch naar Nederland wordt afgewenteld, ook na het jaar 2000. Of zoals de Raad van State het zegt: De zoutlozingen worden niet tegengehouden, maar de zoutlozingen worden vertraagd, in plaats van dat er een permanente opslag in Frankrijk plaatsvindt.

Per saldo geniet Frankrijk dus ontzettend van haar economische voordelen, terwijl Nederland vooral opdraait voor de nadelen, zowel voor de financiële nadelen, omdat het toch 49 mln. kost, als voor de milieunadelen, omdat er een onnatuurlijk hoog chloridegehalte in de Rijn zal voorkomen, als voor de economische nadelen, waarbij ik met name aan de tuinders denk.

Verder is het duidelijk dat door dit protocol de procespositie van de Nederlandse tuinders tegen de kalimijnen in Frankrijk niet wordt bevorderd. En dat is dan eufemistisch uitgedrukt. De kalimijnen kunnen de tuinders in het proces immers voor de voeten werpen dat hun eigen nationale overheid de zoutlozingen zelfs tot ver na het jaar 2000 officieel accepteert. Ik begrijp die verlenging van de lozingstermijn en dus de frustratie van de belangen van die Nederlandse tuinders eerlijk gezegd niet.

Ik sluit ook niet uit – de heer Reitsma heeft het in vragende zin opgeworpen, ik wil het iets stelliger maken, zij het ook nog met een klein vraagteken erachter – dat hiermee toch een gevaarlijk precedent is geschapen ten opzichte van Frankrijk en België ten aanzien van de terugdringing van verontreinigingen van de Maas en de Schelde. Als bijvoorbeeld in Wallonië vergelijkbare politieke onhaalbaarheidsproblemen voor de terugdringing van Maasverontreinigingen ontstaan vergelijkbaar met het zout in de Elzas, welke positie heeft de minister dan nog ten opzichte van Wallonië? Aan het Franse zoutprobleem is immers ook toegegeven?

Minister **Maij-Weggen**: Voorzitter! Mag ik een vraag stellen, ook om mijn geheugen een beetje op te frissen? Is het niet de heer Te Veldhuis die altijd pleit voor tegemoetkoming aan Wallonië op dit vlak?

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Wanneer hebt u mij voor tegemoetkomingen aan Wallonië horen pleiten?

Minister **Maij-Weggen**: Wij hebben die discussies regelmatig. Ik meen mij te herinneren dat u een van pleitbezorgers op dat vlak was, mijnheer Te Veldhuis. Als ik mij vergis, is het des te beter. Dan zit er kennelijk een verkeerd iemand in dat vakje van mijn geheugen.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Dat zit dan verkeerd in uw geheugen. Wij hebben u wel regelmatig aangesproken op de vraag, hoe je op internationaal niveau als ministers met elkaar moet omgaan. Ik heb hier in het parlement reeds een aantal keren ervoor gepleit om desnoods de rechter maar in te schakelen. U was daartoe echter nooit bereid. Dat ging dan nog niet eens zozeer tegen de Belgische of de Waalse overheid, maar ook tegen bedrijven: de feitelijke overtreders. Als in Nederland een bedrijf het verdrag overtreedt, moet het ook voor de rechter. Waarom zouden wij dat dan niet doen met bedrijven in Wallonië? Ik hoop dat ik uw geheugen op dit punt heb opgefrist.

Voorzitter! Zelfs als het protocol nu in werking treedt, zal de daarin vastgelegde doelstelling voor het nagestreefde zoutgehalte – wat technisch de richtwaarde wordt genoemd – nog in liefst 26% van de tijd worden overschreden. Ook op dit punt vind ik het verdrag inhoudelijk nogal dubieus, want er wordt voor 26% van de tijd een gedoogbeleid voor overschrijdingen aangehangen. Ik vind dat niet in overeenstemming met het Nederlandse gedoogbeleid en dus ook niet geloofwaardig.

De sanering van de lozing van zout kwelwater vanuit Noord-Holland in het IJsselmeer wordt eveneens meegenomen. Op zichzelf lijkt dat handig. Ik kan er niets op tegen hebben dat dit probleem als zodanig wordt meegenomen. Wij vinden dat meenemen echter op zichzelf geen argument om het protocol te aanvaarden. Wij vinden namelijk dat deze zaak heel weinig te maken heeft met de principiële benadering waarover ik zojuist sprak. Bovendien staat de lozing van het kwelwater in het IJsselmeer los van de onnatuurlijke zoutvracht in de Rijn vanuit de kalimijnen. Het probleem van natuurlijk kwelwater vinden wij van een geheel andere aard dan de onnatuurlijke chloridebelasting van de Rijn door Frankrijk. Dat vindt ook de Raad van State in haar advies.

Samengevat, voorzitter, ik sluit niet uit dat Frankrijk in haar vuistje lacht als het Nederlandse parlement de minister volgt. België zal in ieder geval belangstellend toekijken, hoe een en ander verloopt. Ik sluit niet uit dat België vast een rekensommetje voor zichzelf maakt. De Nederlandse belastingbetaler wordt er in ieder geval niet beter van; de Nederlandse tuinders krijgen een nog moeilijker en moeizamer positie dan zij al hadden – namelijk ook nog na 2000 – en er worden door dit verdrag nogal wat beginselen van internationale milieuwetgeving met voeten getreden.

Dan is natuurlijk de vraag aan de orde, wat wij als VVD gedaan zouden hebben. Ik zou willen overgaan tot beantwoording van die vraag.

De heer **Reitsma** (CDA): U heeft uw oordeel gegeven over dit onderhandelingsresultaat, mijnheer Te Veldhuis. Een van uw belangrijkste argumenten is, dat dit geld, dat de belastingbetaler moet betalen, eigenlijk niet uitgegeven moet worden. U was echter ook gebonden aan het Rijnzoutverdrag. U was een van degenen die vroegen om uitvoering van de tweede en derde fase van het Rijnzoutverdrag. Dit kostte veel meer. Dat waren ook belastingcenten. Hoe kunt u dan nu met dit argument komen?

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb geprobeerd dat toe te lichten. Ik heb gezegd: afspraak is afspraak; van een getekend verdrag kun je niet af; daaraan zit ook de VVD vast. Daarmee ben ik begonnen. Ik heb echter meteen gezegd, dat de zoutlozingen volgens de tweede en derde fase zouden stoppen in respectievelijk 1998 en 2000. Via dit protocol kunnen de zoutlozingen nog tot in lengte van jaren doorgaan. Ik weet niet hoeveel er opgeslagen wordt en hoeveel water de Rijn na het jaar 2000 meebrengt. Als je de verdrogingsverhalen hoort, moet dat

rampzalig worden. Dat kan best betekenen dat wij nog tientallen jaren met een zoutvracht in de Rijn zitten. Dit vind ik milieuhygiënisch gezien een stap terug. Daarom vind ik op dit punt het protocol geen verbetering maar een verslechtering.

De heer **Reitsma** (CDA): Dan blijft toch nog gelden, dat als de minister de impasse niet had doorbroken, de tweede en derde fase niet uitgevoerd hadden kunnen worden. Dat zou dan heel slecht zijn geweest. De situatie zou dan slechter zijn geweest dan die we met dit verdrag kennen. Had de minister vastgehouden aan de tweede en derde fase en ook Frankrijk kunnen overtuigen van het feit dat het mee moest werken, dan had dat de Nederlandse Staat en dus de belastingbetaler onder alle omstandigheden meer geld gekost dan nu het geval is. Daarom zie ik niet dat u winst met uw opties kunt bewerkstelligen. U was namelijk ook aan het bepaalde in het verdrag gebonden. U hebt ook niet overtuigend aan kunnen tonen op welke manier uw opties winst betekenen. Van bepaalde argumenten die u naar voren brengt, ben ik dan ook niet onder de indruk.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Terecht gebruikt u het woord "bepaalde". Een aantal argumenten die door mij zijn gebruikt, hebt u namelijk zelf in voorzichtiger vorm ook gebruikt. Wat het punt van het geld betreft, heb ik gemeld dat de VVD vastzit aan het eerder gesloten verdrag. Waar de VVD echter niet aan vast wil zitten, is aan een overeenkomst waarmee het milieu langer belast gaat worden. In dit geval kiezen wij daarom voor het milieu en u kiest voor het geld.

De heer **Reitsma** (CDA): Over dat punt zouden wij kunnen discussiëren en hierover zouden wij van mening kunnen verschillen. Een van uw belangrijke conclusies die u trok bij de afronding van uw betoog over de nadelen, betrof de financiën. Die conclusie kunt u echter niet handhaven.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb zeven of acht argumenten genoemd en op dit punt ben ik u gedeeltelijk tegemoet gekomen. Daarin hebt u gelijk. Wij maken in dezen echter een andere keus. Ik zeg ook: er is wel degelijk een alternatief om met inachtneming van de grenzen van het verdrag dat er is, tot betere oplossingen te komen. Ik was van plan die nu te gaan noemen. Daarbij wilde ik dus aangeven hoe wij hierover denken.

Minister **Maij-Weggen**: Voorzitter! Ik wil eerst nog een vraag stellen aan de heer Te Veldhuis. Hij zegt dat het ook na 1998 nog wel tientallen jaren kan duren voordat de lozingen ophouden. Ik laat nu even mijn gezonde verstand werken en reken uit hoeveel inhoudingen er zijn geweest en hoeveel er dus ongeveer opgeslagen moet worden. Het lijkt mij dan eerder gaan om een beperkt aantal jaren dan om tientallen jaren. Ik wil dit door mijn ambtenaren nog wel na laten gaan, maar stel dat dit zo is, dus dat het niet om tientallen jaren gaat, maar slechts om enkele jaren, blijft de heer Te Veldhuis dan nog bij zijn negatieve opstelling? Als het namelijk maar om enkele jaren gaat, valt de termijn erg mee.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Die opmerking over de tientallen jaren betrof slechts een van de zeven argumenten die ik heb genoemd. Ik wil overigens ook wel precies weten hoe het zit, maar het lijkt mij sterk dat de minister nu al kan aangeven wat de hoeveelheid water in de Rijn zal zijn na het jaar 2000. Maar goed, daarover hoor ik graag iets van de minister in haar eerste termijn.

Voorzitter! Als je dan zoveel bezwaren hebt tegen de huidige benadering, wat vind je dan zelf? Ik herhaal: afspraak is afspraak. Van gemaakte afspraken moet je niet afwijken, tenzij je dat in onderling overleg doet. Gezamenlijk moet dat wel kunnen, want dat is nu eenmaal de eigenschap van een overeenkomst. In het Rijnzoutverdrag van 1976 was voor Frankrijk ook vastgelegd, dat in 1998 de zoutlozingen zouden worden beëindigd bij de kalimijnen en dat een datum in het jaar 2000 de einddatum zou zijn voor het storten van zout in de Rijn. Na die datum zou dat dus niet meer gebeuren. Aan die afspraak was Frankrijk gebonden, los van de vraag of men dat daar wel of niet leuk vond. Voor deze afspraak had men ook getekend.

Vervolgens hebben wij ons afgevraagd: kan Frankrijk zijn eigen verantwoordelijkheid waarmaken? Daarop zeggen wij volmondig "ja". De Fransen kunnen dat zowel technisch als financieel. Het gaat hierbij puur om een kwestie van politieke wil. Die politieke wil ontbreekt in Frankrijk en daar zit eigenlijk de crux. Dit is ons tweede punt.

Dan het derde punt. Moet Frankrijk noodzakelijkerwijs en onvermijdelijk de oplossing van zijn probleem afwentelen op andere landen, eerst op Duitsland en daarna op Nederland, waarbij Nederland de meeste lasten krijgt te dragen? Nee, voorzitter, dat hoeft niet. Technisch is dat niet nodig en ook uit financieel oogpunt is dat niet nodig. Er zijn in Frankrijk zelf namelijk goede alternatieven voorhanden.

Dan het vierde punt. Frankrijk is de vervuiler en de vervuiler behoort oplossingen aan te dragen. Dat moet op grond van het Nederlandse recht, maar ook op grond van het internationale milieurecht. De vervuiler moet je dus niet belonen.

Ik komt toe aan het vijfde punt. De bestrijding van milieuproblemen moet zoveel mogelijk aan de bron plaatsvinden, dus in Frankrijk zelf. Ik heb al gezegd, dat daarvoor legio mogelijkheden zijn.

Op grond van deze uitgangspunten en op grond van internationaal aanvaarde beginselen van milieubeleid was dit protocol dus niet nodig. Volgens mij zijn alternatieven mogelijk en dat zijn de volgende.

In de eerste plaats zou sprake moeten zijn van verdere morele druk op Frankrijk om de internationale rechtsbeginselen op milieugebied alsnog na te leven. Er zouden dus door Frankrijk zelf oplossingen aangedragen moeten worden en die zouden ook in Frankrijk gerealiseerd moeten worden, dus aan de bron. Langs de morele lijn kan Frankrijk gevraagd worden waarom het het acceptabel vindt om zijn problemen wel af te wentelen op andere landen en niet op zijn eigen gebied, terwijl het probleem daar nota bene is gecreëerd. Waarom durft Frankrijk wel de confrontatie met andere landen aan en niet met de eigen bevolking? Dat is een kwestie van moraliteit en goed fatsoen.

Als dat niet lukt, is er nog een volgende lijn. Ik meen dat ik hiermee aansluit bij hetgeen de heer Eisma heeft gezegd. Frankrijk kan eventueel via het Internationaal gerechtshof gedwongen worden tot beter gedrag en tot naleving van de internationale afspraken die nota bene al zijn vastgelegd, voordat dit Aanvullend protocol is getekend. Voorts zou de

Europese Unie ingeschakeld kunnen worden, al dan niet via het Europese Hof van Justitie. Het is immers ook in strijd met het Europese milieurecht. Tot slot is het mogelijk – waarom niet? – om de feitelijke veroorzakers, de kalimijnen en dus het bedrijf, voor de rechter te halen wegens overtreding van allerlei internationale rechtsbeginselen. Dit kan al dan niet in eendrachtige samenwerking met de betrokken Nederlandse tuinders en al dan niet in samenwerking met de gemeenten gebeuren. Ik meen dat de heer Eisma daar ook op heeft gewezen.

Voorzitter! De VVD-fractie denkt dat minister Maij Nederland met dit protocol geen echt goede dienst heeft bewezen. Ik sluit niet uit dat wij er nog tijden last van kunnen blijven ondervinden, direct of indirect, dus ook in andere wateren, binnenkort of later. Het zal na mijn inbreng geen verbazing wekken dat de VVD niet voor dit Aanvullend protocol en dus ook niet voor het verdrag zal stemmen.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de voorzitter! De goedkeuring van het Aanvullend protocol bij het Rijnchlorideverdrag gaat, zoals te verwachten was, gepaard met de nodige afkeurende opmerkingen. Immers, het uiteindelijke onderhandelingsresultaat wordt door iedereen als een mager compromis beschouwd. De regering merkt in de nota naar aanleiding van het eindverslag op dat zij een dergelijke oplossing niet snel nogmaals zal kiezen. Andere woordvoerders wezen hier reeds op. Dat wil toch niet zeggen dat zij haar eigen onderhandelingen achteraf bezien als weinig succesvol beschouwt?

Ik heb echter niet zoveel behoefte om het lange touwtrekken met de Fransen nog eens kritisch tegen het licht te houden. Dat is in de schriftelijke voorbereiding voldoende gebeurd. Het terugsturen van de regering naar de onderhandelingstafel zou alle discussies weer opnieuw doen losbarsten en is dan ook niet echt een alternatief. De belangrijkste vraag die ik nu aan de orde wil stellen, is of de waterkwaliteit van de Rijn, wat de zoutconcentraties betreft, structureel zal worden verbeterd als gevolg van het Aanvullend protocol. Dan heb ik het niet alleen over de drinkwaterkwaliteit, maar ook over de effecten op natuur, milieu en landbouw. Wordt die doelstelling gerealiseerd?

Ik heb daar nog een aantal vragen over. In de eerste plaats kan worden geconstateerd dat de terugdringing van de zoutconcentratie niet volledig volgens de afspraken, zoals die zijn vastgelegd in de overeenkomst van 1976, zal plaatsvinden. In feite wordt de derde fase niet uitgevoerd. De overweging daarbij is dat de oorspronkelijk voorziene maatregelen vanuit ecologisch oogpunt niet noodzakelijk en op grond van technische en economische overwegingen niet gerechtvaardigd zijn. Wat moet nu precies worden verstaan onder ecologische noodzaak? In 1976 werd geconstateerd dat lozing van zout schadelijk is voor de waterkwaliteit. Dat is toch niet veranderd? Het lijkt mij dat de kosteneffectieve overweging de doorslag heeft gegeven om de oorspronkelijke overeenkomst af te zwakken. Dat te moeten zeggen, is zeer onbevredigend, maar is wel zo correct.

Daarnaast zal een belangrijk deel van het zout slechts tijdelijk worden opgeslagen en na 1998 alsnog in de Rijn worden gestort. Hoe dat zich verhoudt tot de beoogde kwaliteitsverbetering van het water en de intentie van het Rijnzoutverdrag om de chlorideconcentratie structureel te verminderen, is voor mij nog niet duidelijk. De voorwaarden die in artikel 2 van het Aanvullend protocol staan vermeld, zijn dan essentieel. Het lijkt mij dat over de naleving van deze voorwaarden nog niet het laatste woord is gezegd. Zijn hier niet opnieuw moeizame onderhandelingen te verwachten? In hoeverre is het bijvoorbeeld mogelijk dat Frankrijk een extra hoeveelheid zout in de Rijn stort en daarbij een beroep doet op de uitzondering op grond van dwingende redenen, zoals vermeld in artikel 5? Zijn de positieve milieu-effecten van het Aanvullend protocol dan niet slechts van tijdelijke aard geweest?

Daarbij is ook de vraag van belang, in hoeverre zekerheid kan worden verschaft over het voornemen om de kalimijnen in de Elzas in de komende jaren tot 2004 te sluiten. Ik heb begrepen dat er momenteel nog twee mijnen in bedrijf zijn, waar circa 3000 mensen bij lage produktie tot 14.000 mensen bij de hoogste produktie werkzaam zijn. Vallen bedrijfseconomische of macro-economische redenen onder de werkingskracht van de uitzonderingsbepaling in artikel 5? Een andere vraag is of na 2004 de Nederlandse problemen met betrekking tot de drinkwatervoorziening voor een groot deel tot het verleden zullen behoren. Kan de regering hierop ingaan?

De financiering van de gemaakte afspraken gaat volgens de regering uit van het principe "de vervuiler betaalt globaal". Zij heeft gelijk als gezegd wordt dat de chloridebelasting van de Rijn niet alleen een Frans probleem is. Ook andere Rijnoeverstaten dragen hieraan bij. Voor Nederland geldt echter dat de bijdrage aan chloridelozingen van meer dan 1 kg/seconde in het Rijnstroomgebied nihil is. Toch betaalt Nederland een aanzienlijk deel van de kosten. Dáár moet dan ook wel de betekenis van het woordje "globaal" in zitten. Nederland betaalt mee om de indertijd ontstane stagnatie in de onderhandelingen te doorbreken. Consequentie is echter wel dat wordt meebetaald aan het terugstorten van het zout in de Rijn. Is dat nog wel een geloofwaardig compromis, als door datzelfde Nederland prioriteit wordt gegeven aan de bestrijding van chemische vervuiling in het Rijnactieprogramma?

Geruststellend merkt de regering op dat een dergelijke oplossing nu niet meer aan de orde is. Daarbij wordt verwezen naar de Europese Akte. Maar waarom is de financiële verdeelsleutel tijdens de onderhandelingen vanaf 1988 dan geen onderwerp van discussie geweest? Het beginsel "de vervuiler betaalt" was immers reeds in de Europese Akte opgenomen.

Het Aanvullend protocol geeft wel aan, hoe lastig het is om met andere landen structurele milieu-afspraken te maken. Het zoeken naar een compromis kan dan wel eens erg ver gaan. Als de kwaliteit van het milieu en in dit geval van het water van de Rijn, daar maar niet onder lijdt, maar er juist op vooruit gaat. Daar was het tenslotte allemaal om te doen. Ik hoop dat de minister kan bevestigen dat het Aanvullend protocol in die zin ook daadwerkelijk een toegevoegde waarde heeft in vergelijking tot het reeds geldende Rijnzoutverdrag.

□

De heer **Feenstra** (PvdA): Voorzitter! De Rijn voerde in de jaren zeventig zo'n 300 tot 400 kg zout per seconde ons land binnen. Dat is vreselijk veel. Daardoor werden dan ook tal van belangen aangetast, waaronder Nederlandse belangen. Ik denk dan specifiek aan de drinkwatervoorziening, die vooral kwalitatief werd aangetast – op dat punt speelt dus het argument van de volksgezondheid een rol – maar ook financieel, omdat drinkwaterleidingen werden aangetast. Maar ook de land- en tuinbouw en de natuur werden in hun belangen op dit punt geschaad door de Franse lozingen. Aangezien de grootste lozing in het Rijnstroomgebied veroorzaakt werd door de Franse kalimijnen, is in de toen opgestarte onderhandeling getracht, juist deze puntlozing te reduceren.

Op 3 december 1976 heeft de toenmalige minister Westerterp uit het kabinet-Den Uyl het Rijnzoutverdrag getekend. Nederland deed dat eerder dan de andere landen, en dat manifesteert ook de kleurrijke geschiedenis van dit dossier. Frankrijk ging pas tot ratificatie over in 1983, nadat Nederland zijn ambassadeur had teruggeroepen, in het internationale politieke verkeer een opmerkelijke daad. In deze overeenkomst was geregeld dat Frankrijk de chloridelozingen op de Rijn in drie fasen zou verminderen: met 20 kg/seconde vanaf 1987 en nog met 40 kg extra vanaf 1989, en er zou te zijner tijd moeten worden overeengekomen, op welke wijze en in welk tempo het opgeslagen zout na het sluiten van de mijnen in 1998 alsnog zou kunnen worden geloosd, dan wel definitief in Frankrijk zou worden opgeslagen.

De eerste fase van het plan is ondertussen uitgevoerd. De kosten van dit Plan Global, zoals het werd genoemd, werden geschat op zo'n 270 mln., en Nederland zou daarvan 90 mln. voor zijn rekening moeten nemen. Daarvoor is toentertijd een verdeelsleutel opgesteld, conform de omvang van de diverse lozingen. Frankrijk zou 30% betalen, Duitsland ook, Zwitserland 6% en Nederland gaf het veronderstelde belang aan met zo'n 34% bijbetaling. De regering merkt daar nu zelf over op: globaal is hiermee recht gedaan aan het beginsel dat de vervuiler betaalt. In het eindverslag heb ik aangegeven dat het mijns inziens beter is dat de regering volmondig aangeeft dat deze verdeelsleutel overeengekomen is op basis van een historische en blijkbaar rigide situatie, dan nu te trachten te beargumenteren dat hiermee recht wordt gedaan aan het nu algemeen geaccepteerde beginsel van "de vervuiler betaalt". Dat lag toen anders. Ik denk dat het ook wel goed is om aan te geven dat het een historisch gegeven is.

In 1988 heeft de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat Smit-Kroes de deelnemende landen meegedeeld, niet met dit Plan Global akkoord te kunnen gaan, met als argument hoge kosten voor de relatief weinig milieubedreigende activiteit, namelijk terugdringing van de zoutlozing. De andere partijen waren daardoor onaangenaam verrast en de Kamer niet minder. Hiermee werden namelijk niet alleen het Rijnzoutverdrag op het spel gezet, maar ook de belangen van Nederland en zijn onderhandelingspositie, ook bij het opstellen van de overige afspraken om de totale Rijnvervuiling, mede die met betrekking tot de meer milieubedreigende stoffen, samen met de andere lidstaten op een effectieve wijze te kunnen terugdringen. Op 16 maart 1989 werd op basis van een door mij ingediende motie, medeondertekend door velen hier in dit huis, de minister naar de onderhandelingstafel teruggestuurd. Men kent mij als een bescheiden man; ik behoef slechts met genoegen de heer Reitsma aan te halen, waar hij zegt dat die motie in het totale dossier en het heronderhandelen een belangrijke rol heeft gespeeld.

Het heeft inderdaad tot resultaat geleid. In 1989 kwam er een alternatief op tafel, een Frans-Nederlands alternatief, neergelegd in het Aanvullend protocol dat nu ter goedkeuring aan een aantal parlementen is voorgelegd. Dit plan voorziet in het nemen van een tweetal maatregelen, een maatregel in Frankrijk en een maatregel in Nederland. In Frankrijk zou de zoutlozing worden gemoduleerd. Dat wil zeggen: niet meer een vaste lozing die bij een geringe doorstroming van water door de Rijn hier voor grote problemen kan zorgen, maar een lozing die gemoduleerd wordt op de omvang van de waterstroom door de Rijn, zodat de totale zoutconcentratie bij de Duits-Nederlandse grens de zoutconcentratie van 200 mg/liter niet zou overschrijden. In de schriftelijke voorbereiding heb ik ook gevraagd of het mogelijk is om dit punt dichter bij de Franse lozing neer te leggen, zodat wellicht deze concentratie wat nauwkeuriger gerealiseerd kan worden en de zoutlozing als zodanig gemoduleerd kan worden. Nederland zou zijn zoute kwelwater niet langer uitslaan op het IJsselmeer, maar direct op de Waddenzee. In dat kader vraag ik nogmaals aandacht voor het bemalingsregime bij het Heemraadschap Fleverwaard.

Genoemde twee activiteiten zijn neergelegd in het Aanvullend protocol. Door ze op deze wijze uit te voeren, zou de gemiddelde zoutconcentratie op het IJsselmeer van zo'n 170 mg/liter bij het Plan Global naar zo'n 150 mg/liter bij de uitvoering van het alternatieve plan kunnen worden gebracht, zodat de Europese drinkwaterrichtlijn van 200 mg/liter minder vaak zou worden overschreden. Dat wil echter niet zeggen dat die niet meer wordt overschreden. En wij zouden willen dat die niet wordt overschreden. Ik hoor graag van de minister of er nog aanvullende maatregelen te bedenken zijn, ook in Nederland zelf, waardoor een nog geringere overschrijding gerealiseerd kan worden. Overigens moet ik constateren dat het aantal dagen van overschrijding wel is teruggelopen van 163 in 1990 naar 86 in 1993. Dat is een opmerkelijke verbetering. Welke andere maatregelen zitten daar achter en kunnen nog extra maatregelen bedacht worden om die overschrijding nog verder terug te dringen? Ik heb geconstateerd dat de drinkwaterbedrijven zelf menen dat hun belangen hiermee voldoende zijn veilig gesteld, niet absoluut maar wel voldoende. Kan de minister dat bevestigen?

De uitvoering van het alternatieve plan zou kosten met zich brengen ter hoogte van zo'n 175 mln. De partners moeten daaraan meebetalen, ook aan het Wieringermeerproject van zo'n 32 mln. Dat brengt de Nederlandse bijdrage van oorspronkelijk 90 mln. naar zo'n 60 mln. nu. Dat is inderdaad winst. Dat geld zou je ook elders nuttig kunnen besteden.

Wij vinden het treurig dat rondom dit dossier de onderhandelingen zich zo lang hebben moeten voortslepen. Een ambassadeur moest er voor worden teruggeroepen. Een en ander

brengt ook met zich dat oorspronkelijke uitgangspunten zoals die gehanteerd zijn bij het opstellen van het Rijnzoutverdrag en dus ook bij het Aanvullend protocol, steeds meer gaan wringen met hedendaagse opvattingen over hoe je wèl effectief milieubeleid moet voeren. Dat raakt met name het ook door collega's genoemde punt van de vervuiler betaalt. De regering zegt ook zelf dat ze het zo ook niet meer zou doen. *Dat verplicht in twee richtingen. Als* wij nu zouden moeten beginnen, zouden wij het anders aanpakken. Echter, waar vanaf 1976 hieraan al gewerkt is, is het binnen het internationale verkeer een gegeven dat het zo gegroeid is, althans als je je eigen onderhandelingspositie serieus neemt.

De Kamer heeft terecht in 1989 de toenmalige minister teruggestuurd naar de onderhandelingstafel. Er was een beter alternatief dan het plan dat toen aan de orde was. Voorzitter! Het alternatieve plan van modulatie is in onze ogen doelmatiger. Ik zeg tegen de heer Te Veldhuis dat wanneer het Aanvullend protocol niet kan worden uitgevoerd, het Nederlands belang blijvend kan worden geschaad. Navraag bij de drinkwaterbedrijven heeft mij geleerd dat dit zo'n 250 mln. zou kosten. Het gaat om de doelmatige besteding van centjes van ons allemaal, van de drinkwaterconsument en van de belastingbetaler. Wij zijn dus beter af met de uitvoering van dit – naar de hedendaagse opvattingen – misschien niet ideale plan.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Die rekensom mag kloppen, voorzitter, maar ik heb ook alternatieven aangegeven. Je hoeft niet tot elke prijs te proberen, een compromis te bereiken. Je kunt ook zeggen: tot hier en niet verder. Als volgende stap kan dan de rechter ingeschakeld worden. Ik geloof dat ik de heer Feenstra dat ook wel eens heb horen zeggen. En waarom niet als het om dit soort bedragen gaat? Ondanks het verdrag en ondanks het feit dat het de regering nu iets minder kost, blijven er flinke schadeclaims voor anderen bestaan. Ik noem in dit verband de tuinders.

De heer **Feenstra** (PvdA): De heer Te Veldhuis heeft een indrukwekkende reeks van zeven argumenten genoemd. Hij heeft echter ook toegegeven dat het financiële argument aan slijtage onderhevig is, omdat Nederland in plaats van 90 mln., 60 mln. moet betalen, ook voor de activiteiten die in Nederland plaatsvinden. Als wij de procedure op dit moment hadden moeten starten, hadden wij het ongetwijfeld anders gedaan, maar dit proces is al in 1976 gestart. Daarnaast moeten wij tot overeenstemming zien te komen met andere landen, met name met Frankrijk. De door de heer *Te Veldhuis voorgestelde aanpak zal* wel in de Kamer tot overeenstemming leiden, maar dan kunnen wij geen akkoord bereiken met de partners. In dat geval kost het Nederland 250 mln. De heer Eisma heeft in dit verband een artikel van de heer De Groot aangehaald. Het blijkt dat er ook mogelijkheden zijn om de juridische weg te bewandelen. Waarom kiest de heer Eisma niet voor een en/en-aanpak? Het is geen kwestie van of/of.

Voorzitter! Het is treurig dat het zo lang heeft moeten duren. De Kamer heeft de minister destijds terecht teruggestuurd naar de onderhandelingstafel. De aanpak van modulatie is in mijn ogen doelmatiger omdat daarmee de Nederlandse belangen worden veilig gesteld. Wij moeten ons overigens ook meer in het algemeen de vraag stellen waar het milieubeleid op gericht moet zijn. Moet dit gericht zijn op het tot nul terugbrengen van de lozingen of op lozingen die niet leiden tot nadelige effecten? Gelet op de omvang van de problemen lijkt het mij het beste dat wij eerst proberen, het no-effect level te bereiken voordat wij ons buigen over de ingewikkelde discussie of de lozingen tot nul terug te brengen zijn.

De afwijking in dit dossier van het beginsel van "de vervuiler betaalt", is in mijn ogen een historisch gegeven. Als zodanig wordt dit door ons geaccepteerd. Als wij nu hiermee zouden moeten beginnen, zou de zaak uiteraard anders liggen. Ik vraag de minister met nadruk wat de betekenis is van het sluiten van de mijnen in 1998. Wat gebeurt er dan? Ik sluit mij aan bij de vraag van de heer Eisma of de MER-plicht ook voor Frankrijk geldt. Indien er na 1998 toch lozingen worden toegestaan, hoeveel jaar kunnen die dan nog doorgaan? Zijn die lozingen gebaseerd op de modulatie die de Nederlandse belangen veilig kan stellen? Ik neem aan dat dit het geval is, maar ik krijg dit graag bevestigd.

Voorzitter! Het protocol kan wat ons betreft op goedkeuring rekenen. Hoe zal volgens de minister de ratificatieprocedure verlopen in de landen die nog niet ondertekend hebben, met name in Duitsland? Wat is overigens de formele procedure na dit debat? Voorzitter! Dit protocol moet snel verder uitgevoerd worden. Het allerbelangrijkste daarbij is dat Nederland zich een betrouwbare partner toont. Het beleid dient niet *alleen gericht te zijn op het* terugdringen van de zoutlozingen, maar ook – en bovenal – op het verder terugdringen van de lozingen in de Rijn die daadwerkelijk het milieu en de volksgezondheid bedreigen.

De heer **Eisma** (D66): Wat bedoelt de heer Feenstra met de vraag naar de verdere procedure? Wij kennen die toch? Hierna gaat het wetsvoorstel naar de Eerste Kamer. Naar verwachting zal het niet voor het najaar zijn, dat zij het goedkeurt of niet goedkeurt. Ik heb daar mijn twijfels al over uitgesproken. Wij zitten dan ruim in dit jaar, voordat Nederland heeft geratificeerd. Bedoelt de heer Feenstra dat?

De heer **Feenstra** (PvdA): Ik wil graag van de minister de verdere behandeling na dit debat horen. Wie ratificeert precies? Dat de Eerste Kamer daarin gehoord zal worden, lijkt mij logisch. Ik zou ook graag de termijnen willen horen. Ik wil verder graag weten, hoe het gaat in landen die nog niet geratificeerd hebben.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb nog een vraag van andere orde. Als ik het goed heb begrepen, zegt de heer Feenstra: de zoutlozing hoeft niet zodanig terug, dat je tot een nuleffect komt. Er mag wel wat zout in, als het maar niet erger wordt. Hoe moet ik dat rijmen met de opstelling van zijn fractie ter zake van Nederlandse bodemsaneringen? Daar moeten wij zodanig terug, dat er geen enkel effect meer overblijft. Waarom behoeven buitenlandse bedrijven niet naar nul toe, terwijl voor Nederlandse bedrijven 100% zuiverheid wordt geëist? Is dat wel consistent?

De heer **Feenstra** (PvdA): Het is buitengewoon consistent. De heer Te Veldhuis haalt twee begrippen door elkaar. Ik heb gevraagd: moet je toe naar de nullozing of naar de

no-effect-lozing? De praktische benadering is, dat je eerst toe moet naar een lozing, waarbij geen nadelige effecten optreden. Dat is mogelijk via de lijn van de gemoduleerde zoutlozing. Dan kun je de belangen veilig stellen. Daarna dient zich de vraag aan: kun je ook terug naar de nullozing?

De vergadering wordt van 17.37 uur tot 19.10 uur geschorst.

Voorzitter: Van Erp

□

Minister **Maij-Weggen**: Voorzitter! Het doet me genoegen dat wij vandaag het Aanvullend protocol bij het Rijnzoutverdrag behandelen. Met dat protocol wordt de uitvoering van het verdrag uit 1976 op enkele punten gewijzigd en naar ik hoop definitief afgerond. Wij komen naar ik hoop met dit protocol een stap dichter bij niet alleen de afsluiting van het veelbesproken dossier, maar ook de oplossing voor het veelbesproken probleem. Het Aanvullend protocol biedt een concrete en naar de mening van de regering ook adequate invulling van de tweede en derde fase van het Rijnzoutverdrag. Deze invulling past binnen de nationale en internationale beleidsprioriteiten voor de sanering van de Rijn. Ik zal dit toelichten, waarbij ik kort inga op de geschiedenis.

Op basis van de overeenkomst van 1976 diende de vermindering van de lozing van chloride bij de kalimijnen in de Elzas in twee fasen te worden uitgevoerd. De bijzondere aandacht voor de lozingen van de kalimijnen kwam destijds voort uit de vaststelling dat die lozingen het meest praktisch waren aan te pakken, terwijl de aanpak van andere chloridelozingen in de Rijnoeverstaten, met name Duitsland, technisch en economisch lastig en moeizaam was.

De uitvoering van de eerste fase betrof een vermindering van de lozing van chloride met 20 kg/seconde. Deze fase ving, weliswaar na enige strubbelingen, op 5 januari 1987 aan. Ook de tweede fase is in het verdrag concreet ingevuld. Die zou een vermindering moeten inhouden met 40 kg/seconde bij de Franse kalimijnen. De derde fase is nooit concreet ingevuld, noch van een concrete doelstelling voorzien. De algemene doelstelling van het Rijnzoutverdrag was een zodanige vermindering te bewerkstelligen dat de norm van 200 mg/liter aan de Nederlands-Duitse grens niet zou worden overschreden.

De Franse regering kwam in 1988, zoals door een aantal geachte afgevaardigden is gemeld, met het zogenaamde Plan Global. Dat was met name bedoeld om de tweede fase van het verdrag in te vullen. Mijn voorgangster heeft dat plan verworpen, omdat het naar haar oordeel geen kosteneffectieve oplossing bood. De belangrijkste kritiek op dat plan, ook in dit huis, was dat voor veel geld een grote hoeveelheid chloride tijdelijk zou worden opgeslagen en dat het in een later stadium alsnog in de Rijn zou worden gestort.

Vanuit die situatie is vervolgens een studie uitgevoerd die heeft geleid tot een alternatief Frans-Nederlands plan. Dat is uiteindelijk de basis geworden voor dit Aanvullend protocol. Ik neem aan dat ik dit plan nu niet meer hoef toe te lichten. Ten minste twee sprekers zijn er uitvoerig, ook inhoudelijk, op ingegaan.

De in het Aanvullend protocol opgenomen maatregelen bieden een oplossing voor met name het aftoppen van de piekconcentraties. Deze zijn minstens zo effectief als het Plan Global. Bovendien heeft het maatregelenpakket in het Aanvullend protocol een belangrijk ander voordeel. Voor de drinkwatervoorziening vanuit het IJsselmeer ontstaat nu een acceptabele situatie. Dit zou met het Plan Global niet het geval zijn geweest. De heer Schutte heeft gevraagd aan te geven wat de meerwaarde is. Hier zit een van de belangrijke aspecten van meerwaarde in. Een deel van de meerwaarde zit ook in het feit dat de totale kosten van dit maatregelenpakket lager zijn dan die van uitvoering van het Plan Global.

Ik wil nu op enkele punten globaal ingaan en vervolgens de meer individuele vragen behandelen. Ik begin met de discussie over de relatie van het Aanvullend protocol met het principe de vervuiler betaalt. Voor de andere Rijnoeverstaten geldt dat globaal recht wordt gedaan aan het principe de vervuiler betaalt. De verhouding van de financiële bijdragen van deze landen aan de maatregelen in Frankrijk stemt globaal overeen met op hun gebied voorkomende chloridelozingen. Deze landen leveren aldus een proportionele bijdrage aan de vermindering van de lozingen.

In meer huis-, tuin- en keukentermen: wanneer elk land de eigen problemen zou moeten oplossen, zou men op basis van hun aandeel aan de chloridebelasting van de Rijn ongeveer op deze kostenverdeling uitkomen. Het Franse probleem is evenwel het meest eenvoudig op te lossen. Het is niet alleen lastig, maar ook kostbaar om de problemen in de andere landen op te lossen. Waarschijnlijk zijn die problemen voor een deel zelfs helemaal niet op te lossen. Tegen deze achtergrond heeft men Frankrijk bereid gevonden om een zodanig aandeel te leveren in het terugdringen van de zoutlozingen dat er in totaal gesproken kan worden van een substantiële vermindering in die zin dat er voor Nederland een draaglijke situatie ontstaat. De vervuiler betaalt als het ware indirect. Ik ben het echter onmiddellijk eens met degenen die zeggen dat het principe niet in de meest zuivere vorm wordt nageleefd. Nogmaals, indirect is er wel een relatie tussen het principe "de vervuiler betaalt" en de mate waarin er sprake is van zoutvervuiling.

De oplossing zou niet tot stand zijn gekomen, als Nederland er indertijd niet mee akkoord was gegaan om een deel op zich te nemen. Dit was overigens ook al in 1976 het geval. Op dat punt is de Nederlandse houding dus niet veranderd. Het uitspreken van die bereidheid werd ook ingegeven door de wil om uit de stagnatie van het dossier te komen en om een oplossing te bereiken.

De discussie over het principe "de vervuiler betaalt" speelt derhalve al van voor de tijd dat het Aanvullend protocol tot stand is gekomen. Desalniettemin heeft de regering met steun van deze Kamer natuurlijk steeds gestreefd naar uitvoering van het verdrag.

In het Aanvullend protocol is op de financiële verdeling in 1976 voortgebouwd. Ook daar is eigenlijk geen grote verandering in aangebracht. Als Nederland daarin een andere verdeling had nagestreefd, zou volgens mij dit Aanvullend protocol hier nog niet gelegen hebben. Immers, Nederland is de grootste belanghebbende in het dossier; voor de andere landen geldt dit in mindere mate. Er zijn minder verwijten over en weer dan verwijten

van Nederland in de richting van de andere landen.

Het voordeel is nu wel dat andere landen ook 22 mln. bijdragen aan uitvoering van maatregelen in Nederland om de chloridebelasting van het IJsselmeer te verminderen. De heer Te Veldhuis noemde dit goed Hollands koopmanschap. Op die manier betalen de vervuilers bovenstrooms mee aan de uitvoering van de maatregelen benedenstrooms. Dit betekent dat niet alleen Nederland, evenals de andere landen, meebetaalt aan de oplossing van de problemen in Frankrijk, maar dat de andere landen ook meebetalen aan de oplossing van het probleem in Nederland. Je kunt eigenlijk spreken van een heel mooie samenwerkingsovereenkomst, omdat iedereen geprobeerd heeft om elkaar wat tegemoet te komen.

Nogmaals, ik denk niet dat het principe "de vervuiler betaalt" met voeten is getreden; er is wel een creatieve en indirecte oplossing gevonden voor toepassing van dit principe. Dit is zeker niet zomaar voor herhaling vatbaar. Gezien de geschiedenis van het dossier is dit echter wel te verdedigen.

Dat het Aanvullend protocol maatregelen in Nederland bevat, is toch wel bijzonder. Dit is ook het gevolg van de conclusie dat een invulling van de derde fase economisch en technisch niet haalbaar zou zijn. Zo komt het Aanvullend protocol in de plaats van de tweede èn de derde fase. Ik steun die benadering, omdat met de uitvoering van het Aanvullend protocol een situatie wordt bereikt die enerzijds bijdraagt tot de oplossing van de problemen met de drinkwatervoorziening en anderzijds uit ecologisch en landbouwkundig oogpunt acceptabel is. Daarbij betrek ik uiteraard de andere prioriteiten inzake de Rijn.

Ik leg er de nadruk op dat de prioriteiten aangaande het schoonmaken van de Rijn sinds de jaren zeventig verschoven zijn. Daar moeten wij ook realistisch in zijn. In de jaren zeventig en daarvoor hadden wij vaak de indruk dat de zoutvervuiling het ernstigste probleem van de Rijn was. Die vorm van vervuiling was ook het best te meten. Wij weten nu wel beter. Zo weten wij nu dat zware metalen, pesticiden en dergelijke een veel groter probleem vormen. Gemeld mag worden dat in het Rijnactieplan chloride niet nadrukkelijk als een gevaarlijke stof wordt aangeduid en evenmin als een stof die met een bepaald percentage gesaneerd moet worden. Deze stof wordt ook alleen maar "giftig", wanneer die in verband wordt gebracht met bepaalde functies, zoals drinkwatervoorziening en gebruik ten behoeve van de landbouw. Daarbij moet men eerder spreken van forse overlast. Als men puur uitgaat van het ecologische geheel van de Rijn, heeft men heel andere en zwaardere problemen. Dan is het chlorideprobleem, hoe gek dat ook klinkt na alle discussies die wij daarover hebben gehad in de jaren zeventig en daarvoor, een beperkt probleem. Het is ook niet verkeerd als je in de loop der jaren leert dat het ene probleem het ander overruled.

Een ander punt waarover ik nog een algemene opmerking wil maken, is dat op basis van het Aanvullend protocol opgeslagen zout te zijner tijd in de Rijn kan worden teruggestort. Waarom is de regering hiermee akkoord gegaan, terwijl de kritiek op het Plan Global zich toch vooral daarop concentreerde? In de beoordeling van de regering hebben drie elementen daarbij een rol gespeeld.

In de eerste plaats biedt het Aanvullend protocol met het Wieringermeerproject ook een structurele maatregel om de chloridebelasting op het IJsselmeer te verminderen. Anders dan bij het Plan Global komt nu de chlorideconcentratie in het IJsselmeer op een niveau dat voor de drinkwatervoorziening acceptabel is. Dat is het ook, anders zou men daar niet aan meebetalen.

In de tweede plaats is de hoeveelheid die te zijner tijd wordt teruggestort vele malen kleiner dan de hoeveelheid waar het Plan Global van uitging.

In de derde plaats – en dat is ook een politieke inschatting – zouden wij niet zo dicht bij de afronding van deze jarenlang slepende kwestie zijn gekomen, als wij dit punt hadden afgewezen. Dan zou overeenstemming met Frankrijk onmogelijk zijn geweest. Zo kan ik u melden uit ervaring in de onderhandelingen. Wij kunnen daar vrolijk over zijn of niet vrolijk, maar zo liggen de feiten.

Alles overziende ben ik van oordeel dat met het Aanvullend protocol toch een adequate oplossing is gevonden, die in de gegeven omstandigheden de best mogelijke en meest kosteneffectieve is.

Ik kom thans tot de beantwoording van een aantal vragen van individuele afgevaardigden. De heer Reitsma en de heer Feenstra hebben gevraagd naar de stand van zaken bij de ratificatie in Luxemburg en in Duitsland. Van het Luxemburgse parlement heb ik op dit moment geen informatie. Omdat Luxemburg niet meebetaalt, lijkt mij ratificatie daar weinig problemen te geven. Ik zal eens informeren. Het is misschien een dossier dat wat langer op de stapel ligt. Wij hebben nooit problemen uit Luxemburg verwacht. In Duitsland is de parlementaire behandeling gestart. Dat is in januari gebeurd. Wij krijgen signalen dat dit met vertrouwen tegemoet kan worden gezien, dat er bij de diverse fracties geen grote problemen over zijn.

De heren Reitsma en Feenstra hebben gevraagd of er voor de drinkwatervoorziening een acceptabele situatie ontstaat. Het antwoord op die vraag is "ja". In het IJsselmeer zal een gemiddelde concentratie worden bereikt van 150 mg/liter. Dat is voor de drinkwaterleidingbedrijven niet alleen acceptabel, maar zelfs een goede verbetering. Dat is ook de reden dat men meebetaalt aan de oplossing. In dat verband zou ik ook het jaarverslag over 1992 van de RIWA kunnen citeren. Dat spreekt nadrukkelijk de hoop uit dat alle landen zo snel mogelijk dit Aanvullend protocol zullen ratificeren. Men zou die hoop niet uitspreken als men niet positief zou denken over het geheel.

Ik kom vervolgens bij een vraag van de heren Reitsma en Te Veldhuis. Het Rijnzoutverdrag en het Aanvullend protocol vormen een internationaal publiekrechtelijke overeenstemming ter vermindering van de zoutlozingen. De vraag was of het in beginsel mogelijk is, als agrarisch bedrijf of drinkwateronderneming, civiele acties tegen de zoutlozers aan te spannen om tot een vergoeding te komen. Het antwoord is "ja". Het is ook de vraag of dit protocol bij de beoordeling door de rechter daarbij een doorslaggevend feit zou zijn. De problemen worden weliswaar opgelost, maar als aanwijsbaar kan worden gemaakt dat men schade lijdt of heeft geleden in het verleden, zou daarover een rechterlijke

uitspraak kunnen komen. Ik verwacht niet dat de drinkwaterbedrijven dit zullen doen, om de doodeenvoudige reden dat men meedoet, ook financieel, aan het protocol. Het is heel wel mogelijk dat een tuinder ooit zal proberen om via een civielrechtelijke procedure geld te krijgen. Ik moet ook zeggen dat dit voor de tuinders hun volste recht is en dat men dat niet van hen af moet nemen. Voor alle helderheid zeg ik dat ik het ook niet wil stimuleren. Als wij met z'n allen voor een oplossing hebben gezorgd, kan ook de individuele burger zich erbij neerleggen. Nogmaals, dit weerhoudt een individuele tuinder er niet van om, zo hij dit wenst, een procedure in gang te zetten. Het feit dat er een afspraak is, hoeft niet in tegenspraak te zijn met een individuele schade die zo mogelijk in het verleden is geleden.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Ik heb gevraagd of de minister ook vindt dat, doordat zij zo'n verdrag sluit, de procespositie van de tuinders er in ieder geval niet beter op wordt. Ik denk zelfs dat deze slechter wordt, omdat de tegenpartij, de kalimijnen, zal zeggen: mijnheer of mevrouw de tuinder, u hebt te maken met een overheid in Nederland die dit soort dingen acceptabel acht. Dit soort verwijten kan een tuinder krijgen en dat is zeker geen versterking van de procespositie.

Minister **Maij-Weggen**: Nee. Je kunt je echter afvragen of internationale afspraken tussen meer landen om een probleem in belangrijke mate terug te dringen, moeten worden weerhouden omdat er een of enkele individuele processen lopen. Ik denk dat het algemene belang, ook voor de drinkwatervoorziening, verre boven het individuele belang uitstijgt.

Uw vraag was anders. Uw vraag was of dit verdrag de positie van een individuele tuinder in een proces schaadt. Hierop heb ik gezegd: op het moment dat een individuele tuinder kan aantonen – daar gaat het immers om in een proces – dat hij schade heeft als gevolg van de lozingen, ook in het verleden, voorafgaand aan deze afspraken, hoeft dit protocol niet hier tegenover te staan in het proces. Vanaf komend jaar en eigenlijk al vanaf dit jaar zal de situatie belangrijk verbeteren. Dit doet niets af aan het feit dat in het verleden kennelijk schade is opgelopen, waarover altijd processen kunnen worden gevoerd. In die zin hoeft een tuinder die meent dat hij schade heeft, zich door dit verdrag niet weerhouden te voelen. Natuurlijk zal de tegenpartij met deze reactie komen; het is ook zijn goed recht om dat te melden. Dan staat tegenover dit argument van de kalimijnen het verhaal van de individuele tuinder dat hij of zij in het verleden schade heeft gehad en daarom het proces graag doorzet. Ik zou niet weten waarom die tuinder dit niet zou doen. Als lidstaat zitten wij, nu wij voor dit soort politieke onderhandelingen kiezen, niet in de positie om dit nadrukkelijk te ondersteunen. Het recht van de desbetreffende personen blijft echter en hoeft niet weersproken te worden door het feit dat er nu een globale oplossing is.

U suggereerde dat ik deze oplossing eigenlijk niet mag kiezen, omdat er nog individuele processen lopen. Hiermee kom ik terug op wat ik aan het begin zei. Ik denk dat u dan het individuele belang te hoog en het algemene belang te laag schat.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Het gaat niet om de formele constatering dat een tuinder ondanks dit verdrag tussen meer staten individueel het recht houdt, een zoutlozer en dus veroorzaker van schade aan te spreken. Het gaat mij om de benadeling van de procespositie door dit verdrag. De tegenstander zal zeggen dat hij minder recht van spreken heeft, omdat de eigen regering met deze actie instemt. Sterker nog, de minister heeft een minuut geleden in het parlement gezegd dat het eigenlijk allemaal wel meevalt met die zoutbelasting en dat de schade helemaal niet zo groot zal zijn. Dat er schade ontstaat, is al eens door een rechter geaccordeerd. De vergunning is toen ingetrokken, zij het dat er twee maanden later een nieuwe vergunning was. Is de minister ertoe bereid, er consequenties uit te trekken als een tuinder door dit verdrag schade ondervindt?

Minister **Maij-Weggen**: U mag mijn woorden niet verkeerd citeren. Met alle respect en waardering merk ik op dat u dit vaker doet. Ik heb gezegd dat de situatie vanaf de toepassing van het protocol zal verbeteren. Ik erken dat de zaak in het verleden minder goed was en schade heeft berokkend. Alleen al het feit dat het noodzakelijk is geweest, een internationaal verdrag/protocol te maken, is een goed argument in handen van de tuinder om te bewijzen dat er in het verleden iets mis is geweest. Voor hetzelfde geld kunt u de redenering dus omdraaien. Daarom denk ik dat met deze uitspraken noch met deze actie de rechten van individuele tuinders die in het verleden schade hebben ondervonden, worden aangetast. Ik vind dat onzin; ik vind eigenlijk dat uw opmerking eerder in de richting gaat van schade voor de tuinder. Als ik die tuinder zou zijn, zou ik zeggen: ik heb in het verleden schade gehad en als het geen schade was, waarom is er dan een verdrag gemaakt om de schade op te heffen?

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! In het verdrag wordt zelfs geaccordeerd dat in 26% van de tijd het chloridegehalte hoger mag zijn dan wat overeengekomen is. Daardoor kan wel degelijk schade voor de tuinders ontstaan en overigens ook voor de anderen, zoals de beheerders van leidingen. Mijn constatering is dat de procespositie achteruitgaat en daar loopt de minister steeds voor weg. De minister zegt dat zij formeel het recht hebben en dat ben ik met haar eens. Maar materieel worden zij door het verdrag, ook nu, blijvend in een slechtere positie gebracht, omdat zelfs in 26% van de tijd de lozingsnormen overschreden mogen worden, met de instemming van de minister.

Minister **Maij-Weggen**: Ik vind het, met alle respect, de grootst mogelijke onzin. Er was een probleem dat iedereen erkende, voor de waterleidingbedrijven en de tuinders. Op grond van dat probleem zijn individuele tuinders processen aangegaan. Dit probleem wordt erkend, ook in Frankrijk, anders zou men niet aan een oplossing van het probleem meewerken. En nu hebt u een redenering, waarbij u zegt dat het feit, dat het probleem vanaf nu wordt opgelost, schadelijk zou kunnen zijn voor de beoordeling van het probleem in het verleden. Dat vind ik onzinnig. Ik vind dat uw redenering veel schadelijker is voor de belangen van de individuele tuinder dan mijn redenering.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Het probleem wordt niet opgelost; dat zegt u zelf in uw eigen stukken.

Minister **Maij-Weggen**: Dat is uw politieke beoordeling. In de huidige situatie zijn de gemiddelde lozingen nog altijd vaak rond en zelfs boven de 300 kg/seconde. Dankzij deze maatregel worden de lozingen verminderd als de concentratie boven de 200 mg/liter komt. Dan wordt er ingegrepen en dan wordt dat zodanig gedaan dat het ook niet meer zo hoog op kan lopen. Het is natuurlijk niet alleen maar een kwestie van: het is boven de 200. Het is ook de vraag in welke mate het boven de 200 is. Welnu, de nieuwe procedure sluit uit dat het ver boven die 200 uitschiet. Dat is een heel grote vooruitgang ten opzichte van de situatie tot nog toe. Er is een vooruitgang en dat kunt u niet ontkennen. Overigens geeft alleen al het feit dat er in het afgelopen jaar, waarin de zaak is toegepast, maar twee keer echt is ingrepen, aan dat men met deze nieuwe tactiek behoorlijk in lijn blijft met de gevraagde 200 mg/liter.

De heer **Eisma** (D66): Ik zal mijn vraag zo voorzichtig formuleren, voorzitter, dat de minister mijn opmerking geen onzin vindt.

Laten wij even uitgaan van de situatie van midden jaren tachtig. Toen is dat proces van de tuinders met de kalimijnen gevoerd en is de zoutlozing van de kalimijnen onrechtmatig verklaard. Derhalve is er toen een schadevergoeding toegekend aan de tuinders. Als wij op dat moment verder waren gegaan, volgens deze lijn, dan hadden de waterleidingbedrijven ook hun schade kunnen aantonen en hadden zij ook schadevergoeding gekregen. Was het op dat moment niet verstandig geweest om, met het succes van de tuinders nog maar net achter de rug, op die weg verder te gaan? Ik ben het namelijk met collega Te Veldhuis in die zin eens, dat ik bang ben dat die onrechtmatig verklaarde daad van de Fransen nu min of meer gesanctioneerd wordt door dit verdrag.

Minister **Maij-Weggen**: Het was in zoverre een succes dat er enige vergoeding is gegeven, maar het was geen succes, als het erom ging de lozingen gestopt te krijgen. U weet dat in het vervolg van deze procesvoering de lozingen gewoon weer zijn doorgegaan op grond van de enorme sociale en economische problemen die zouden ontstaan, als men niet meer zou mogen lozen en als de bedrijfsvoering van de kalimijnen onderuit zou gaan. Welnu, tegen die achtergrond moeten wij gewoonweg vaststellen dat het doortrekken van deze procesvoering niet succesvol is geweest.

U kunt natuurlijk denken dat, als je er maar eindeloos mee doorgaat, je er wel komt, maar wij hadden die overtuiging niet. Wij zijn nu wel voor een belangrijk gedeelte bezig met de oplossing van het probleem en ik ben ervan overtuigd dat de weg die is gekozen via procesvoering, niet succesvol is. Als u nu wilt suggereren dat je dat nog eens zou moeten proberen, wetende dat over vier jaar de eerste kalimijnen dichtgaan en wetende hoe lang processen kunnen duren, dan bent u bezig met een fictie en dan zullen de feiten u gewoonweg achterhalen. Dat heeft geen nut meer.

De heer **Eisma** (D66): Nee, daarom is het probleem ook bijna opgelost en daarom vind ik het ook niet meer nodig dat wij nog zo'n heisa maken over een probleem dat over twee, drie of misschien vier jaar is afgelopen. Maar die vergunningen zijn een andere zaak. Dat betreft een onfatsoenlijk handelen van de Franse regering met betrekking tot de vergunningverlening. Ik hoef dat niet te herhalen; dat hebben wij ook in eerste termijn gezegd. Maar als die juridische procedure was doorgegaan en als er een grotere claim van de waterleidingbedrijven gekomen was, nadat voor hen het pad door die tuinders geëffend was, en als het de Franse kalimijnen miljoenen guldens had gekost om die claim te vereffenen, dan zijn wij het er toch nu over eens dat de kalimijnen op dat moment de produktie zouden staken?

Minister **Maij-Weggen**: Voorzitter! Ik stel vast dat de heer Eisma hier een stuk fantasie ontwikkelt en zegt: als dit nu eens was gebeurd, als dat nu eens was gebeurd. Ik stel tevens vast dat dat allemaal niet is gebeurd.

De heer **Eisma** (D66): Omdat u die weg niet bent gevolgd.

Minister **Maij-Weggen**: Ook in de lijn van datgene wat wel is gebeurd, was dat vooruitzicht helemaal niet te voorzien. Ik weet wel dat de heer Eisma er altijd zeer hardnekkig aan vasthoudt, maar alle lichten stonden ten aanzien van zijn voorstel niet op groen, maar op rood. Daarom hebben de betrokken tuinders ook genoegen genomen met de vergoeding, waarna ze met de procedure zijn gestopt. Met het oog daarop ben ik geneigd te zeggen dat het op zichzelf een weg was die gekozen had kunnen worden, maar dat tevens gebleken is dat het een heilloze weg was.

De heer **Reitsma** (CDA): Voorzitter! De minister heeft in mijn ogen een duidelijk antwoord gegeven op de vraag die ik in eerste termijn heb gesteld over de civielrechtelijke procedure. Het verbaast mij dat collega Te Veldhuis deze zaak zo zwaar aanzet. Daarom zou ik het op prijs stellen als hij duidelijkheid in het debat wil verschaffen door antwoord te geven op mijn volgende vraag. Er was een Rijnzoutverdrag, wat een akkoord tussen een aantal lidstaten was. Op basis van het Rijnzoutverdrag blijft een civielrechtelijke gang mogelijk. Nu sluit deze minister een aanvullend verdrag, een protocol, dat weliswaar een beetje afwijkt van het eerste, maar het blijft een verdrag. Op basis daarvan blijft toch exact dezelfde mogelijkheid bestaan om een civielrechtelijke procedure te voeren? Daarom begrijp ik de commotie van de collega's niet die net doen alsof er in de kern iets gewijzigd is. Want dan zouden zij ook kritiek moeten hebben op het oude Rijnzoutverdrag. Dus vind ik het eigenlijk een fake-discussie.

De **voorzitter**: De heer Te Veldhuis zal u in tweede termijn antwoorden.

De heer **Feenstra** (PvdA): Misschien dat de heer Te Veldhuis dan ook deze vraag kan meenemen. Ik dacht dat wij met z'n allen wilden proberen om de zoutconcentratie in de Rijn te verminderen. Daar levert zowel het Rijnzoutverdrag als het Aanvullend protocol een bijdrage aan. Ik begrijp nu dat de meest centrale zorg van de heer Te Veldhuis ligt in de uitgangspositie voor juridische activiteiten vanuit de kring van de tuinders. Houdt dat in dat hij dan eigenlijk van de regering verwacht zou hebben dat zij zich dermate destructief in het overleg had opgesteld, dat het Aanvullend protocol er niet was

gekomen, dat het Rijnzoutverdrag was opgezegd? Zouden dan de zoutconcentraties verder afgenomen zijn en zou dan de uitgangspositie voor juridische stappen van de kant van de tuinders gemakkelijker geweest zijn? Kortom, wat wil hij nu?

De **voorzitter**: De heer Te Veldhuis zal ook deze vraag in tweede termijn beantwoorden.

Minister **Maij-Weggen**: Dat waren ook de punten die ik aandroeg. Ik ben dan ook heel benieuwd naar de verdediging van de heer Te Veldhuis op dit vlak.

De heer Reitsma heeft een nadere toelichting van de regering gevraagd naar aanleiding van de mededeling onzerzijds dat de hoge kosten van de derde fase niet gerechtvaardigd zijn, terwijl tegelijk wordt gezegd dat die kosten toch moeilijk precies zijn aan te geven. Hij vond dit een beetje vaag. In het Aanvullend protocol staat dat een verdere vermindering van de lozing van chloriden uit technische en economische overwegingen niet gerechtvaardigd is. Dat komt doordat die lozingen vooral vanuit Duitsland plaatsvinden en een zeer diffuus karakter hebben. Het gaat dus om vele kleine lozingen, die bovendien niet gemakkelijk te ondervangen zijn en zelfs niet gemakkelijk op te sporen. Het gaat bijvoorbeeld ook om water dat nog steeds uit de Duitse mijnen wordt gepompt, wat overigens wordt gedaan om weer andere problemen op te lossen. Het is allemaal niet goed terug te draaien. Dat is ook de reden geweest waarom Duitsland besloten heeft liever mee te betalen aan de oplossing van het probleem in Frankrijk waardoor een substantiële vermindering ontstaat, dan enorme kosten te moeten maken, en waarschijnlijk niet eens met succes, om de eigen (Duitse) diffuse problemen op te lossen. Daar komt de uitdrukking van dat de indirecte vervuiler toch betaalt.

De heer Reitsma heeft mij voorts gevraagd welke zekerheid ik kan geven dat de Rijncommissie geen voorstellen zal doen voor het in de Rijn lozen van chloride dat in de eerste fase is opgeslagen. Wel, de opslag op het land in het kader van de eerste fase kwam in de plaats van de injectie in de ondergrond. Die was bedoeld voor permanente opslag. Daarom heeft die opslag ook een permanent karakter. Naar ik aanneem is het ook niet de bedoeling – althans daarin voorziet het protocol absoluut niet – om dat in de Rijn te lozen. Als de Rijncommissie ooit een dergelijk voorstel zou krijgen van de kant van Frankrijk, is daarvoor unanimiteit nodig in de Rijncommissie. Het spreekt vanzelf dat Nederland daartegen bezwaren zal aantekenen. Overigens is dan ook nog de MER-plicht aan de orde. In die zin zijn er nogal wat drempels opgeworpen om te voorkomen dat dit zal gebeuren.

De heren Reitsma en Eisma hebben gevraagd naar de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van het project van het uitslagwater van de Wieringermeer naar de Waddenzee. Er is tussen betrokken partijen overeenstemming over een uitvoeringsvariant. Het gaat om een gesloten leiding naar de Waddenzee. Die variant wordt op het ogenblik technisch door Rijkswaterstaat uitgewerkt. Men is ook nog bezig met de berekening van de precieze kosten. Een en ander zal eind mei gereed zijn en dan zal er een besluit worden genomen over de uitvoering van het project. Voor het project is geen MER nodig, zo zeg ik tegen de heer Eisma die daar specifiek naar vroeg.

De heer Reitsma vroeg wat de beleidsconclusies zijn met betrekking tot de aanbevelingen die voortvloeien uit de studie naar de zoutbelasting in het IJsselmeer en of er overleg met belanghebbenden – met name het Heemraadschap Fleverwaard – zal worden gevoerd. Wel, over de zoutbelasting van het IJsselmeer is overleg gevoerd met het drinkwaterleidingbedrijf PWN en met het Heemraadschap Fleverwaard. Op basis van de uitgevoerde studie zijn er intussen afspraken gemaakt met betrokkenen. Die afspraken zullen op korte termijn worden geëffectueerd. Dat staat overigens ook in mijn brief. Als u wilt weten, wat het technisch precies inhoudt, zijn wij natuurlijk bereid u dat schriftelijk mee te delen.

De heer Reitsma vroeg naar de stand van zaken met betrekking tot de waterverdragen Maas/Schelde. Wel, die onderhandelingen worden op het ogenblik, los van de discussie over de verdieping van de Schelde, gevoerd in Parijs met alle betrokken landen. Vorige week zijn die onderhandelingen in een heel gunstig vaarwater gekomen. Ik had eigenlijk gedacht dat het mij niet meer gegeven zou zijn deze onderhandelingen nog in deze kabinetsperiode af te ronden. Mijn mensen melden mij echter, dat het zeker niet uitgesloten is dat voor het vertrek van deze minister deze zaak nog kan worden afgehandeld. Het gaat gewoon goed met die onderhandelingen. Daaraan nemen Frankrijk, Duitsland, Luxemburg, Wallonië, Vlaanderen, België en Nederland deel. Die onderhandelingen vinden plaats in een ander kader dan vroeger, namelijk in het kader van het ECE-rivierenverdrag dat destijds in Helsinki is afgesloten. Mijn mensen melden mij dat het uitstekend gaat met die onderhandelingen. Dat loopt soepel.

De vraag van de heer Eisma, waarom de regering niet heeft volstaan met het voeren van een civiele procedure, kan ik gevoeglijk overslaan na wat ik reeds heb gezegd in antwoord op de vragen van de heer Reitsma. Dat geldt ook voor de vraag van de heer Eisma naar de stand van zaken met betrekking tot de procedure van Nederlandse tuinders tegen de kalimijnen.

Vervolgens vroeg de heer Eisma, of voor de tuinders een acceptabele situatie wordt bereikt. Wel, de tuinders in het Westland betrekken tegenwoordig veel meer water uit het Brielse Meer. Voor een deel is dat Maaswater. Het is dus ander water dan voorheen. Overigens wordt er in de tuinbouw meer en meer op substraat geteeld. Dat wil zeggen dat men überhaupt geen Rijnwater of water uit het Brielse meer nodig heeft. Het probleem in het Westland is dus al substantieel verminderd als men dat vergelijkt met voorheen. In alle vier jaren van mijn ministerschap heb ik nooit een echte klacht op dit gebied gehad, ook niet van tuinders. Ik herinner mij dat ik in het verleden, toen ik nog lid was van het Europees Parlement, vele brieven hierover heb gehad. Het lijkt langzaam maar zeker weg te ebben. Dat neemt niet weg, dat er in het verleden wel schade is geleden en dat men op grond van die schade nog altijd civiele procedures kan voeren.

Ook vroeg de heer Eisma, of de VEWIN zich gevoegd heeft in de procedure van Rotterdam tegen de kalimijnen. Nee, dat is volgens onze informatie niet het geval. Zoals bekend richt de procedure van Rotterdam zich tegen de sliblozingen

van de kalimijnen en niet tegen het zout. Dat is een heel andere kwestie dan hetgeen de VEWIN interesseert. Ik meen dus, dat de geachte afgevaardigde op dit punt verkeerd is geïnformeerd of niet helemaal goed aangeeft wat er in het Rotterdamse wordt gedaan.

Voorzitter! Ik kom vervolgens toe aan beantwoording van de vragen van de heer Te Veldhuis. Hij vroeg waarom geen maatregelen aan de bron kunnen worden genomen. Ik wijs hem erop, dat er een zeer uitgebreid onderzoek is geweest naar de mogelijkheid van opslag en afvoer van chloride, ook in de kalimijnen. Ook alle oplossingen die door de heer Te Veldhuis zijn genoemd, zijn beoordeeld en zij bleken alle om economische, technische of politieke redenen niet haalbaar. Dat is de reden waarom nu voor deze oplossing is gekozen. Ik kan de geachte afgevaardigde verzekeren, dat gedurende de 26 jaar dat men met het probleem bezig is geweest, men alles heeft geprobeerd.

Hij stelde voorts een vraag over de richtwaarde van 200 mg/liter. Die richtwaarde wordt in 26% van de gevallen overschreden en de geachte afgevaardigde vroeg zich af of dat niet te veel is. Zojuist heb ik al gemeld, dat de mate van overschrijding veel bepalender is dan het percentage van gevallen waarin er sprake is van overschrijding. Juist de nieuwe techniek die gebruikt wordt, maakt dat de mate van overschrijding doorgaans gering is. Dus die hoge overschrijdingen van 300 en zelfs 400 mg/per liter komen eigenlijk niet meer voor.

Voorzitter! Tijdens een interruptiedebatje met de heer Te Veldhuis is gesproken over de vraag of het straks bij het nastorten zal gaan om enkele jaren dan wel om tientallen jaren. Ik wijs erop, dat de nieuwe procedure al enige jaren wordt toegepast en dat in de periode 1991 tot 1993 relatief weinig zout is opgeslagen, omdat dit niet nodig was. Daarom mogen wij ervan uitgaan, dat wij in de komende vier jaar met ongeveer dezelfde trend te maken zullen hebben. Dat weet je natuurlijk niet helemaal zeker, want wij kunnen ook te maken krijgen met een periode waarin sprake is van laagwaterstand. In de afgelopen tijd hebben wij juist vaak te maken gehad met een hoogwaterstand. Zoals het er nu naar uitziet, verwachten wij dat van het nastorten maar enkele jaren sprake zal zijn. Uiteraard zal er bij dat nastorten steeds voor gezorgd worden dat men blijft onder de grens van 200 mg/liter. Wij mogen er dan ook van uitgaan, dat omstreeks het jaar 2000 of kort daarna het probleem is opgelost.

De vraag van de heer Te Veldhuis waarom wij de zaak niet aanhangig hebben gemaakt bij het Internationaal gerechtshof, heb ik al behandeld. Het antwoord op deze vraag was, dat wij waarschijnlijk pas een antwoord of een uitspraak zouden hebben op het moment dat de problemen zouden zijn opgelost. Zoiets heeft dus niet zoveel zin. Nu kunnen wij nog aan de oplossing van het probleem werken.

De heer Te Veldhuis heeft voorts gevraagd of geen Europees-rechtelijke normen worden geschonden. Men kan het prettig vinden of niet, maar er zijn bij dit probleem geen Europeesrechtelijke normen van toepassing. Wij kennen in Europa heel wat milieunormen, maar met betrekking tot chloride worden de normen niet overschreden en dus kan er op dit vlak geen procedure worden gevoerd en kan de Europese Gemeenschap hier niet ingrijpen. De Europese Gemeenschap heeft in het verleden overigens wel een appel gedaan op Frankrijk en dat land gevraagd mee te werken aan de oplossing van het probleem. Ik ben zelf in het verleden bij die oproep betrokken geweest. Ook in het Europees Parlement zijn hierover debatten geweest. Ik kan zelfs zeggen, dat in de periode waarin een gedeeltelijke oplossing was gevonden, de periode 1985 tot 1987, het juist Franse leden van het Europarlement waren die ook in hun eigen assemblée hebben bevorderd dat deze zaak, althans in eerste instantie, tot een goed einde werd gebracht. Daarna is de behandeling zeer moeizaam verlopen. Daarom is eerst het Plan Global en nu het Aanvullend protocol verschenen.

De heer Schutte heeft vervolgens gevraagd waarom er geen ecologische noodzaak voor de derde fase is. De richtwaarde bedraagt 200 mg/liter en met de nu te nemen maatregelen blijft de chlorideconcentratie meestal onder die waarde of daar dichtbij. Nogmaals, bij die 26% overschrijding moet men niet aan zeer grote getallen denken. Een verdere significante verlaging is uit ecologisch oogpunt ook niet echt noodzakelijk. Dat betekent dat daarvoor de derde fase niet nodig is. Hierbij wijs ik er nog op dat, hoe vreemd het ook klinkt, een beetje chloride in het water niet zo ernstig is, zeker niet in het licht van andere problemen. Op een kleine hoeveelheid daarvan is het water als het ware ingesteld. Het is vooral lastig voor de tuinbouw en de drinkwatervoorziening. Voor het laatste kan het zelfs ernstig worden. Voor het ecologische systeem zelf valt het evenwel mee. Dat is ook een reden waarom chloridevervuiling in de diverse Europese normen niet een dermate grote aandacht heeft dat dit zich vertaalt in Europese richtlijnen die dan ook zouden moeten worden toegepast.

De heer Schutte heeft verder gevraagd of er na 2004 geen problemen meer zijn. Na het jaar 2004 zijn er in elk geval geen lozingen meer van de kalimijnen. Dat betekent dat de afname dan in absolute zin zeker tegen de 50% zal zijn. En dat betekent dat de problemen dan eigenlijk tot het verleden zullen behoren. Ik hoop en ga er overigens van uit dat dit al eerder en geleidelijker zal gebeuren, omdat in 1998 de eerste mijn al sluit. Tussen 1998 en 2004 zullen wij dus een geleidelijke afname zien tot tegen de 50%. Wij kunnen in die periode nog wat nastroming krijgen vanwege het feit dat is toegestaan om de opslag nog in de Rijn te storten. Men zal daarbij echter zeer zorgvuldig de maatstaf van 200 mg/liter moeten hanteren.

Ik meen dat ik in mijn algemene inleiding al heb aangegeven wat de toegevoegde waarde van het Aanvullend protocol is.

De heer Feenstra heeft gevraagd of er aanvullende maatregelen kunnen worden genomen, ook in Nederland, om de zoutconcentratie verder omlaag te brengen. Ik denk dat er, wat het internationale overleg betreft, op het ogenblik geen ruimte is voor aanvullende maatregelen. Wij zien nu dat wij op termijn de zaak met de helft zullen terugbrengen. Verder hebben wij de toppen – die waren eigenlijk het meest schadelijk – nagenoeg kunnen wegnemen. In het Nederlandse stroomgebied vinden vrijwel geen zoutlozingen plaats, behoudens in de kwel in het Wieringermeer. Zoals de Kamer weet, nemen wij dat probleem mee in het geheel van deze oplossing. Op

zichzelf vind ik dat een positief element.

Verder heeft de heer Feenstra een vraag gesteld over de ratificatie en de verdere procedure. Als de ratificatie door alle landen is voltooid, zal de internationale betaling voor het Wieringermeer-project volgen. Van belang is wel dat die ratificatie voor 25 september a.s. plaatsvindt, anders kunnen de partijen volgens de afspraken in het protocol betalingen aan Frankrijk onderbreken, waardoor Frankrijk weer toestemming krijgt om de gemoduleerde opslag te beëindigen. Wij hebben er dus allemaal belang bij om deze zaak voor 25 september af te handelen. Ik hoop dan ook van harte dat de Eerste Kamer die, naar ik aanneem, dit wetsvoorstel ook nog *in behandeling zal nemen, dat snel* zal doen, opdat in elk geval Nederland ruimschoots op tijd is. Duitsland zal ook op tijd zijn. Hoe het in Luxemburg gaat, moeten wij nog even informeren. Daar zit echter geen financiële kant aan. Frankrijk kan daaruit dus niet afleiden dat er wellicht een probleem zal ontstaan.

Voorzitter! Hiermee ben ik aan het einde van mijn beantwoording gekomen.

De heer **Feenstra** (PvdA): Ik kom nog even terug op de vraag of Luxemburg al is begonnen met ratificeren. In uw brief van 31 januari wordt er melding van gemaakt dat de parlementaire behandeling daar waarschijnlijk eind januari zou worden afgerond. Is die parlementaire behandeling nu niet aangevangen of loopt die nog?

Minister **Maij-Weggen**: Ik ben even in verwarring. Misschien kunnen mijn mensen mij hier nog even precies over informeren. Ik kan wel melden dat wij, wat Luxemburg betreft, geen problemen zien, noch financieel, noch inhoudelijk. Ik geloof dat Luxemburg wat later was. Duitsland is in januari in elk geval begonnen met de behandeling.

□

De heer **Reitsma** (CDA): Voorzitter! Dank voor de beantwoording van de minister in eerste termijn. Mijn fractie komt na deze beantwoording tot de conclusie dat er wat ons betreft geen belemmeringen meer zijn voor ratificatie. Wij rekenen erop dat Frankrijk nu de aangegane verplichtingen ook strikt nakomt. Wij gaan ervan uit dat de Nederlandse regering daarop zeer nauwlettend toe zal zien.

Ik heb goede nota genomen van het standpunt van de minister ten aanzien van bepaalde besluiten in de Internationale Rijncommissie. Ik denk dat het heel belangrijk is dat de minister die lijn daar goed vasthoudt.

Nog twee detailvragen, omdat wat mij betreft de discussie over het Aanvullend protocol afgerond is, namelijk over de Wieringermeer en de waterverdragen. De minister heeft over de Wieringermeer gezegd dat het kostenplaatje ongeveer in mei rond zal zijn. Ik neem aan dat dat blijft binnen de financieringsstromen die in feite zijn aangegeven in het verdrag met de Rijnoeverstaten, en *de bedragen die derden daarin* bijdragen. Ik dring er bij de minister op aan, zo spoedig mogelijk een besluit te nemen, zodat we daar aan de slag kunnen gaan. Wat mij betreft hoeven we niet op Duitsland te wachten. Graag nog een reactie daarop.

Ik verneem graag de schriftelijke reactie die de minister enigszins heeft toegezegd omtrent de studie over de zoutlozingen op het IJsselmeer.

De heer **Eisma** (D66): U zegt, niet te wachten tot de Duitsers hebben geratificeerd. Maar realiseert u zich ook dat, als het Aanvullend protocol niet doorgaat, er een grote kans bestaat dat de minister de 20 mln. van de provincie en de gemeenten voor het Wieringermeerproject misloopt? Vindt u het niet risicovol om te beginnen met een project, als de financiële dekking nog niet rond is?

De heer **Reitsma** (CDA): Ik dacht dat de minister in een eerder debat over hetzelfde punt de toezegging heeft gedaan dat de uitvoering van het Wieringermeerproject niet behoeft te wachten tot de ratificatie. Dat standpunt heb ik toen toegejuicht. Ten eerste straalt de minister voldoende vertrouwen uit dat het goed komt, en ten tweede is het project zelf dusdanig belangrijk, dat het met spoed moet worden aangepakt. Die risico's acht ik dus niet zo groot; het project vind ik zo belangrijk dat het moet doorgaan.

Ik sta positief ten opzichte van de melding van de minister over de stand van zaken rond de waterverdragen. Kan zij aangeven, wanneer er een definitieve afronding komt en op welk moment de Kamer daarvan hoort?

□

De heer **Eisma** (D66): Voorzitter! Ik heb het idee dat de argumenten wel gewisseld zijn. Ik aarzel een beetje om deel te nemen aan de tweede termijn. Ik ken de argumenten van de minister, en zij kent de mijne. We hebben gewoon verschillende politieke inschattingen, die vanavond niet zullen worden weggenomen. Dat bereiken we ook niet door nog twee uur met elkaar te blijven discussiëren.

Mijn kernpunt is geweest dat het Aanvullend protocol in de plaats *komt van de tweede en derde fase.* Op dat moment had de civielrechtelijke procedure, waar we het uitgebreid over hebben gehad, gestart moeten worden. Die tweede en derde fase hadden overeenkomstig de beslissing van de voorganger van de minister achterwege gelaten moeten worden. Dan hadden wij alleen maar een eerste fase gehad en dan was verder via de rechter het probleem ook opgelost. Maar goed, de minister en ik hebben hierover een verschillende inschatting.

De gemeente Rotterdam heeft op het ogenblik een procedure lopen tegen de kalimijnen. In mijn eerste termijn heb ik er al op gewezen dat er weer een stap voorwaarts is gezet. Het gaat in dit geval overigens niet om het zout, maar om het slib van de kalimijnen, omdat dat een extra belasting geeft voor de Rotterdamse slibverwerking. Echter, wanneer de kalimijnen geen slib meer mogen storten, storten ze ook geen zout meer, want dan wordt het proces in de kalimijnen gewoon stopgezet. Beide zijn dus onverbrekelijk met elkaar verbonden. Ik hoor graag van de minister hoe succesvol op het ogenblik genoemde Rotterdamse procedure verloopt. Mijn laatste informatie stamt namelijk alweer van begin december.

Er is gesproken over het aftappen van de piekconcentratie. Klopt het dat, wanneer een overschrijding van de piekconcentratie bij Lobith wordt geconstateerd, wij in Nederland minstens nog anderhalve week met te veel zout zitten, omdat het zo lang duurt voordat de zoutlast vermindert en de transportweg van de Elzas

naar Nederland een aantal dagen duurt?

De minister heeft gezegd dat de meerwaarde van het Aanvullend protocol het Wieringermeerproject is. Ik blijf ervan uitgaan dat dit het geval is ten koste van het principe "de vervuiler betaalt". Het is toch niet uit te leggen dat de Fransen en de Duitsers meebetalen aan een regionaal probleem in Nederland? Dat blijft voor mij ook een zwaarwegend en principieel argument waarom ik grote bezwaren blijf houden tegen het Aanvullend protocol. Overigens, is de minister bereid om, voordat de definitieve beslissing over het Wieringermeerproject wordt genomen, de Kamer te informeren over de stand van zaken rond dit project? Gesteld dat het Aanvullend protocol niet doorgaat, dat de Duitsers neen zeggen, is de toezegging van de provincie, de waterschappen en de gemeentelijke overheden om bij te dragen voor een bedrag van 20 mln. aan het Wieringermeerproject, dan nog geldig? Hoe zeker is het om te beginnen met dit project als je de financiering niet rond hebt?

Voorzitter! Wij zouden een dergelijke oplossing niet snel nogmaals kiezen, zo staat in de stukken ter voorbereiding van dit debat. Ik kan alleen maar constateren dat wij het hierover tenminste eens zijn.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

□

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de minister voor de beantwoording. Evenals de heer Reitsma zal ik een herhaling van zetten proberen te vermijden. Zowel schriftelijk als mondeling in eerste termijn zijn de voornaamste argumenten al gewisseld. Wij weten van elkaar waar wij staan. Ik begrijp de overwegingen van degenen die het eindresultaat anders inschatten dan ik, maar dat wil niet zeggen dat ik het ermee eens ben. Het is natuurlijk ook geen kwestie van zwart of wit; het niet is alleen maar zout of alleen maar zoet. Ik maak een andere eindafweging dan de minister en een aantal partijen.

Voorzitter! De minister heeft de opstelling van de VVD-fractie inzake de positie van de tuinders als "onzin" gekwalificeerd. Ik ben het daar uiteraard niet mee eens. De heren Reitsma en Feenstra hebben mij hier ook vragen over gesteld. Tuinders – maar dit geldt ook voor gemeenten zoals Rotterdam – die zich te kort gedaan voelen door de lozingen en zeggen schade te lijden – en dit soms ook doen – houden formeel het recht om de veroorzaker daarvan voor de rechter te dagen en het tot een veroordeling te laten komen, bijvoorbeeld in verband met schadevergoeding. Daar zullen wij het over eens zijn. In 1988 hebben drie tuinders een proces tegen de kalimijnen gewonnen. Dit heeft ertoe geleid dat de prefect van het Franse district de vergunning moest vernietigen. Veertien dagen later had hij overigens al weer een nieuwe vergunning afgegeven, maar dat is een ander verhaal. Toen is duidelijk geworden dat er onrechtmatig wordt gehandeld ten opzichte van de tuinders.

Mij gaat het erom dat zowel toen als nu met het protocol de positie van de tuinders zeker niet wordt verbeterd. Integendeel, tuinders kunnen er schade door lijden als de overheid die het protocol afsluit toestaat dat er in een ander land vervuiling plaatsvindt. Wij moeten een onderscheid maken tussen de publiekrechtelijke overeenkomst tussen de verschillende overheden en de privaatrechtelijke relatie tussen de tuinders en de kalimijnen. In de privaatrechtelijke sfeer worden de tuinders beknot in hun mogelijkheden ten opzichte van de kalimijnen als de Franse en de Nederlandse regering overeenkomen dat er vervuiling mag plaatsvinden. Dit geldt voor de eerste, tweede en derde fase van het verdrag en ook voor het protocol. Toen was er geen sprake van een verbetering van de positie van de tuinders en nu ook niet. De minister heeft deze constatering als "onzin" gekwalificeerd en daar neem ik afstand van. Elke inbreuk die de minister, om welke reden dan ook, doet op de positie van de tuinders betekent een verslechtering voor de betrokkenen. Dat is geen onzin, maar dat is realiteit. De positie wordt misschien minder slecht als er minder geloosd wordt. Of er 300 mg of 200 mg wordt geloosd, is een verschil van 30%. Daardoor wordt de positie van de tuinders misschien wat minder slecht, maar zij blijft wel slecht.

De heer **Reitsma** (CDA): Met het ondertekenen van een motie heeft u mede uitgesproken dat u van mening was dat de bewindslieden een overeenkomst moesten sluiten ter uitvoering van de tweede en derde fase. Ook langs die weg hadden de tuinders nog schade kunnen hebben. Door het uitvoeren van de tweede en derde fase zouden de civielrechtelijke mogelijkheden van de tuinders zijn ingeperkt.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Dat heb ik ook niet ontkend. Ik reageer op de bewering dat de stelling van de VVD onzin is. Dat is absoluut geen onzin. De positie van de tuinders kan hooguit iets minder slecht worden, maar ze blijft slecht. Ze wordt toch niet bevorderd door zo'n overeenkomst?

De heer **Feenstra** (PvdA): Ik vind de redenering van de heer Te Veldhuis niet rond lopen en dus onzinnig. Het gaat niet alleen om het zout, maar om vele situaties, waarin je in je belangen wordt geschaad. Als regelgeving op gang wordt gebracht om gedeeltelijk een bescherming te bieden en als daar bovenop nog het schaden van belangen aan de orde is, dan heb je altijd nog de mogelijkheid om voor dat onderdeel naar de rechter te gaan. Er zal een keuze moeten worden gemaakt. Of je bent erop uit – wat uit de ondertekening van de motie ook blijkt – dat de zoutlozing naar beneden gaat – daar past dit internationaal akkoord bij – of je bent erop uit om een goede onderhandelingspositie voor de tuinders op te bouwen. In het laatste geval had de heer Te Veldhuis de motie niet moeten ondertekenen. Buiten het zout om zou men tal van wetten moeten doorstrepen, omdat het voor degene wiens belangen worden aangetast, een betere juridische mogelijkheid biedt.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): De bedoeling van de motie was om de impasse te doorbreken en alsnog te komen tot uitvoering van de tweede en derde fase. In die derde fase was als oplossing gekozen, dat in 1998 de lozingen zouden worden beëindigd. Dat gebeurt niet. De minister zegt, dat het enkele jaren zal duren. Maar dat hangt natuurlijk af van de stand van het water. Als er veel verdroging is, zal er weinig water zijn en zal het aantal jaren, dat geloosd mag worden, minder zijn.

Te Veldhuis

In het Aanvullend protocol staat ook – de heer Eisma wees daar ook op – dat zelfs 26% van de overeengekomen richtwaarde van 200 mg mag worden overschreden. Nu zegt de minister dat van belang is de mate, waarin wordt overschreden en niet het aantal keren. De formulering in het protocol is zodanig, dat het storten van het zout in de Rijn pas behoeft te stoppen 24 uur, nadat in Lobith is geconstateerd dat de concentratie te hoog is. Dan zal het nog veertien dagen duren, voordat de zoutvracht van de kalimijnen bij Lobith is. Dat betekent, dat je 24 uur plus veertien dagen met een te hoge zoutconcentratie kunt zitten. Dat wordt gelegaliseerd door dit protocol. Dat betekent, dat de positie van de tuinders door dit verdrag er niet beter op wordt. Dat is geen onzin, maar realiteit.

Minister **Maij-Weggen**: Ik vind, dat de heer Te Veldhuis hier om diverse redenen – ook de heren Feenstra en Reitsma hebben die aangevoerd – een rare redenering naar voren brengt. Als hij zich al als verdediger van de tuinders wil opstellen, dan is hij thans de meest slechte advocaat voor de tuinders die je je kunt voorstellen. Als ik mij al als advocaat voor de tuinders zou willen opstellen, zou ik een geheel ander redenering volgen en zeggen: de internationaal bereikte overeenstemming is een erkenning van het feit, dat er in het verleden te veel is geloosd en dat de tuinders terecht een klacht indienden. Dat moet de redenering zijn van een advocaat, die voor de tuinders staat. De heer Te Veldhuis speelt de tegenadvocaat. Ook uit dat oogpunt houdt hij een rare redenering erop na. Ik herhaal, dat ik de hele theorie onzinnig vind. De heren Reitsma en Feenstra hebben dat ook onderstreept.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): De minister bouwt een absoluut vreemde constructie op. Beide zaken behoeven elkaar niet uit te sluiten. Beide argumenten kunnen elkaar versterken. Het is geen tegenstelling, geen of/of-situatie.

Minister **Maij-Weggen**: Dan is deze discussie een non-discussie. Wij zijn dan verder uitgepraat over dit punt. Als de redenering van de heer Te Veldhuis en de mijne gunstig zijn voor de tuinders, dan is het altijd gunstig voor de tuinders. Waar hebben wij het hier eigenlijk over?

De heer **Te Veldhuis** (VVD): U zegt: als ik advocaat van de tuinders was – ik ben dat in elk geval niet; ik heb het als een van de zeven punten genoemd – zou ik een ander verhaal opgehangen hebben. Dat argument kunnen zij ook gebruiken en daarvoor zijn zij u misschien wel dankbaar. Dit laat onverlaat dat zij door dit protocol van u nog niet uit de brand zijn. Ik heb al gezegd: na 24 uur kan men in Lobith tot de constatering komen dat het zoutgehalte veel te hoog is, dus boven de richtwaarde van 200 mg/liter uitkomt – dat mag in 26% van de tijd gebeuren – en dan duurt het nog veertien dagen voordat het met dat te hoge zoutgehalte is afgelopen. Dat blijft gewoon in dit protocol zitten. Dat is geen onzin, maar de realiteit. Het gaat om het protocol dat u vaststelt, daarin gesteund door een meerderheid in deze Kamer, begrijp ik.

De **voorzitter**: Wij zijn bezig met het herhalen van zetten. Ik verzoek u, uw betoog te vervolgen.

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! Ik wil nog iets zeggen over de kwestie Maas/Schelde. Ik ben blij dat de minister blij is met de mededeling die zij hierover heeft gekregen van haar ambtenaren. Ik merk op dat ik vorige week in een bijeenkomst in Beneluxverband uit uitlatingen van twee Waalse ambtenaren heb begrepen dat waar is wat de minister hierover heeft gezegd, maar dat er alleen maar sprake is van overeenstemming over de onderwerpen die in bedoeld verdrag moeten komen, dus over een soort inhoudsopgave. Er wordt met geen woord gerept over normen en plannen. Ik vind het juist, die kanttekening hierbij te maken. Overigens is het wel gunstig dat wij zover zijn. Wij moeten ons echter niet blij maken met een dooie mus. Inhoudelijk weten wij over het beleid nog niets, vertelden deze ambtenaren, die ook aanwezige waren bij het overleg in Parijs.

Voorzitter! Ik vond de reactie van de minister inzake de bron-oplossingen niet erg steekhoudend. Zij heeft gezegd: de oplossingen aan de bron die ik in Frankrijk heb gemeld, zijn daar onderzocht op economische, technische en politieke haalbaarheid en zij bleken niet toepasbaar te zijn. De minister erkent dus dat er sprake was van politieke onwil en van politieke onmogelijkheden. Dan wentel je een en ander dus gemakshalve – onfatsoenshalve zeg maar – maar op het buitenland af.

Ik wil ook nog een opmerking maken over schending van Europees recht. De minister heeft gezegd: er wordt geen enkele norm overschreven. Ik ben het daarmee eens. Er zijn, voor zover ik weet, ook geen normen op dat gebied. Wel zijn er beginselen. In het vijfde milieu-actieprogramma van de Europese Unie is vastgelegd dat de vervuiler moet betalen en dat je milieu-problemen aan de bron moet bestrijden. Dat zijn beginselen. Die zijn overtreden, althans er is niet in overeenstemming mee gehandeld.

Ik heb in eerste termijn vergeten een vraag te stellen en daarom wil ik die nu stellen. In de schriftelijke voorbereiding heb ik gevraagd of het stand-still-beginsel geen geweld wordt aangedaan als je het brakke water van de Wieringermeer dat nu op het IJsselmeer wordt geloosd naar de Waddenzee leidt. Daarop heeft de minister gezegd: dat is niet zo kwalijk voor de Waddenzee als zodanig, want het zoutgehalte neemt maar een beetje toe; bovendien moet je het stand-still-beginsel niet alleen bekijken in relatie met het IJsselmeer en niet alleen in relatie met de Waddenzee, maar in de relatie met het complex van wateren. Moet ik hieruit afleiden dat het stand-still-beginsel in Nederland betrekking heeft op het totale stelsel van wateren?

□

De heer **Feenstra** (PvdA): Voorzitter! Het doel moet centraal staan. Dat doel was en is het veilig stellen van de Nederlandse belangen en met name het belang van de Nederlandse drinkwatervoorziening. Een middel daarbij is het trachten te bereiken van internationale overeenstemming. Of het verdrag of Aanvullend protocol heet, maakt niet uit; het is een middel. Dat middel ligt nu op tafel. Dit is blijkbaar in het internationale kader het maximaal haalbare. Ik vind het getuigen van politiek verantwoordelijkheidsbesef om te durven zeggen: als dat zo is, steunen wij dat en moeten wij dat snel uitvoeren.

Het doel was ook steeds om onder de grens van 200 mg/liter te komen. Dat is mogelijk met dit Aanvullend protocol.

Hiermee wordt eigenlijk maar voor 66% voldaan aan het beginsel "de vervuiler betaalt". Ik heb in eerste termijn aangegeven dat ik bereid ben om dat te accepteren, gegeven de ontwikkeling van dit dossier. Ik voeg er nu evenwel aan toe dat dit ook niet het enige uitgangspunt is waarop wij ons beleid baseren. Een in Nederland breed geaccepteerd beginsel betreft de trits belang, betaling, zeggenschap. Je kunt bijna zeggen dat waar het beginsel "de vervuiler betaalt" op dit punt niet is ingevuld, dus boven die 66%, in internationaal verband eigenlijk een beginsel is geaccepteerd dat wij in Nederland al heel lang toepassen: de trits belang, betaling, zeggenschap.

Wij hebben al het nodige van gedachten gewisseld over de betekenis van dit Aanvullend protocol in relatie tot civielrechtelijke procedures. Ik wil niet in herhalingen vervallen, maar ik noem toch nog enkele punten. Volgens mij gebeurt het vaker dat je belang door middel van wet- en regelgeving, waaronder ik ook dit protocol reken, ten dele wordt veilig gesteld. Dat is ook hierbij het geval. Bij aanvullende schade kan men alsnog naar de rechter gaan. Ik beschouw dit dan ook als een stap voorwaarts en geen verslechtering van de positie.

Ook ik heb begrepen dat de tuinbouw steeds minder afhankelijk is van direct oppervlaktewater en meer van drinkwater. Daartoe wordt de kwaliteit nu ook beter veilig gesteld. Ik meen dat Rijnmond zelfs een eigen leidingnet heeft voor distributie van industriewater naar de tuinbouw.

Volgens mij is het belang van de tuinders, de natuur en dus van Nederland uiteindelijk gediend bij het totaal schoonmaken van watersystemen, dus ook van de Rijn. Derhalve moet er geïnvesteerd worden in goede internationale onderhandelingen.

In een interruptiedebatje is zoëven al opgemerkt dat, als het uitsluitend zou gaan om het versterken van de juridische positie, de oproep eigenlijk moet zijn: Nederlandse regering, misdraag je dusdanig in het buitenland dat de zoutlozing niet terugloopt, want dan kunnen wij lekker via de rechter ons recht halen. Dat kan natuurlijk niet de opzet zijn. Stel je voor dat de regering daarmee was thuisgekomen! Wat was dan de reactie geweest!

Met dit Aanvullend protocol is ons primaire belang voldoende veilig gesteld. Geen overeenstemming zou hebben betekend dat Nederland 250 mln. moest uittrekken om zijn belangen veilig te stellen, met name in het kader van de drinkwatervoorziening. Tegen deze achtergrond moet je je verantwoordelijkheid nemen: blijkbaar is dit in internationaal verband het maximaal haalbare. Wij steunen dan ook de ratificatie. De maatregelen moeten snel uitgevoerd worden. Bovenal moet alle aandacht nu gericht zijn op het verder terugdringen van de totale belasting van de rivieren, niet alleen van de Rijn, maar ook van de Maas en de Schelde.

□

Minister **Maij-Weggen**: Voorzitter! Ik dank de geachte afgevaardigden voor hun opmerkingen in tweede termijn.

Ik herinner mij nog hoeveel het Rijnzoutverdrag in de jaren zeventig te doen heeft gegeven. Aan het eind van dit proces bespreken wij de uiteindelijke oplossing relatief vreedzaam met een vrijwel lege publieke tribune. Daaruit blijkt het grote verschil in turbulentie over dit onderwerp. Dit realiseerde ik mij, toen ik even rondkeek.

Op de desbetreffende vraag van de heer Reitsma kan ik antwoorden dat ik er absoluut van uitga dat Frankrijk zijn afspraken nakomt. Zeker de huidige minister heeft zich daaraan gebonden. Dit heeft de vorige minister ook heel nadrukkelijk gedaan. De minister kwam ook speciaal voor de ondertekening naar Brussel. Frankrijk wil dat dit punt wordt opgelost en het wil niet opnieuw verzanden in de diplomatieke problemen met ons, waarvan in het verleden sprake was. Trouwens, dat willen wij ook niet.

Ik ga ervan uit dat wij bij het Wieringermeer binnen de afgesproken bedragen blijven. Ik weet een en ander precies, als de desbetreffende studie binnenkort is afgerond. Het spreekt vanzelf dat, als de zaak rond is, wij zo snel mogelijk beginnen. Dit verdrag zal in Duitsland werkelijk niet tot problemen leiden. Laten wij niet vergeten dat Duitsland zich daarmee ontslaat van de derde fase die vooral op hem zou zijn neergekomen. Duitsland weet dus dat het gunstig is om dit verdrag nu in deze vorm af te sluiten. Dat is voor Duitsland een positieve aangelegenheid.

Wat de waterverdragen betreft melden mijn medewerkers dat het inderdaad de goede kant op gaat. Dat wordt ook bevestigd door de heer Te Veldhuis. Het is niet zo dunnetjes als de heer Te Veldhuis het voorstelt. De onderhandelingen zijn, zoals men weet, in december 1993 in Parijs definitief begonnen na een aantal voorbesprekingen. De tweede onderhandelingsronde zal plaatsvinden in Namen, in Wallonië. Het is psychologisch ook goed om Wallonië erbij te betrekken. De vooruitzichten zijn nu zo gunstig – mijn medewerkers melden mij dat – dat wij ervan uitgaan dat het verdrag getekend zal worden in mei. Dat is heel mooi. Daarom werd mij ook gemeld dat het wellicht nog binnen mijn mandaatperiode kan.

In het verdrag zullen vooral een aantal grote lijnen en principes worden aangegeven. Onderschat het echter niet. Wanneer in zo'n verdrag wordt aangegeven dat er nadere uitwerking zal komen in de vorm van het zich houden aan andere internationale verdragen, bijvoorbeeld die van de Europese Unie, is daarmee ook een normstelling geaccepteerd. Dan is het verder een kwestie van uitwerken en preciseren. Het verdrag voorziet in elk geval ook in twee commissies, een Scheldecommissie en een Maascommissie, en in een apart Scheldeplan en een apart Maasplan, waarin een aantal principes al zijn vastgelegd. Naar mijn mening is daarmee de belangrijkste stap gezet, al zullen evenals indertijd bij het Rijnactieplan is gebeurd, nog een aantal nadere stappen moeten worden gezet. Wij zijn dan uit het dilemma van het principe van de waterverdragen. Als mijn medewerkers kans zien om dit samen met de ambtenaren in de andere landen op vrij korte termijn rond te breien, vind ik dat een prestatie is geleverd.

De heer Eisma heeft gevraagd hoe het gaat met de Rotterdamse processen tegen de kalimijnen, die vooral gaan over die sliblozing. Ik weet niet precies hoe dit verloopt. De heer Eisma kan bij de gemeente Rotterdam informeren. Wij kunnen dat ook doen. Ik heb daarover geen andere actuele informatie dan over de situatie in december, maar die is ook bij de heer Eisma bekend.

In antwoord op vragen van de heer Schutte heb ik al over de meerwaarde gesproken. Het gaat niet alleen over het Wieringermeer-project. De meerwaarde zit vooral ook in de financiële zaak. Die is gunstiger dan voorheen. De meerwaarde zit ook in het permanent op, onder of in sommige gevallen iets boven die 200 mg/liter blijven. In de nieuwe situatie kan 42 tot 56 kg/seconde worden teruggenomen. Dat was in het vorige tweede deel van het verdrag 40 kg/seconde. Als het noodzakelijk is, wordt dus meer teruggenomen. Ook daar zit dus een meerwaarde in. In het vorige verdrag, dat niet is doorgegaan, werd ook absoluut niet gegarandeerd dat het permanent onder die 200 mg/liter zou blijven. Als je uitgaat van die pieklozingen en daar die 40 kg/seconde van aftrekt, kan het ver erboven uitkomen. De meerwaarde is natuurlijk dat je vrijwel permanent op of onder die 200 mg/liter blijft. Dat zijn drie elementen van die meerwaarde, die echt substantieel zijn.

Mijn medewerkers hopen in mei met de voorbereiding van het Wieringermeerproject klaar te zijn. Natuurlijk zal ik de Kamer daarover informeren. Dat is geen enkel probleem.

Hoe zit het met de toezegging voor die 20 mln. als Duitsland "nee" zegt? Ik ga er absoluut niet van uit dat Duitsland "nee" zegt, want dan lijdt het zelf aanzienlijke schade.

De heer **Eisma** (D66): Stel dat Duitsland "nee" zegt. Er liggen toch afspraken met de provincie, de gemeenten en de waterschappen. Wat staat daarin? Als Duitsland "nee" zegt en het niet doorgaat, wat doen zij dan met die bijdrage van 20 mln. aan het Wieringermeerproject? Dat moet toch ergens vastliggen?

Minister **Maij-Weggen**: Stel dat het niet doorgaat, waar ik absoluut niet van uitga, dan zullen wij rond de tafel gaan zitten om te zien hoe wij het probleem oplossen. Dan zullen wij het zelf moeten oplossen. Wij gaan daar echter niet van uit. Het is zeker niet zo dat het probleem dan niet zal moeten worden opgelost. Dan blijft er namelijk een te hoge concentratie van chloride in het IJsselmeer bestaan, met alle narigheid vandien voor de drinkwatervoorziening.

Over de tuinders heb ik thans genoeg gezegd. De heer Te Veldhuis heb ik ook nadere informatie gegeven over het Maas/Scheldeverdrag.

Bronoplossingen zijn niet mogelijk gebleken. De heer Te Veldhuis zegt dat dit vooral politieke onwil is geweest. Nee, het is een combinatie. Het is sociaal en economisch onhaalbaar gebleken en hiermee voor een belangrijk gedeelte ook politiek. Wij moeten ervoor oppassen, een steen te gooien naar degene die hiermee in moeilijkheden komt. Het is niet de eerste keer dat er in ons land politieke problemen ontstaan waardoor wij iets niet doen wat wij eigenlijk wel moesten doen. Misschien mag ik een heel praktisch voorbeeld geven. Onze Duitse collega's nemen het ons bepaald niet in dank af dat wij de verhoging van de dieselaccijns voor vrachtwagens hebben gecompenseerd. Zij beschouwen dit als een stimulans in plaats van een afremming van het vrachtvervoer over de weg. In dat geval hebben wij wat uit te leggen tegenover collega's in andere landen. Als je even in de recente geschiedenis van je eigen land kijkt, kan het hypocriet zijn om met een grote vinger te wijzen naar een land dat iets politiek niet haalbaar acht en dan niet echt doet wat het beste is. Zulke problemen kunnen ook hier voorkomen.

Over het stand-still-beginsel heeft de heer Te Veldhuis een interessant punt aangeduid. Hij vraagt of je dit ook in totaliteit moet zien. Ja, over het algemeen wordt het stand-still-beginsel ook in een wat breder kader bekeken dan puur in een enkelvoudige situatie. Ik hoef maar de PKB Schiphol te noemen, maar ik kan ook op het ROM-project voor Rotterdam wijzen. Daarin zie je dat je soms iets meer problemen krijgt, die je probeert te compenseren door het probleem elders iets kleiner te maken. In het totaal van zo'n project spreek je dan van een stand still. In verband met de kwellozingen in het IJsselmeer kun je zeggen dat de situatie daar tamelijk lastig is, ook voor de drinkwatervoorziening. In verhouding daarmee is het probleem op de Waddenzee, waar al een zoute situatie is, marginaal. Daarbij kun je niet alleen van stand still, maar zelfs van een verbetering van de situatie spreken, als je die in totaliteit beziet. De discussie over het stand-still-beginsel zal de Kamer zeker regelmatig met mijn collega van milieu hebben.

De heer Feenstra heeft gewezen op het in Nederland in gebruik zijnde principe "belang, betaling, zeggenschap"; ik moest er wel even om glimlachen. Hij meldde dat dit voorstel aan dat principe voldoet, het althans verregaand respecteert. Dat is waar. In die zin moet de oplossing die in gezamenlijkheid is gekozen, niet als erg vreemdsoortig voor Nederland worden gezien. Het begrip "belang, betaling, zeggenschap" is zelfs een basisbegrip in onze Waterschapswet.

Ten slotte heeft ook de heer Feenstra een aantal opmerkingen over de tuinders gemaakt. Ik onderstreep nog eens dat de situatie voor de tuinders echt anders is dan enkele jaren geleden. Zoals ik, meen ik, al heb gemeld, wordt er veel meer water uit het Brielse Meer, veel meer hemelwater en meer industriewater gebruikt, en wordt in een aantal gevallen op een heel andere wijze water gebruikt, doordat er op substraat wordt geteeld. Het laatste neemt sterk toe. In die zin zijn de problemen van de tuinders in het verleden lastig geweest, maar zijn zij er op dit moment in veel mindere mate. Zij worden nog meer verminderd door de uitwerking van het protocol die wij binnenkort hopen te zien en die wij gedeeltelijk al gezien hebben.

Ik ben heel tevreden over deze oplossing. Het is zeker moeders mooiste niet, maar na jaren van controverses, ook internationaal, over dit onderwerp is er nu toch een voor ieder aanvaardbare oplossing gevonden. Omdat de heer Reitsma er een opmerking over maakte, is het misschien aardig om te melden dat een van mijn eerste acties in 1979 in het Europees Parlement was om de mouwen op te stropen om Frankrijk stevig de waarheid te zeggen over het niet al te beste gedrag op het gebied van de zoutlozingen. Ik had toen niet kunnen dromen dat ik vijftien jaar later hier in de Kamer zou staan om de eindoplossing aan te dragen. Zo zie je dat politiek af en toe een heel leuk en heel mooi vak is.

De **voorzitter**: Zo is dat.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: De stemmingen

zullen op een nader te bepalen tijdstip, waarschijnlijk in de loop van de volgende week, plaatsvinden.

Sluiting 20.35 uur

□

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende brieven:
een, van de minister van Buitenlandse Zaken, over de situatie in Somalië (22864, nr. 6);
een, van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de voorlopige agenda van de Algemene Raad d.d. 7/8 februari 1994 (21501-02, nr. 113);
een, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, over de ontwikkelingen die op korte termijn zullen leiden tot de instelling van een nieuwe Basis-volwasseneneducatie proces-coördinatie (23400-VIII, nr. 50);
een, van de minister en de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, over de Bouwlocatiecapaciteit en woningbouw (23599);
een, van de staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, ten geleide van de nota "De nieuwste tinten groen" (23239, nr. 4);
een, van de minister en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van een derde nota van wijziging inzake de Jeugdwerkgarantiewet (23453, nr. 11).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. de volgende brieven:
twee, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:
een, ten geleide van een tussen-rapportage over de uitvoering van het interdepartementale onderwijsbeleid voor Natuur- en Milieu-educatie;
een, ten geleide van het rapport inzake de cohortonderzoeken van De tweede fase Onderwijsvoorrangsbeleid (OVB) in het basisonderwijs en ten geleide van het zesde jaarverslag van de Evaluatie OVB, getiteld "Stabiel en in beweging";
een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het rapport "Un Perspectivo Nobo" – Antilliaanse en Arubaanse jongeren uit de bijstand.

De voorzitter stelt voor, deze brieven door te zenden aan de betrokken commissies ter afdoening en niet te drukken.

50-3872